

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra historie

Bc. Václav Kolomazníček

Hmotná kultura (artefaktové prameny) v severní části holštejnského panství

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Šlézar, Ph.D.

Údaje o magisterské práci studenta

Studijní obor: Archeologie

Osobní číslo: F170869

Název práce: Hmotná kultura (artefaktové prameny) v severní části holštejnského panství

Název v angličtině: Material culture (artifact springs) in the northern part of holstejn estate

Anotace: Cílem práce bude především shrnout, revidovat a vyhodnotit archeologické artefaktové prameny ze ZSO v severní části holštejnského panství, jejich přesná deskripce, determinace a vyhodnocení včetně analogií. Práce bude kromě stěžejního vyhodnocení artefaktů doplněna o nové informace, rozšiřující dosavadní stav poznání lokalit (např. geofyzikální prospekce). Práce může v aplikované rovině sloužit také jako podklad pro lepší ochranu a hospodaření s relikty zaniklých osad v rámci státní (archeologické) památkové péče.

Anotace anglicky: The aim of this work is to summarize, review and evaluate the archeological artifacts from the ZSO in the northern part of the Holštejn domain, their exact description, determination and evaluation including analogies. In addition to the fundamental evaluation of the artifacts, the work will be supplemented by new information extending the existing state of knowledge of the sites (eg. geophysical prospecting). Work can also serve as the basis for better protection and management of relics of extinct settlements within the state (archeological) heritage care at the applied level.

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedl veškeré použité informační zdroje.

Ve Vysočanech - Molenburku dne 11. 8. 2019

Na předním místě bych chtěl poděkovat mé rodině a především své ženě, která mě po celou dobu intenzivní práce emocionálně podporovala a motivovala k další práci.

Upřímně děkuji mému vedoucímu diplomové práce PhDr. Pavlu Šlézarovi, Ph.D., za ochotu a věcné připomínky při zpracování této práce. Velký dík patří PhDr. Jiřímu Doleželovi z Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně a Ing. Josefovi Plchovi z Jedovnic, za poskytnutí keramického materiálu zkoumané oblasti, za odborné konzultace, rady, připomínky, poskytnutou literaturu a materiály ke studovanému tématu.

OSNOVA:

1. Úvod.....	8
2. Cíl a struktura práce.....	8
3. Vymezení prostoru zkoumaného území.....	10
3.1 Geologické a geomorfologické podmínky.....	12
3.2 Klimatická příprava na český středověk.....	13
3.3 Přírodní a klimatické podmínky Dražanské vrchoviny.....	14
4. Hmotná kultura na archeologických lokalitách.....	14
4.1 Archeologické metody a teorie.....	14
5. Plánovaná lokace vrcholně středověkých vesnic na Dražanské vrchovině.....	16
5.1 Rozložení jednotlivých středověkých osad.....	17
5.2 Farní uspořádání holštejnského panství.....	18
5.3 Hrad, hrádka, tvrze.....	20
5.3.1 Tvrz Jedovnice.....	21
5.3.2 Hrad Holštejn.....	22
5.3.3 Smilovo hradisko.....	23
5.3.4 Kuchlov.....	24
5.4 Vyhodnocení osídlení v období kolonizace.....	25
6. Severní část holštejnského panství.....	29
6.1 Historie holštejnského panství.....	30
7. Hmotná kultura - nemovité prameny.....	33
7.1 Stavební památky severní části HP.....	34
7.1.1 Hrad Holštejn.....	35
7.1.2 Zukařův (Dolní) mlýn.....	37
7.1.3 Církevní stavby.....	40
7.1.3.1 Zaniklý kostel Panny Mari v Husí.....	40
7.1.3.2 Jedovnická Madona (Madona z Husí).....	41
7.1.3.3 Umístění kostela v Husí.....	43
7.1.3.4 Geofyzikální výzkum zaniklého kostela v Husí.....	44
7.1.3.5 Interpretace (půdorysného) vzhledu kostela v Husí.....	45
7.1.4 Těžba a zpracování.....	48
7.1.4.1 Vápenická pec v Holštejně.....	48
7.1.4.2 Povrchové kamenné lomy.....	49

7.1.5	Středověká plužina a pastvina.....	49
7.1.5.1	Plužina městečka Holštejna.....	50
7.1.5.2	Plužina ZSO Bohdalůvka.....	51
7.1.5.3	Plužina ZSO Husí.....	53
7.1.5.4	Plužina ZSO Svatoňůvka.....	55
7.1.5.5	Plužina ZSO Vaňkouš.....	55
7.1.5.6	Plužina ZSO neznámého jména.....	56
7.1.6	Středověké vodní zdroje (rybníky).....	57
7.1.6.1	Rybník – městečko Holšten.....	58
7.1.6.2	Rybník – ZSO Bohdalůvka.....	59
7.1.6.3	Rybník – ZSO Husí.....	60
7.1.6.4	Rybník – ZSO Svatoňůvka.....	60
7.1.6.5	Rybník – ZSO Vaňkouš.....	61
7.1.7	Středověké cesty.....	62
7.1.7.1	Středověká komunikace kolem Holštejna.....	63
7.1.7.2	Zaniklá cesta mezi Svatoňůvkou a Bohdalůvkou.....	66
7.1.8	Fortifikace městečka Holštejna.....	67
8.	Hmotná kultura – mobilní terénní památky.....	70
8.1	Středověká keramika.....	70
8.2	Deskripční systémy pro zprac. vrcholně středověkých keramických souborů.....	71
9.	Městečko Holštejn.....	73
9.1	Geografická situace lokality na městečku.....	74
9.2	Městečko Holštejn – keramický materiál.....	75
9.3	Městečko Holštejn – kovový materiál.....	78
10.	ZSO Bohdalůvka.....	80
10.1	Geografická situace lokality.....	80
10.2	Bohdalůvka – keramický materiál.....	81
10.3	Bohdalůvka – kovový materiál.....	84
11.	ZSO Husí.....	84
11.1	Geografická situace lokality.....	85
11.2	Husí – keramický materiál.....	85
11.3	Husí – kovový materiál.....	88
12.	ZSO Svatoňůvka.....	89
12.1	Geografická situace lokality.....	90

12.2	Svatoňůvka – keramický materiál.....	90
13.	ZSO Vaňkouš.....	92
13.1	Geografická situace lokality.....	93
13.2	Vaňkouš – keramický materiál.....	93
14.	ZSO neznámého jména (Březina?).....	95
14.1	Geografická situace lokality.....	96
14.2	ZSO neznámého jména – keramický materiál.....	96
15.	Jižní část panství.....	97
15.1	Jedovnice.....	97
15.1.1	Keramický materiál.....	97
15.2	ZSO Rohrbach.....	100
15.3	Keramický materiál.....	100
16.	Vyhodnocení keramického materiálu.....	102
17.	Závěr.....	105
18.	Použitá literatura.....	107
19.	Použité prameny.....	111
20.	Internetové zdroje.....	111
21.	Použité zkratky.....	111
22.	Seznam příloh.....	112
23.	Kresebná dokumentace.....	118
24.	Mapová příloha.....	122
25.	Výkresová dokumentace.....	124
26.	Obrazová příloha.....	124

1. Úvod

Je spousta otázek, na které je třeba ještě mnohé odpovědět. Na některé jsme už odpovědi našli, anebo jsme přesvědčeni o jejich správnosti. Na další odpovědi hledáme. Vycházíme z předešlých bádání a interpretujeme nové hypotézy, teorie a fakta. V tom nám pomáhají nové moderní pracovní postupy. Archeologie se už dávno stala inter-disciplinárním vědním oborem. Zásadním aspektem jsou nové metody odvozené z přírodních a technických věd, které se do problému archeologie zapojují a tyto nové vědecké postupy mnohdy poskytují nápravu, která může kompenzovat slabiny vlastní metodiky archeologie. Z těchto důvodů bych chtěl pokračovat v díle, které započali naši předchůdci a objasnit skrytá tajemství, která nám jsou doposud zapovězena.

Proč jsem si pro svoji magisterskou práci vybral zrovna tuto lokalitu a historickou část našich dějin? Snad proto, že zde mají kořeny moji předci a historie zdejší krajiny si zaslouží větší propagaci. Středověké dějiny se začaly psát v polovině 13. století, kdy zdejší nehostinné končiny začali obývat kolonizátoři, kteří sem dorazili na pozvání místního pána, Hartmana z Holštejna. Při své prospekční činnosti v severní části holštejnského panství se snažím zjistit, jak se změnila místa zaniklých osad od doby, kdy byla zjištěna jejich poloha. Zda jsou na těchto místech ještě patrné relikty staveb, anebo zda byly pohlceny neustávající lidskou aktivitou. Snad poslouží tato práce jako určitá reparace těm, kteří už dnes nejsou mezi námi. Byli to především naši předci, kteří dorazili do míst, kde v současnosti žijeme. Zaslouží si náš obdiv, uznání a respekt. Přeměnili zdejší nehostinný kraj na kulturní krajinu. Uchovejme si proto památku na to, co nám tu po sobě zanechali. Chovejme se k těmto místům tak, jako se chováme ke svým rodičům a prarodičům a tak, jak si přejeme, aby se naši potomci chovali k nám. Nepohrdejme naší historií, ale snažme se ji pochopit a ponaučit se z toho, co nám po sobě zanechala (Kolomazníček 2018, 21–22).

2. Cíl a struktura práce

Hlavním cílem magisterské práce je shrnout, revidovat a vyhodnotit archeologické artefaktové prameny ze zaniklých středověkých osad (dále jen ZSO) v severní části holštejnského panství. Nejen na prameny materiálové (keramické a kovové), ale i podle účelu použití (opevnění, dům, vesnice). Práci jsem kromě základního vyhodnocení artefaktů doplnil o nové informace, rozšiřující dosavadní stav poznání lokalit (např. o geofyzikální prospekci),

či stibologii zkoumané oblasti. Jádrem zkoumané oblasti tvoří ZSO v severní části holštejnského panství z rozmezí 13. až 16. století. Magisterská diplomová práce plynule navazuje na moji předchozí bakalářskou práci, která byla zaměřena na zaniklá lidská sídla v prostoru bývalého holštejnského panství na Dražanské vrchovině, jejímž cílem bylo především sumarizovat poznatky o zaniklých středověkých osadách. Věnoval jsem se i metodám dálkového průzkumu Země a geograficko-informačním technologiím. Nynější práce je jejím prostým pokračováním.

Úvod práce patří plánované lokaci středověkých vesnic na holštejnském panství a jeho vyhodnocení, které se zaměřuje na strategii osídlení daného regionu od vzájemné vzdálenosti jednotlivých vesnic, orientaci a typu vesnic, nadmořské výšce, přístupu ke zdroji pitné vody, ale i k intenzitě zanikání v jednotlivých částech sledované oblasti. Podstatou práce je archeologická část, jejíž těžiště tvoří analýza archeologických pramenů, skládající se ze dvou částí, podle manipulovatelnosti, na prameny nemovité a movité. První část je zaměřená na nemovité prameny, zejména na prostorovou archeologii, která zkoumá archeologické prameny z hlediska jejich uspořádání v prostoru. Jedná se zejména o tzv. komponenty, které na úrovni archeologických pramenů odrážejí jednotlivé areály aktivit v rámci někdejších komunitních areálů. Jde např. o komponenty pohřební, rezidenční (obytné), skladovací a výrobní (pole, pastviště, doly, dílny, komunikace apod.) Druhá část se zabývá movitými památkami. Úvod každé kapitoly zahrnuje charakteristiku a popis celé ZSO, včetně extravilánu. Movité artefakty jsou rozděleny podle tvaru, předpokládaného účelu a materiálu, z kterých jsou artefakty vyrobeny. Na zkoumaných lokalitách ZSO (Holštejn, Bohdalůvka, Husí, Svatoňůvka, Vaňkouš a ves neznámého jména), jsem měl k dispozici z 95% především materiál z keramiky, nepříliš kovů a jednotlivé nálezy skla, nebo kamenné broušené industrie. Následuje analýza keramiky, jejich přesná deskripce, determinace a vyhodnocení včetně analogií.

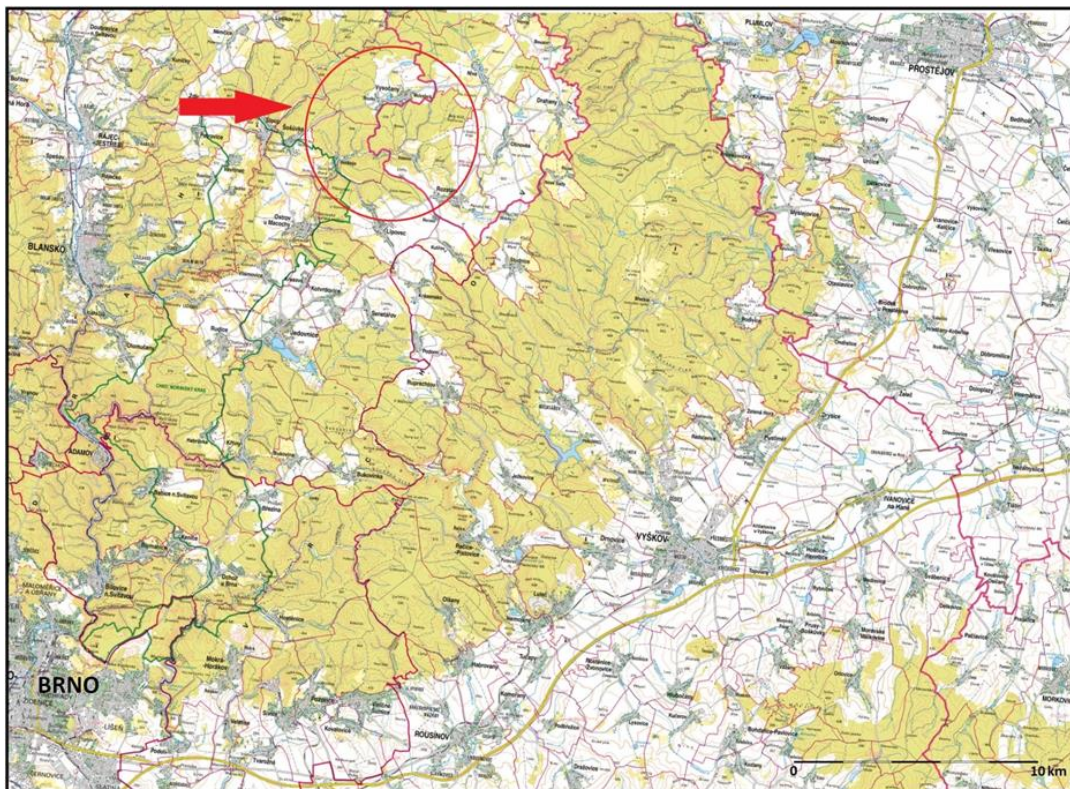
Na lokalitě ZSO Husí bylo navíc provedeno geofyzikální měření na přítomnost kamenných základů zaniklého kostela a detektorový průzkum. Pro lepší orientaci jsem zvolil jako nedílnou součást každé kapitoly obrazovou přílohu. Dodatkovou úlohu hraje analýza historických pramenů. Do práce jsem zakomponoval i vlastní názory, hypotézy a teorie, které jsem zjistil přímo na zkoumaných lokalitách. Mezi jednotlivými sídelními areály jsem se snažil provést přesnou rekonstrukci zaniklých cest. Tuto práci jsem prováděl terénním průzkumem. Pátral jsem po co nejlepším spojení zaniklých vesnic. Při nálezu zaniklé cesty

byly data uloženy do GPS a následně zpracovány v programu GIS. Výsledky jsem komparoval s lidarovými a historickými mapami.

Výstupem celé práce je vyhodnocení těchto archeologických artefaktových pramenů a doplnění o nové informace, které rozšiřují dosavadní stav poznání lokalit ZSO v severní části holštejnského panství. Cílem je i podklad pro lepší ochranu a hospodaření s relikty zaniklých osad v rámci státní (archeologické) památkové péče.

3. Vymezení prostoru zkoumaného území

Předložená práce se věnuje krajině Dražanské vrchoviny, která vytváří souvislou jednotku se Zábřežskou vrchovinou, zatímco další jednotky v okolí jsou rovinaté. Jde o Hornomoravský úval sousedící s Dražanskou vrchovinou na východě, Svrateckým úvalem na jihu a západní hranici tvoří od jihu úzké údolí, kterým protéká řeka Svitava. Severozápadní hranici tvoří Boskovická brázda, nazývaná také „Malá Haná“ a Bobrovská vrchovina. Celá oblast Dražanské vrchoviny je dodnes hustě zalesněná. Mezi větší města patří Blansko, Boskovice a Adamov a z části sem zasahuje i severní okraj města Brna.

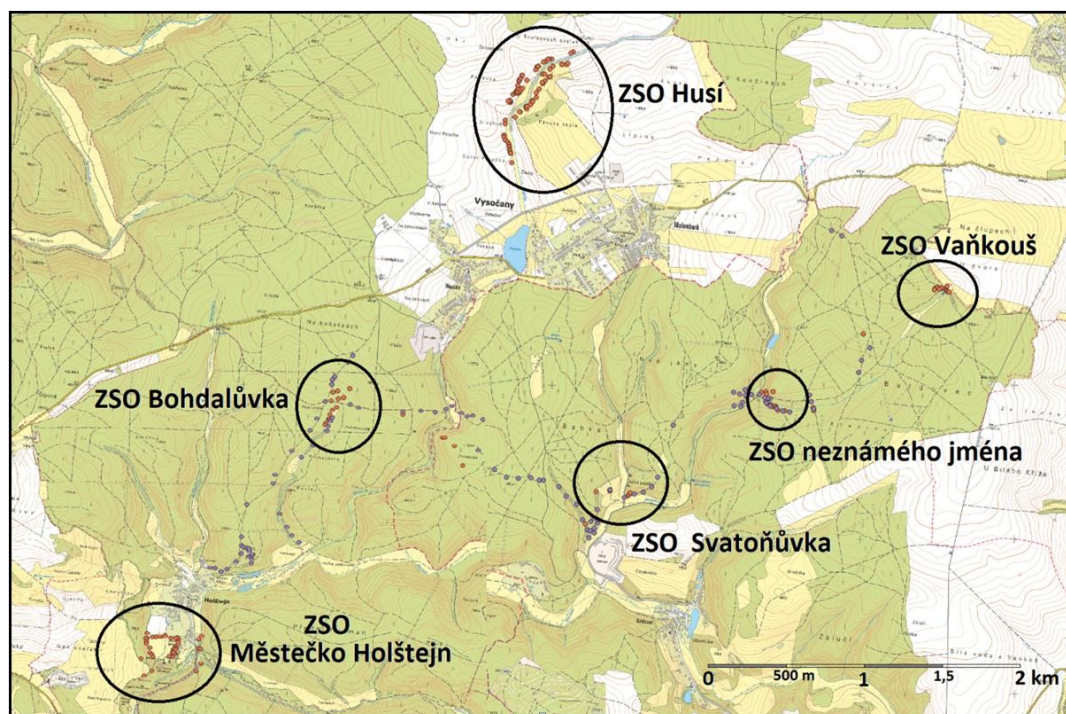
Obr. 1. Vymezený prostor zkoumané části holštejnského panství (zpracoval V. Kolomazníček).

Území Dražanské vrchoviny bylo od paleolitu až po současnost osídleno lidmi velice nerovnoměrně. Stabilně je osídlena až od vrcholného středověku, zatímco v pravěku a raném středověku byla buď neosídlená nebo jen enklávitě osídlená. Výjimku tvořily jeskynní lokality, které jsou ale velmi specifické a v zásadě se odlišují od lokalit v otevřené krajině (Kolomazníček 2017, 9).

Práce je detailněji zaměřena pouze na severní část holštejnského panství, které se rozkládá ve střední části, jihu Dražanské vrchoviny (obr. 1 a 2). Touto částí krajiny se zabývám již delší dobu, protože leží v blízkosti mého bydliště, v obci Vysočany. Jedná se o 6 středověkých osad, které zanikly v severní části této holštejnské državy. Vyskytují se na současných katastrech obcí - Vysočany, Holštejn a Rozstání.

Od obce Vysočany, v průměru cca 5 km, je lokalizováno celkem 17 středověkých vsí, založených pravděpodobně v polovině 13. století. Z toho je 11 zaniklých. Jejich přesnou polohu určil v šedesátých letech 20. století Ervín Černý. Ten se stal hlavním aktérem při výzkumu ZSO na Dražanské vrchovině a v rozmezí let 1953–1990 zde objevil a prozkoumal 61 ZSO. Na jeho prospekční práci navázal především Jirí Doležel, který se detailněji věnoval, např. etnicitě nově příchozích obyvatel z období kolonizace Dražanské vrchoviny (Doležel 2003, 123–173) a v současné době spolupracuje třeba s Mojzírem Režným a Josefem Plchem kteří vykonávají badatelskou činnost v okolí Vyškova a Jedovnic (Kolomazníček 2017, 66).

Obr. 2. Podrobná mapka zkoumané lokality (zpracoval V. Kolomazníček).

3.1 Geologické a geomorfologické podmínky

Drahanská vrchovina je geomorfologický celek v Brněnské vrchovině na střední Moravě, rozprostírající se na ploše 1 183 km², s průměrnou výškou 463 m n. m. Členitá vrchovina s pestrými geologickými stavbami je tvořena zejména sedimenty drahanského kulmu, z něhož jsou nejvýznamnějšími horninami rytmicky zvrstvené droby, břidlice a slepence. Od kulmu Nízkého Jeseníku se drahanský kulm liší vysokým podílem hrubozrnných slepenců (Bulisová 2006, 420). Výrazným geologickým rysem Drahanské vrchoviny jsou devonské a karbonské vápence, z nichž je vyvinuta největší krasová oblast v České republice, Moravský kras (Kettner 1970, 261). Nejvyšším bodem jsou Skalky, které dosahují 735 m n. m., a nachází se ve východní části vrchoviny. Je nazvána podle městyse Drahaný na Prostějovsku, který je nejvýše položenou obcí její východní části. Co se týče hydrologie oblasti, Drahanská vrchovina leží ve srážkovém stínu Českomoravské vrchoviny, která zadržuje většinu srážek přinášejících západními větry. Je velmi chudá na povrchové vodní zdroje i na zásoby podzemních vod. Nemá velké toky, jedná se o pramennou oblast tvořící rozvodí řek Moravy a Svratky. Drobné potoky jsou odváděny říčkou Hanou a Hloučelou do Moravy a Litavou a řekou Svitavou do Svratky. Z hydrografického a hydrologického hlediska se Moravský kras odlišuje celou řadou zvláštností od okolního území. Vody přitékající z nekrasových částí Drahanské vrchoviny se na geologické hranici s devonskými vápenci téměř okamžitě ztrácejí do podzemí, přičemž hydrografické poměry a hydrologický režim těchto vod je velmi složitý. Některé ponory a vývěry fungují v závislosti na vodních stavech, dochází k mimoúrovňovému křížení podzemních toků¹.

3.2 Klimatická příprava na český středověk

Český středověk začíná příchodem Slovanů v letech 540 – 590 a stabilizací větších správních celků nejpozději koncem 9. století. Interdisciplinární studium počátků a konců civilizací ukazuje, že vzestup jakékoliv civilizace bývá spjat s klimaticky příznivým obdobím, který vede k dobrým zemědělským výnosům, ekonomickému a demografickému růstu, jehož důsledkem je nová dělba práce a organizace společnosti. To je i případ českého středověku. Eva Semotanová (2007, 140) ho dělí na čtyři fáze.

- Klima před rokem 870

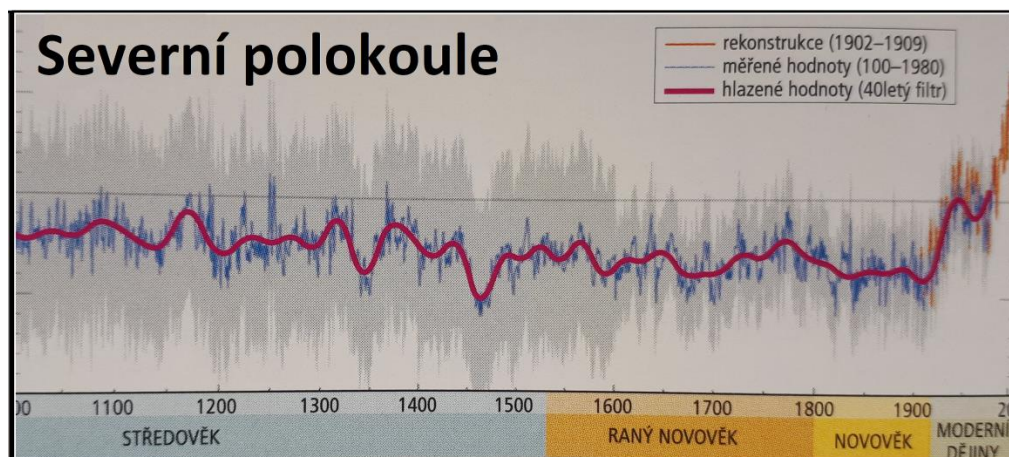
---

¹ Správa CHKO Moravský kras. Hydrologie. Dostupné na adrese:

- Středověké teplé období (870 – 1194)
- Malá doba ledová – první fáze (1195 – 1465)
- Optimum pozdního středověku (1466 – 1618)

Zejména studená klimatická epizoda 1427–1446 v sobě koncentruje počasí, které nikoho nezanechá na pochybách o existenci hlubokých klimatických výkyvů tohoto tisíciletí. Tato klimatická epizoda v sobě má a to i s přihlédnutím k možnostem doby vrcholného středověku, mimořádný počet roků, v nichž bylo dosaženo pouze průměrných sklizní hlavních zemědělských plodin a které zemědělstí historikové označují jako hladové (Semotanová 2007, 141). Tyto nové poznatky vedou k novým závěrům o zpusnutí velkého množství středověkých osad datovaných do tohoto období, které byly dříve interpretovány především z příčiny probíhajících husitských a pozdějších Moravských markraběcích válek. Ačkoli tyto válečné události se jistě do těchto historických událostí buď přímo, nebo nepřímo také vepsaly.

Obr. 3. Teplota severní polokoule v letech 1000–2000, sestavená na základě ledových vrtů a dalších přírodních archivů. Zajímavá jsou některá výrazná teplotní minima a celkový téměř 1000 let trvající pokles průměrných teplot, který se zastavil v roce 1890, kde se další růst teploty vymkl z měřítka celého předešlého tisíciletí (Semotanová 2007, 140).

3.3 Přírodní a klimatické podmínky Dražanské vrchoviny

Celá východní strana Dražanské vrchoviny je odvodňována řekou Moravou a západní strana řekou Svitavou. Dražanská vrchovina leží v klimatické oblasti mírně teplé, mírně vlhké, vrchovinné. Atmosférické srážky se zde pohybují v rozmezí 616 až 711 mm

za rok (nejvíce prší v červenci, nejmenší srážky jsou v únoru a březnu). Ve vegetačním období je průměrná teplota 12,5 °C. Průměrné datum prvního mrazu je podle stanice Konice (450 m n. m) 11. října, na jaře se poslední mrazíky objevují kolem 10. května. Podle stanice Protivanov převládá jihozápadní směr větru, maximální rychlost větru je 17 m/s (61 km/h), na jeden měsíc připadají průměrně 2 až 3 klidné dny. Roční průměrná teplota se pohybuje cca 6,5 °C (Svoboda 1972, 4–5).

4. Hmotná kultura na archeologických lokalitách

Archeologické nálezy (hmotné pozůstatky), objeveny na lokalitách lidských společností nám přibližují život historických skupin obyvatelstva, které neznaly písmo, a tudíž nám po sobě nezanechaly žádné písemné prameny. Neznáme, jaký používaly jazyk, ani k jakému etnickému seskupení patřily a členíme je pouze podle těchto hmotných pozůstatků. V době středověku, kdy již ve značné míře čerpáme z písemných pramenů, nám hmotná kultura značně doplňuje znalosti. Nicméně, i když máme z této doby mnoho spisů uložených v archivech, o dění z oblasti každodenního života, řemesel a technologií, ale i lidového náboženství, nám o těchto událostech písemné doklady často mlčí. Schopnost interpretovat minulost lidstva z doby před používáním, nebo při nepoužívání písma, má právě archeologie na základě nalézáných artefaktů, nebo ekofaktů. Jedná se o nálezy pohřebišť, zaniklých sídel, domů, keramiky, zbraní, nástrojů, šperků atd.

4.1 Archeologické metody a teorie

Archeologie je vědní obor, který pojednává o určitém časovém úseku lidského světa založeném na artefaktech a ekofaktech. Artefaktem označujeme předmět, který člověk cíleně vytvořil ke svému využití. Mezi artefakty řadíme nejen jednotlivé jednoduché předměty (pěstní klín, nádoba, zbraň) nebo kombinované (sekera s topůrkem, vůz), ale také věci daleko rozsáhlejší, složené ze samostatných dílů (oděv, pohřebiště, dům, vesnice). Tyto složené artefakty se sestávají ze součástí, z nichž každá je schopna nezávislé existence a plní svůj vlastní konkrétní účel. Ekofaktem je nazýván předmět, který vznikl bez záměrného působení člověka jako vedlejší produkt jeho činnosti. Zároveň se však jedná o předmět, který by bez lidského působení nevznikl. Sem patří například uhlíky z vyhaslého ohniště, hospodářská

zvířata a plodiny, pozměněné více či méně záměrným šlechtěním. Eventuálně vzhled krajiny, změněný vykácením lesa, nebo viditelné stopy zaniklých cest zaryté do povrchu krajiny. I tento druh pramenů obsahuje velmi mnoho cenných informací.

Pramenem poznání jsou všechny předměty a soubory předmětů, které nesou jakousi informaci o historii lidského světa. Archeologické prameny se nachází zpravidla v zemi, mohou však být zachyceny jak na povrchu, tak například pod vodou. Získávají jsou nejčastěji archeologickým výzkumem. Velmi důležitou roli hraje prostředí, odkud nejsou k dispozici žádné písemné prameny, protože nalezené věci jsou jedinými prameny, které svědčí o existenci historické kultury. Archeologické prameny tvoří především památky hmotné kultury a soubor informací vyplývajících z jejich uložení v zemi. Archeologické prameny dělíme podle různých kritérií. Na první pohled evidentní a velmi důležitý pro archeologický terénní výzkum a při ochraně archeologických památek je dělení podle manipulovatelnosti na prameny terénní (nemobilní) a přenosné (mobilní). Terénní památníky jsou součástí kulturní krajiny a jako doklad intencionální lidské společnosti spoluutvářejí současnému člověku jeho životní prostředí (Podborský 1997, 7). Dále je to dělení podle materiálu, z něhož jsou vyrobeny artefaktové prameny, podle jejich předpokládaného účelu. Od 20. století vzniklo dělení pramenů podle účelné lidské aktivity, která je vytvořila (Neústupný 2007, 11). Za prameny považujeme i takové, které člověk nijak neovlivnil, ale které mohly ovlivnit jeho. Jedná se například o data historické klimatologie, geologie, hydrologie či pedologie. Jsou to přírodní prameny, které mohou rovněž vypovídat o životě v minulosti.

Všechny pramenné poznatky získáváme výzkumem prováděným buď destruktivním, nebo nedestruktivním postupem. Pojem „nedestruktivní postup“ byl vytvořen v protikladu k terénním postupům „destruktivním“, tj. archeologickým výkopům. Umožňují rozpoznat archeologické prameny na povrchu viditelných předmětů a antropogenních tvarů reliéfu, nebo identifikaci pramenů pomocí jejich ekofaktních vlastností, které vznikly nezáměrným důsledkem aktivit člověka. K nedestruktivním postupům počítáme nejen ty, při kterých nedochází k žádnému rušivému zásahu do terénu, ale i ty, které do archeologického pramene zasahují jen v přijatelně malé míře. V praxi to zpravidla znamená, že zásah do terénu (je-li vůbec nějaký) je tak malý, že při něm nedochází k trvalé změně charakteru a k podstatnému omezení vypovídacích možností archeologického pramene. Žádný z nedestruktivních postupů při vhodné aplikaci archeologický pramen podstatněji neruší, a proto pramen může být zkoumán opakovaně a různými metodami. V tomto ohledu se nedestruktivní postupy liší od

výkopů, při kterých nezbytně dochází k jednorázovému a definitivnímu zániku prozkoumaného archeologického pramene (Kuna 2004, 16 – 17). Nedestruktivní postupy členíme podle různých hledisek a vymezujeme je na čtyři širší oblasti s dvanácti základními druhy nedestruktivních metod.

OBLAST	ZÁKLADNÍ DRUH	HLAVNÍ METODY A TECHNIKY
dálkový průzkum	(1) analýza družicových snímků	panchromatické snímky, digitální záznam (vícepásmový skener, radar)
	(2) analýza kolmých leteckých snímků	panchromatické snímky, digitální záznam (vícepásmový skener, radar), laserové systémy, termovize
	(3) prospekce z nízko letícího letounu	šikmé panchromatické snímky, video
aplikace přírodovědných metod	(4) geofyzikální měření	geoelektrické metody, gravimetrie, magnetometrie, seismika, termometrie aj.
	(5) detektory kovů	užití během archeologických výkopů, cílený průzkum
	(6) geochemická analýza	fosfátová analýza, analýza kovů, lipidů, kyselosti půdy
povrchový průzkum	(7) povrchový průzkum a výzkum antropogenních tvarů reliéfu	vizuální průzkum, geodeticko-topografický výzkum, plošná nivelace
	(8) geobotanická indikace	identifikace objektů, areálů a krajinného rámce
	(9) povrchový sběr	„vyhledávání nálezů“, analytické postupy
omezený zásah pod povrch terénu	(10) vyhledávání vrstev	vpichy, vrty, mikrosondáž
	(11) vzorkování vrstev	mikrosondáž, vzorkovací sondáž
	(12) vyhledávání objektů	rýhování

Obr. 4. Přehled hlavních metod nedestruktivního archeologického průzkumu a výzkumu (Kuna 2004, Tab. 1.1.)

5. Plánovaná lokace vrcholně středověkých vesnic na Drahanské vrchovině

Do 12. století byly české země pokryty převážně listnatými lesy, obklopujícími malé plochy řídké osídlených bezlesých nížin. V celé Evropě vládlo mimořádně teplé klima a počet obyvatel rychle rostl. Způsob života zemědělského obyvatelstva se podstatně změnil. V zemědělství bylo využíváno již dříve známých inovací a změnilo se i právní postavení rolníků (Unger 2008, 12). Vlivem těchto událostí začali lidé hledat nová sídla s dosud neobdělávanou půdou k obživě. Osadníci pronikli cesty z úrodných nížin v povodí středního a dolního Labe, dolní Ohře a dolní Vltavy, z úvalů Moravy, Svratky a Svitavy do vyšších zalesněných poloh. Kolonizační pohyb směřoval nejprve nad hranici 300 a později kolem 500 m n. m., během 1. poloviny 13. století i hluboko do lesů ve výšce nad 500 m n. m.

(Semotanová 2007, 89). Na těchto kolonizacích se podílel panovník, šlechta, kláštery, domácí obyvatelstvo a později i zahraniční kolonisté zejména z německých zemí. Již kolem zmíněné řeky Svitavy, probíhala ve druhé polovině 13. století tzv. kolonizace Dražanské vrchoviny v její jihozápadní části. Celá tato oblast patří mezi nejprobádanější území v českých zemích, co se týče zaniklých středověkých vsí. Hlavním průkopníkem, který se zasloužil o výzkum těchto vesnic, se stal Ervín Černý, který zde v letech 1953–1990 objevil a prozkoumal 61 zaniklých středověkých osad. Holštejské panství (dále jen HP) bylo osídleno zejména německými kolonizátory, ačkoli hlavním zakladatelem těchto vesnic byl šlechtic českého původu. Zajímavostí je, že sousední blanenské dominium patřilo do držav olomouckého biskupství s německým biskupem Brunem ze Schauenburka, který ale naopak upřednostňoval osadníky českého původu (Doležel 2003, 143).

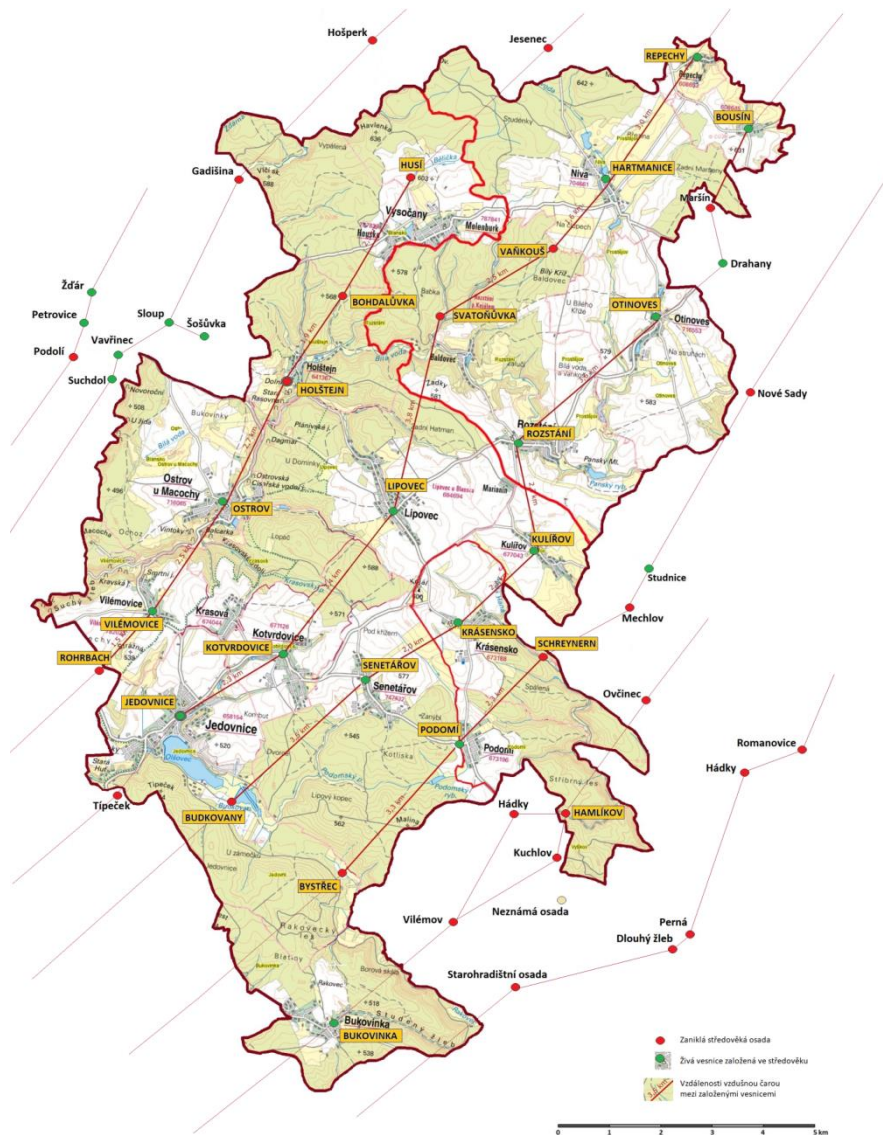
5.1 Rozložení jednotlivých středověkých osad

Při detailnějším studiu rozložení nově vzniklých osad na holštejském panství, je na první pohled zřejmé, že vesnice jsou plánovitě uspořádané do čtyř hlavních linií, táhnoucí se od jihozápadu k severovýchodu. Průměrná vzdálenost mezi těmito sídly se pohybuje v průměru cca 2,67 km. Do těchto vzdáleností jsem nezapočítával dvě bezejmenné vesnice mezi Vaňkoušem a Svatoňůvkou a mezi Jedovnicemi a Kotvrdovicemi. Nově založené osady nezačínají a nekončí pouze v ohraničeném prostoru tohoto teritoria, ale pokračují i za hranice tohoto dominia.

Vzdálenosti mezi vesnicemi na holštejském panství											
Západní trasa			Centální trasa			Východní trasa I. severní			Východní trasa II. jižní		
Od	Do	Km	Od	Do	Km	Od	Do	Km	Od	Do	Km
Husí	Bohdalůvka	2,5	Repechy	Hartmanice	3	Bousín	Otinoves	4	Schreynern	Podomí	2,3
Bohdalůvka	Holštejn	1,9	Hartmanice	Vaňkouš	1,6	Otinoves	Rozstání	3,6	Podomí	Bystřec	3,3
Holštejn	Ostrov	2,7	Vaňkouš	Svatoňůvka	2,5	Rozstání	Kulířov	2,2	Bystřec	Bukovinka	2,9
Ostrov	Vilémovice	2,5	Svatoňůvka	Lipovec	3,8	Kulířov	Krásensko	2,1			
Vilémovice	Rohrbach	1,5	Lipovec	Kotvrdovice	3,4	Krásensko	Senetářov	2			
			Kotvrdovice	Jedovnice	2,3	Senetářov	Budkovany	3,5			
Průměr vzdáleností		2,22			2,76			2,9			2,83

Tab. 1. Vzdálenosti mezi vesnicemi založenými při kolonizaci holštejského panství (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 5. Grafické znázornění vzdálenosti mezi vesnicemi založenými při kolonizaci holštejnského panství rozloženým do čtyř tras (zpracoval V. Kolomazníček).

5.2 Farní uspořádání holštejnského panství

V řídké osídlené oblasti Dražanské vrchoviny vyrostly zhruba v období 1250 – 1300 desítky nových vsí s významným podílem kolonistů z rakouského Podunají. Po založení vesnic logicky následovalo budování farní správy, tedy i výstavba farních kostelů. Na holštejnském panství máme historicky doloženo 6 farních kostelů. První zmínka o farním kostele v Jedovnicích je z r. 1385. Kostel nikdy nebyl „jen“ kaplí. Místní název „Na valech“ pro část kostelní výšiny asi nesouvisí s tvrzí, ale spíše s pozůstatky hřbitovní zdi zrušené části hřbitova (před věží), které snad byly považovány mylně za zbytek valů. V blízké Bukovince byl farní kostel vystavěn mezi roky 1268 a 1283 (Plch 2009, 2). Vesnice Husie (dále jen Husí)

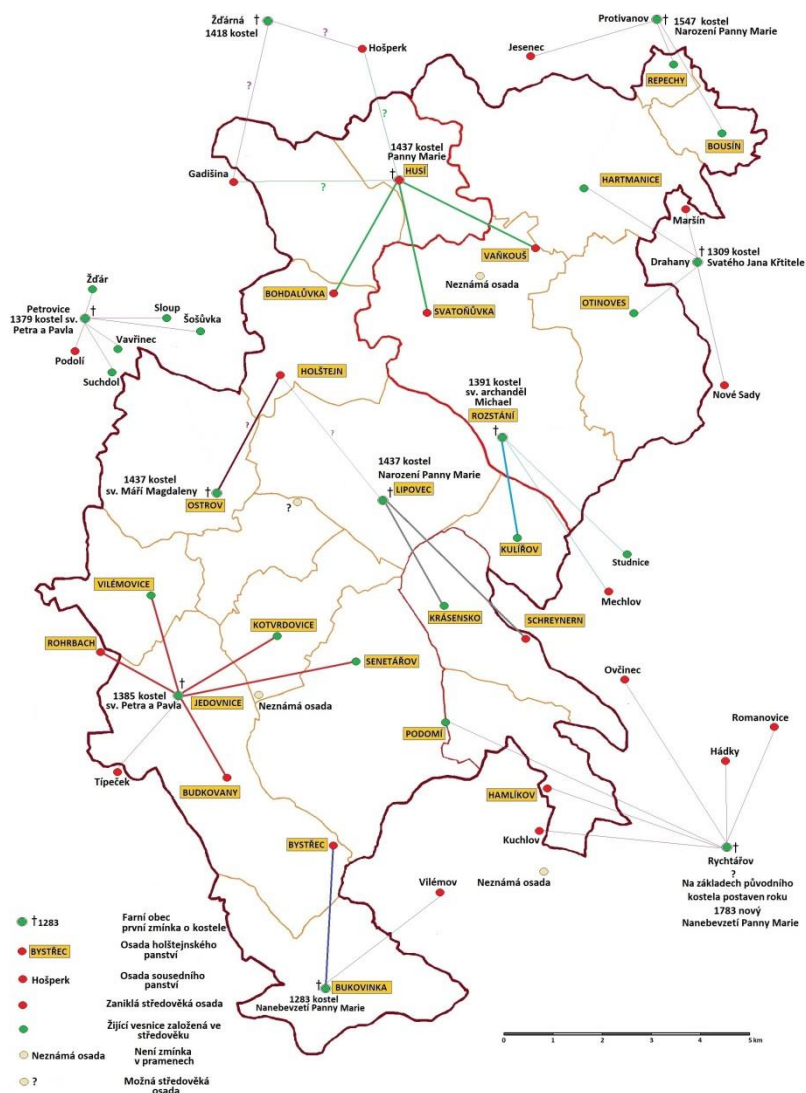
se poprvé zřejmě zmiňuje r. 1349 pod jménem Hertwigslog (Hartwigova Seč), ke které patřil les Thenwald (ZDB 1, č. 23, s. 2). Pod slovanským názvem se zmiňuje poprvé r. 1371 (Hussy) a pak r. 1385 (Husschie). Další záznam je až z r. 1437 (ves Husie s lesem), kdy je navíc zmíněn i kostelní patronát, což je doklad, že v Husí existoval farní kostel. Založení vsi i vznik kostela ovšem můžeme předpokládat již někdy po r. 1250. Z mlhavé historie konkrétně vystupuje kněz Matěj, bývalý farář ve vsi Hussy, který se dal na loupení a byl r. 1407 v Praze zatčen a odsouzen jako „svatokrádežník, lotr a vrah dvou osob“ (Plch 2012, 24). Další kostely stály v Rozstání, Lipovci a Ostrově.

Kostel byl v první řadě střediskem náboženských obřadů. Konaly se zde pravidelné mše a bohoslužby, každý v něm dostával své jméno, pravidelně se zpovídal kvůli rozhršení, vstupoval tam do manželství, odtud byl také konán pohřeb na sousedícím hřbitově. Farář vždy v neděli oznamoval všechny novinky, které osadník měl vědět, na týden dopředu ohlašoval kalendář církevních svátků. Podle toho hospodáři rozvrhli cyklus svých prací (Petraň – Petraňová 2000, 85-87, 129; Grulich 2007, 181).

Kostel byl i místem sociální kontroly. Farní obec spojovala širší komunitu, která zahrnovala obyvatele několika vesnic, u nás v průměru sestávala z 6 až 7 sídel. Farnost dosahovala přibližně 4 km od kostela (Boháč 1986, 273). Při dodržení této dostupnosti od kostela, jsem vytvořil hypotetickou mapku (obr. 6.) farních obvodů v této oblasti. L. Belcredi (2006, 36) se domníval, že do farnosti Husí patřila z holštejnského panství vesnice Vaňkouš, Svatoňůvka a Bohdalůvka. Další blízké vesnice, které mohly spadat pod tuto farnost, jsou Hošperk a Gadišina. Tyto dvě vesnice leží v přímé blízkosti asi 3 km severozápadně od ZSO Husí, ale nenáležely do holštejnského dominia. V jejich blízkosti se však žádný jiný kostel nenacházel. Snad kostel ve Žďárné, kdy první zmínka o tomto kostele pochází z roku 1418, ačkoli můžeme předpokládat, že zde stejně jako například u ZSO Husí začalo osidlování již koncem 12. století², tedy i kostel zde stál dříve.

---

² <http://www.zdarna.eu/historie-obce>

Obr. 6. Grafické znázornění možné dostupnosti farních oblastí na holštejnském panství v 15. století (zpracoval V. Kolomazníček).

5.3 Hrady, hrádky, tvrže

Už samotné hrady jsou velmi nakloněny k historickému bádání. Zájem o středověké hrady na území české republiky, se datuje k počátkům 19. století. Z hradů jsou v této době již většinou památky minulého života, které svou tajemností jsou zdrojem nového uměleckého a životního směru – romantismu. Romantické paradigma, bylo dovršeno sedmisvazkovým dílem F. A. Hebera z konce první poloviny 19. století. Jedná se o první souhrnnou práci o českých hradech, které na svých cestách pořídil a doplnil je o velké množství kreseb a plánek (Durdík 2009, 11). Ve druhé polovině 19. století, se dostaly hrady do popředí zájmů historiku. Rodící se archeologie stála zpočátku spíše stranou. Nejen u nás, ale i v Evropě, se jednotlivé hrady zkoumaly spíše z historických důvodů než z potřeby studia hradní

problematiky. V průběhu první poloviny 20. století to byla však archeologie, která díky své metodologické výbavě, zejména užívání typologie, přinesla nové významné podněty (Durdík 1998).

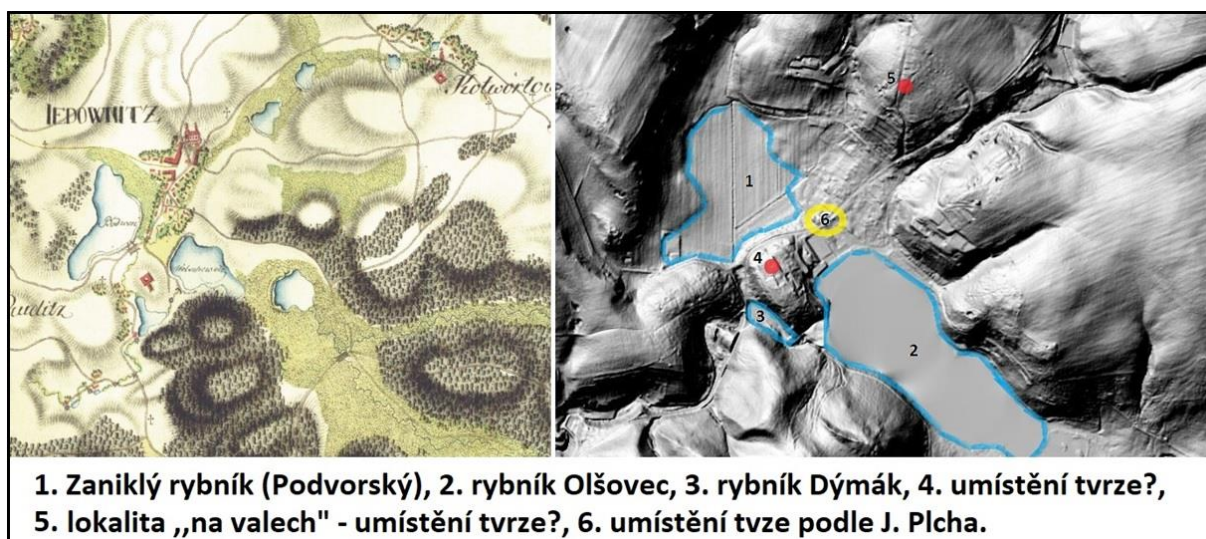
Ke zkoumání hradů v rámci určitého regionu, se na Moravě jeví velmi přitažlivou a vyhraněnou oblastí Dražanská vrchovina. Vývoji hradů na Dražanské vrchovině bylo věnováno několik publikací. Mezi nejvýznamnější díla, patří studie „Hrady na Dražanské vrchovině do konce 13. století“ (Bolina – Doležel, 1988). K novějším příspěvkům se řadí „Hrady, hrádky a tvrze na Blanensku“ (Koudelka – Hasoň – Brachtl, 2015) a jako poslední zatím vyšel mimořádně kvalitní článek ve sborníku Dějiny staveb „Hrad Holštejn (Štětina 2016, 89 – 109), který se věnuje chronologii jednotlivých stavebních fází hradu. Některé hrady Dražanské vrchoviny do svých encyklopedií zařadili i Miroslav Plaček (2001) a Tomáš Durdík (2001).

První hrady na Blanensku vznikají kolem poloviny 13. století a je mezi nimi zastoupeno několik stavebních prvků. Bergfritový, tj. hrad který disponuje okrouhlou útočnou věží, s obvodovou zástavbou nebo např. bezvěžový typ (Hasoň – Koudelka 2015, 6). Po dalších méně fortifikovaných objektech, nám do dnešních dnů nezůstalo mnoho stop. Byly vystavěny především ze dřeva na kamenných základech. Jednalo se o tvrze, nebo dřevěné hrádky, které se nestačily vyvinout v plnohodnotný hrad. Ve zkoumané oblasti holštejnského panství se jedná o sídelní hrad Holštejn, hrad Smilovo hradisko, hrad Kuchlov a tvrz v původním centru panství, v Jedovnicích.

5.3.1 Tvrz Jedovnice

Jestliže páni z Ceblovic vybudovali tak rozsáhlé panství a chtěli ho udržet, potřebovali k ochraně svých statků vystavět i sídla k jejich ochraně. Pokud budeme předpokládat, že výchozím místem, odkud postupovala kolonizace do středu budoucího hoštejnského panství jsou Jedovnice, musíme první fortifikační stavbu hledat právě zde. Jelikož první zmínka o Jedovnicích je z roku 1251, kdy se po vsi pojmenovává Bohuš z Ceblovic, předek pánů z Holštejna, dá se předpokládat umístění tvrze, pravděpodobně dřevěné, právě v těsné blízkosti kostela, jak bývalo v této době běžným zvykem, navíc v místech vyvýšených nad osadou. Další možná poloha tvrze (nové) je situována na další vyvýšenině asi 1 km jihozápadně od kostela (Hasoň – Koudelka 2015, 35). Badatel Josef Plch

se ale přiklání k teorii, že šlo o nížinnou tvrz, umístěnou mezi těmito vyvýšeninami. Tuto svou domněnku podkládá keramickým materiálem nasbíraným v této lokalitě (Plch, ústní sdělení). Podle Plcha, byla tvrz pravděpodobně umístěna mezi dvěma největšími rybníky v Jedovnicích propojenými vodním korytem, které mohlo vytvářet kolem této tvrze přirozenou překážku. Na tomto místě stával Panský dům, o kterém se badatel Plch domnívá a považuje ho, za přestavěnou gotickou tvrz.³

Obr. 7. Jedovnicko na mapě 1. vojenského mapování a současná lidarová mapka zachycující terénní situaci Jedovnic. (zpracoval V. Kolomazníček).

5.3.2 Hrad Holštejn

Hrad byl pojmenován podle tehdejšího zvyku německy Hohler Stein – Dutá skála. Zřejmě proto, že se hrad tyčí na vápencovitém ostrohu, pod kterým leží již zmíněná pravěká jeskyně Hladomorna (zvaná též Lidomorna). Celá zástavba je zachována v základových reliéfech, výrazně vystupují nadzemní zbytky severozápadní hradby s výpadní brankou a zaoblené nároží severovýchodní zdi, dříve mylně považované za zbytky věže. Jihozápadně od objektu hradu je plošina, na které bylo menší předhradí, z kterého vedl do hradu přes hluboký příkop padací most. I zde se nacházejí zbytky zdiva a i na tomto poli lze nalézt střepy keramiky. Samotný hrad představoval jednoduchou bezvěžovou dispozici s obvodovou zástavbou a na svou dobu patřil k největším a nejpohodlnějším sídlům na Moravě (Hason – Koudelka 2015, 31).

³ http://www.plch.info/upload/Zpravodaj/Zprav2014-04-Rybniky_1.pdf

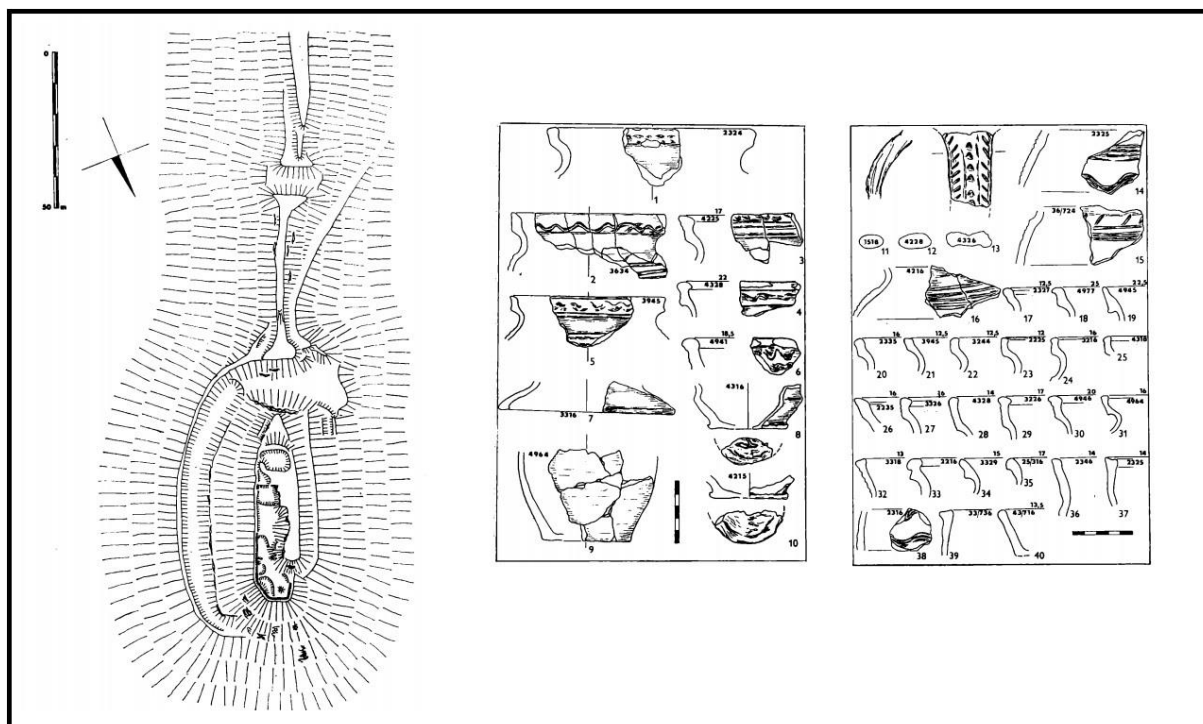
Obr. 8. Rekonstrukce hradu Holštejna z poloviny 14. století (podle R. Vojkovský).

5.3.3 Smilovo hradisko

Skromné zbytky zdiva hradu, který je s největší pravděpodobností pojmenován po synovi Bohuše z Jedovnic a z Drahotuš a synovci Hartmana z Holštejna Smilovi. Byl vystavěn koncem 13. století jako ochranný objekt blízkého naleziště železné rudy. Po rozpadu kolonizačního dominia pánů, kteří pocházeli z rodu z Ceblovic, získali tuto oblast páni z Kravař. Hrad, který nebyl ani dokončen, ztratil na významu a již počátkem 14. století zpustl. Jediná písemná zmínka o něm pochází z roku 1391, kdy se uvádí pusté Smilovo hradisko. Hrad se skládal z vlastního hradu a předhradí. Hlavní stavbou byl obdélníkový palác. Značná část budov byla pravděpodobně dřevěná⁴.

---

⁴ Hradu a zaniklé osady. Smilovo hradisko. Dostupné na adrese: <https://stredovek-dv.webnode.cz/hrady-na-drahanske-vrchovine/smilovo-hradisko/>

Obr. 9. Půdorys Smilova hradiska a keramika z povrchových sběru ze zadní části hradu⁵.

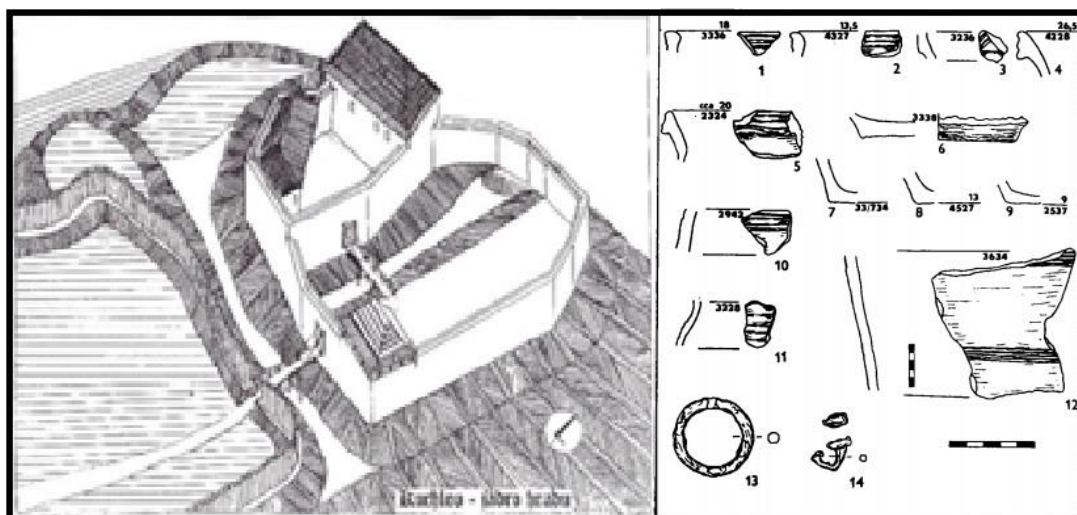
5.3.4 Kuchlov

Zbytky zdiva hradu, jehož vznik lze klást do druhé poloviny 13. století. Písemné zprávy o něm zcela chybí, není známo ani jeho skutečné jméno; název Kuchlov je totiž odvozen od pojmenování lesní trati, uváděné od 16. století. Máme však malou kolekci materiálu, kterou na hradě získal v průběhu 70. let E. Černý (1959, 4). Dřívější úvahy o Kuchlovu jako o pohraničním hradu zajišťující expanzi holštejnských držav, jsou nepodloženou chimérou. Hrad mohl v souvislosti s kolonizací Dražanské vrchoviny, na které se výrazně podílel olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku, vlastnit některý jeho man. Ve 2. polovině 14. století hrad patrně ztratil na významu a zpusťl, i když jeho zánik při nějakém vojenském tažení nelze vyloučit. Hrad se skládal z pětibokého předhradí, kde se patrně nacházela dřevěná stavení, a vlastního hradu, kde se zachovaly zřetelné stopy paláce na severní straně⁶.

⁵ Hradu na Dražanské vrchovině do konce 13. století. Dostupné na adrese: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/139770/2_ArchaeologiaHistorica_13-1988-1_25.pdf?sequence=1

⁶ Hradu a zaniklé osady. Kuchlov. Dostupné na adrese: <https://stredovek-dv.webnode.cz/hrady-na-drazanske-vrchovine/smilovo-hradisko/>

Obr. 10. Rekonstrukce hradu Kuchlova v polovině 14. století podle M. Plačka⁷ a nálezů E. Černého z jádra hradu.

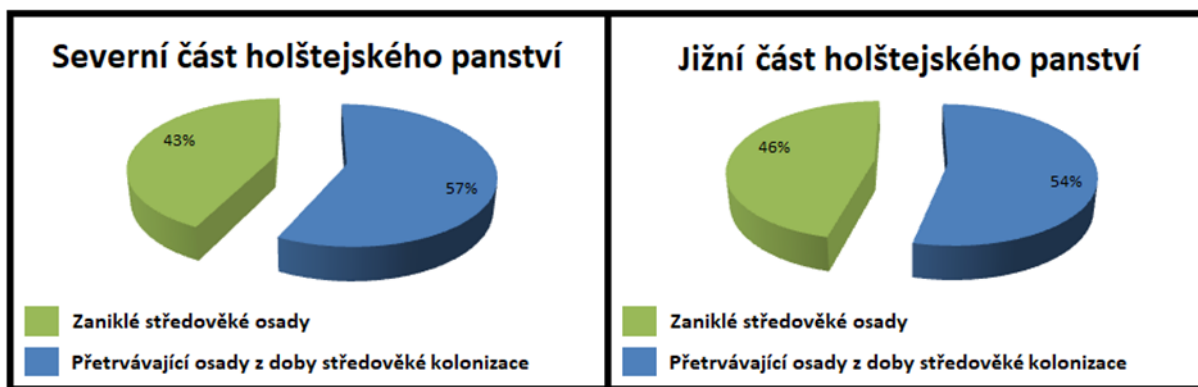
5.4 Vyhodnocení osídlení v období kolonizace

Na sledovaném území severní části holštejského dominia z konce 13. století bylo do současné doby historicky doloženo 14 vesnic, z toho jedna ves neznámého jména, která se nachází mezi ZSO Vaňkouš a ZSO Svatoňůvkou. Jedná se o vesnice, které zde vznikly probíhající kolonizací ve třináctém století. Přesný počet nově založených vesnic není znám. Některé vsi přetrvaly dodnes, některé v průběhu staletí zanikly. Buď v důsledku nevhodného založení, vyčerpání možností půdy, nebo násilným způsobem. Na následujícím grafu je zřejmé, že k zániku vsí v severní i jižní části docházelo téměř v polovině případech.

Intenzita zanikání osad na holštejském panství							
	Severní část		Jižní část		Celkem		
	celkem	procenta	celkem	procenta	celkem	procenta	
Přetrvávající	8	57%	7	54%	15	100%	
Zaniklé	6	43%	6	46%	12	100%	

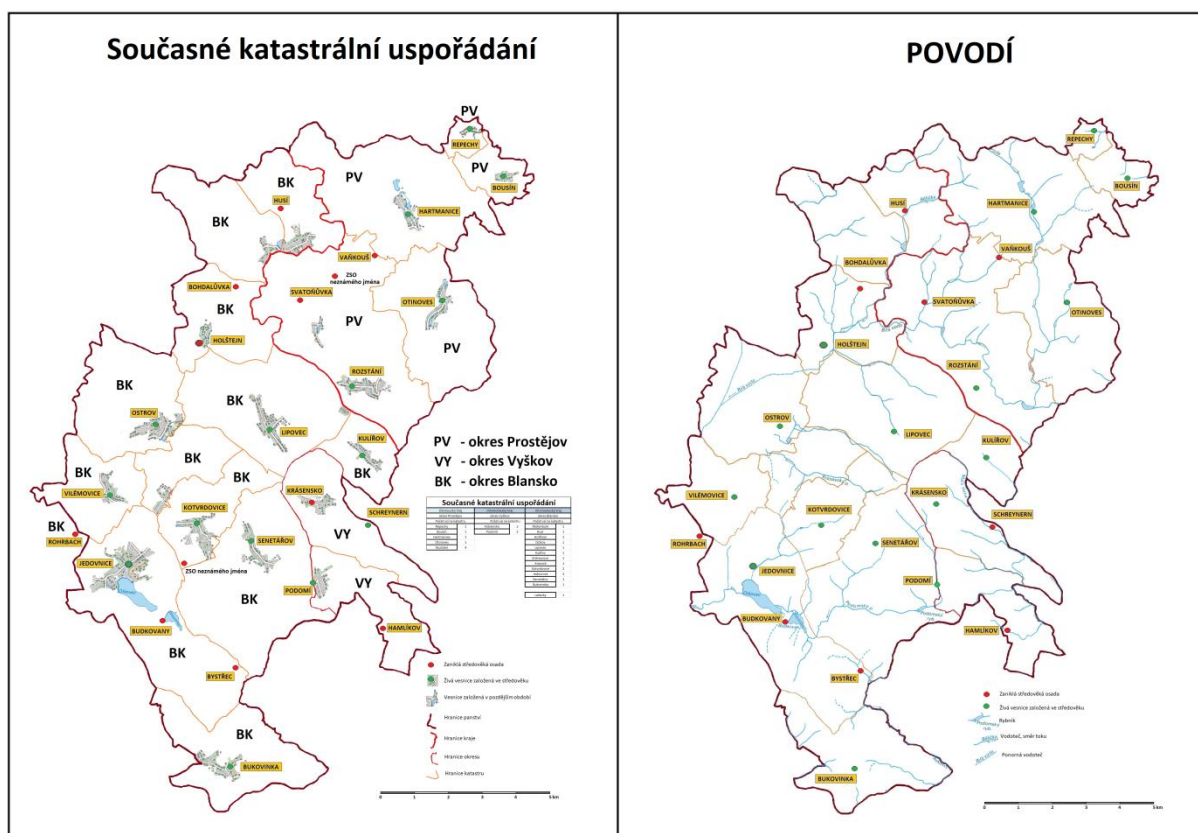
Tab. 2. Zanikání osad v holštejském panství (zpracoval V. Kolomazníček).

⁷ M. Plačka hrady. Kuchlov. Dostupné na adrese: http://www.hrady.cz/wnd_show_pic.php?pd=5,123490

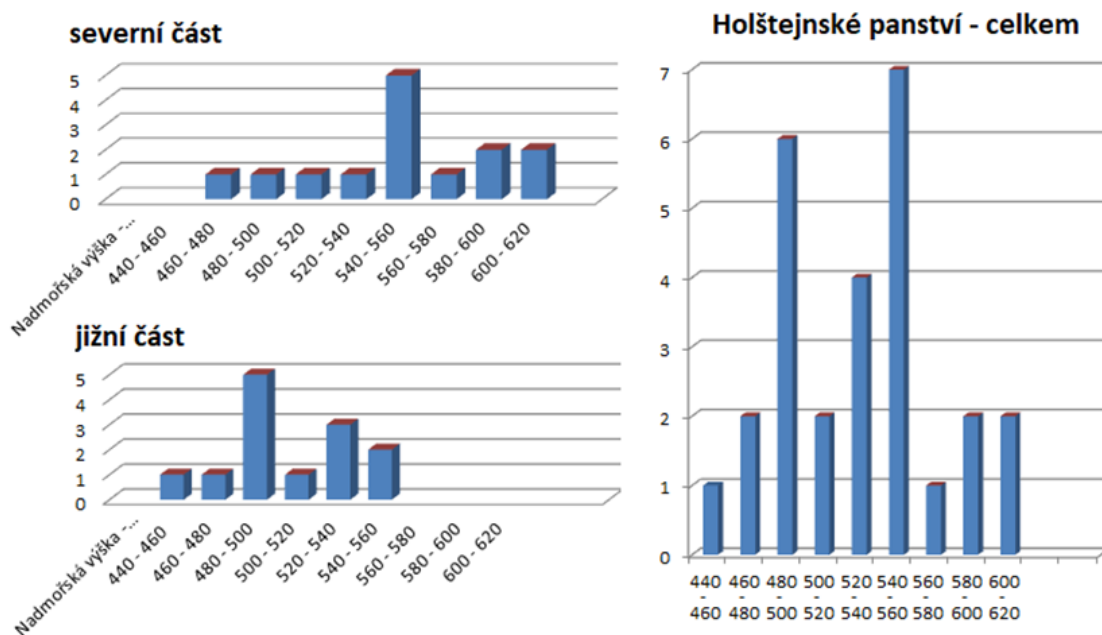
Graf 1. Zanikání osad v holštejnském panství (zpracoval V. Kolomazníček).

Osídlení středověkých osad holštejnského panství je doložený ve dvou současných krajích, ve třech okresech a na 18 katastrech (obr. 11). Na některých katastrech je doloženo i více zaniklých středověkých osad, na jednom katastru není zaznamenáno doposud žádné středověké osídlení. Severovýchodní část tohoto středověkého dominia se nachází v Olomouckém kraji v okrese Prostějov. Zbytek náleží do Jihomoravského kraje. Menší díl panství náleží okresu Vyškov, ostatní se nachází v okrese Blansko.

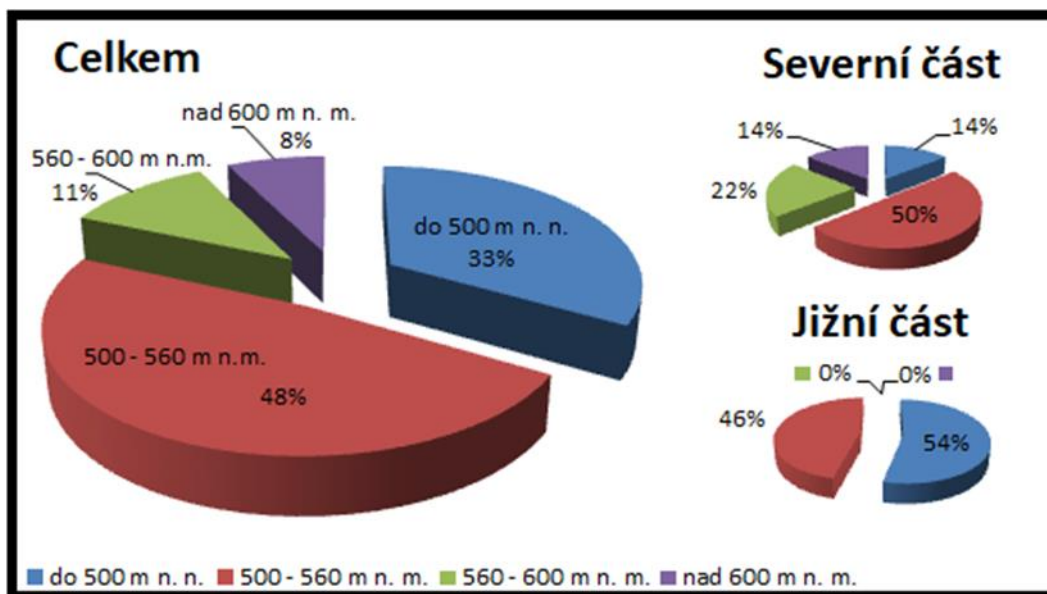

Obr. 11. Holštejnské panství. Nalevo: současné katastrální uspořádání. Napravo: hydrologie povrchových vod na sledovaném území HP (zpracoval V. Kolomazníček).

M. Gojda (2007, 38) rozděluje sídelní historické zóny krajiny na tři části. Podle autora začíná být poslední třetí sídelní zóna trvaleji osidlována až v období vrcholného a pozdějšího středověku ve 13. až 15. století. Touto typickou krajinou je území ležící ve vyšší nadmořské výšce (údolní dna a rozsáhlejší náhorní plošiny 500–600 m n. m., vrcholové části až 800 m n. m.). To přesně odpovídá charakteristice osídlení HP na Dražanské vrchovině. Průměrná nadmořská výška vsí holštejnského panství se pohybuje v průměru 529,9 m. n. m. U ZSO je průměrná nadmořská výška 516,4 m n. m. Nejvýše položená vesnice Vaňkouš, leží ve výšce 610–618 m n. m. Nejnižše položenou osadou je Bystřec ve výšce 450–460 m n. m. (Kolomazníček 2017, 24). Na grafu č. 2 je zřejmé, že severní oblast panství je položena ve vyšších nadmořských výškách než druhá polovina její jižní části. Zánik holštejnských vesnic však probíhal ve vyšších polohách stejnou intenzitou jako v nižších.

Graf 2. Nadmořská výška počtu vesnic holštejnského panství (zpracoval V. Kolomazníček).

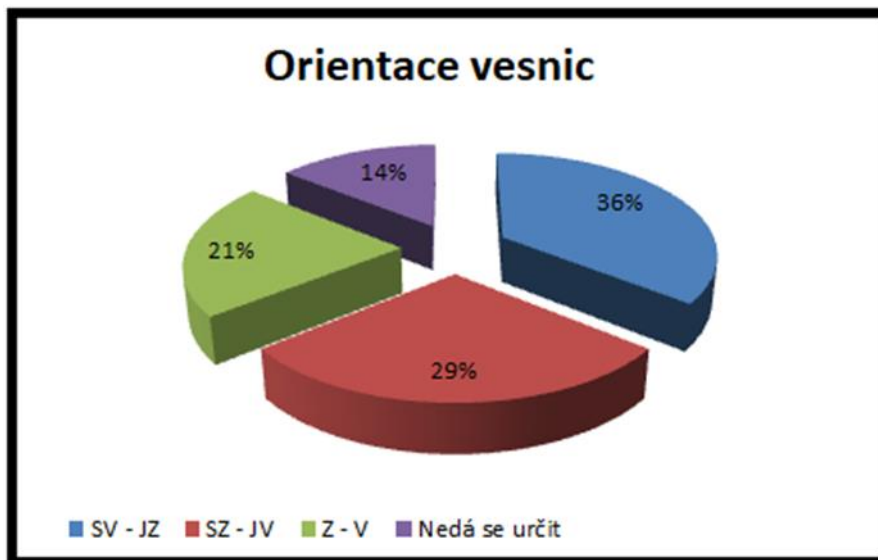
Graf 3. Nadmořská výška vesnic holštejnského panství (zpracoval V. Kolomazníček).

Vesnice byly zakládány v přímé blízkosti malého vodoteče, v četných případech (téměř polovina vesnic) přímo u pramene (graf. 5). Téměř vždy se jednalo o lánovou ves založenou podél potoku, dlouhou v průměru cca 0,5 km, v mírném svahu. Orientace vesnic severní části panství se nejčastěji rozkládala od severovýchodu k jihozápadu (5 x lánová vesnice - Husí, Bohdalůvka, Vaňkouš, Bousín, Otinoves), dále od severozápadu k jihovýchodu (3x lánová vesnice – Hartmanice, Lipovec, Kulířov) + (1x Ostrov) návesovka, směr od západu k východu (1x – Rozstání, neznámá ves mezi Vaňkoušem a Svatoňůvkou) + (1x – část vesnice Svatoňůvka-zbytek nelze určit, typ hromadné vsi). Vesnice Repechy se nedá přesně určit a městečko Holštejn patřila do návesního typu osady.

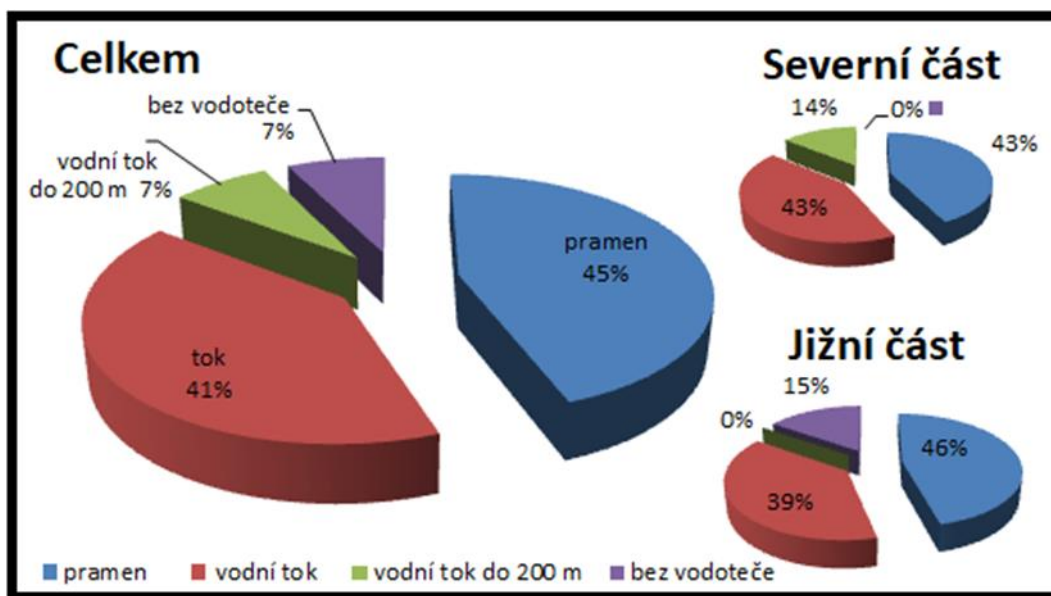
Všechny středověké sídliště, jsou zakládány v přímé návaznosti na vodní zdroj. Buď vesnicí přímo protéká, nebo je vodní tok v co nejbližší vzdálenosti (např. Holštejn, Ostrov). Ve dvou případech je však vesnice přímo bez vodního zdroje. Jsou to Vilémovice a ZSO Rohrbach. Obě lokality leží v krasové oblasti, která je na povrchové zásoby vody velmi chudá. V těchto místech se však nalézají krasové závrtky, které podle E. Černého (1992, 41) mohly sloužit jako zásobárny vody.

Podle posledních povrchových sběrů však badatel Ing. Plch zjistil a domnívá se, že Rohrbach ležel blíže k Jedovnicím. Usuzuje tak podle provedených povrchových sběrů. Zaniklou vesnici umísťuje téměř k břehu druhého největšího, dnes již zaniklého „Podvorského“ rybníku v Jedovnicích.

Graf 4. Orientace založení vesnic v severní části holštejnského panství (zpracoval V. Kolomazníček).

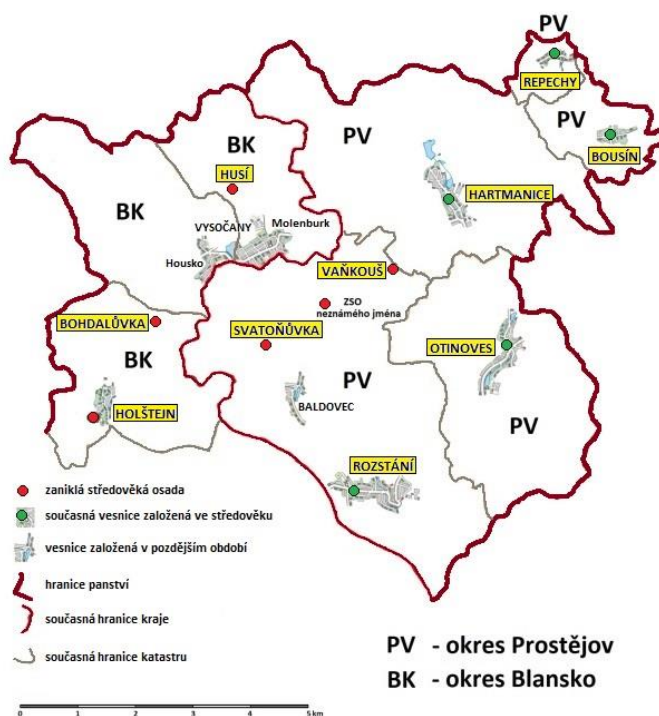

Graf 5. Zakládání středověkých vesnic holštejnského panství v návaznosti na vodní zdroj (zpracoval V. Kolomazníček).

6. Severní část holštejnského panství

Zkoumaná oblast severní části se rozkládá na katastru obce Holštejna, Vysočan (Molenburk, Housko), Rozstání, Otinovse, Nivy, Bousína a Repech, přičemž ZSO jsou lokalizovány na třech katastrech. Na katastru Holštejna je to ZSO Holštejn a Bohdalůvka, na katastru Rozstání jsou umístěny tři ZSO (Svatoňůvka, Bohdalůvka a neznámého jména (Březina?)) a na katastru Vysočan, který je rozdělený na katastry Molenburk a Housko, leží

ZSO Husí. Ta se rozkládá především na katastru Molenburku, ale ve své jižní části, kde se potok (Bělička) lomí na jih, přesahuje do katastru Houska.

Obr. 12. Holštejnské panství – vymezená část severní oblasti (zpracoval V. Kolomazníček).

6.1 Historie holštejnského panství

Zakladatele hradu Holštejna a celého panství spojujeme se šlechtickým rodem, jehož příslušníci se psali po zaniklé osadě na Rosicku z Čeblovic (či Ceblovic) nebo z Drahotuš. Osudy počátku celého rodu jsou složité. Prvním vlastníkem tohoto území byl zřejmě Crha z Ceblovic, který se těšil v moravském markrabství velké vážnosti. Měl hodnost truksase (= stolníka), později nadtruksase a král Václav I. ho jmenoval za věrné služby purkrabím na hradě Děvičky v Pavlovských vrších. Od markraběte Přemysla Otakara získal patrně i nějaké statky v pásmu moravsko-rakouských hranic (Černý 1991, 19). První nejistou připomínku o vlastnictví pozemkového majetku rodu erbu beraních rohů v oblasti budoucího holštejnského panství nalézáme ve falešné listině z roku 1251 mající snad nějaký pravý základ, vystupuje syn Crhy jako Bohuš z Jedovnic (Papajík 2007, 10). Tento Bohuš si vystavěl v poslední třetině 13. stol hrad Drahotuše na Přerovsku, další syn Hartman hrad Holštejn na Blanensku. Tito dva synové spravovali patrně panství rodu z Čeblovic na Drahanské vrchovině společně (Papajík 2007, 10–11). První zmínka o Holštejně, je sepsána

latinsky na pergamenu o rozměrech 19x10 cm. Má přivěšenou trojúhelníkovou pečeť ze zeleného vosku – gotický štít s erbem pánů z Ceblovic (beraní rohy). Holštejn není zmíněn přímo v textu listiny, jen na pečetě Hartmana. Hartman ale používal rodový predikát „z Ceblovic“ až do roku 1278, takže tento rok byl dlouho považován za první zmínku o Holštejnu (Plch 2018, 37). Na predikát v opisu pečetě upozornil až Jiří Doležel (2003, 127). Již zmíněný Bohuš se zúčastnil vojenského tažení v družině českého krále Přemysla Otakara II. do rakouských zemí při přebírání babenberského dědictví. Při této výpravě si Bohuš pravděpodobně získal Přemyslovu důvěru natolik, že mu bylo svěřeno do správy důležité město Láva s hradem, na moravsko-rakouském pohraničí (Doležel 2003, 131). Z tohoto města a blízkého okolí (oblasti dolnorakouského Weinviertlu) pak pravděpodobně započala, již zmíněná druhá kolonizační vlna, která osídlila zbylé neobydlené části holštejnského panství.

Obr. 13. Pohled na věž hradu Láva z hlavního nádvoří. (foto V. Kolomazníček 2018).

Po smrti Crhy II. přešlo holštejnské panství do rukou Čeňka z Lipé, který ho roku 1349 prodal Vokovi z Holštejna. Vok se však po Holštejnu psal již dříve. Z roku 1321 je doloženo, že podle epiceda kláštera minoritů v Brně v tamním klášteře před oltářem sv. Václava je pochována matka Voka z Holštejna (Černý 1991, 23). Je tedy velmi pravděpodobné, že k prodeji panství došlo již dříve, ale do zemských desek byla koupě zapsána později. Podle zápisu v brněnských zemských deskách nechal vložit do desk roku 1349 syn Jindřicha z Lipé Čeněk (Czenco de Lipa) Vokovi I. z Holštejna (Wocconi

de Holenstain) holštejské panství (Papajík 2007, 27–28). Tento vklad Holštejska je důležitý, protože se dozvídáme počet osad a jejich jmen prodávané části Holštejska, ale i první zmínky o místu a domcích příštího městečka Holštejna.

Jednalo se o hrad Holštejn s menšími dvory stojícími pod ním (Holenstain cum curtulis sub eodem sitis), a vesnice Husí (Hertwigslog) s lesem řečeným Thenwald (cum silua dicta Thenwald), Lipovec (Zybothslog), Kulířov (Kylein), Podomí (Boda), Senetářov (Czynols), Kotvrdovice (Gothfridslog), 103) Bystřec (Merhlinslag) a Budkovany (Vlraichslog). Poté je uvedeno ve výčtu městečko Jedovnice (oppido Gedwicz), vesnice Vilémovice (Wylhlemslog) a polovina vsi Ostrova se dvěma speciálními lesy (media villa Preterslog cum duabus siluis specialibus).

(F. III. r. b.) 23. Dominus Czenco de Lipa vendidit domino Wocconi de Holenstain ipsum castrum Holenstain cum curtulis sub eodem sitis et villis Hertwigslog cum silua dicta Thenwald villa Zybothslog, villa Kylein, villa Boda, villa Czynols, villa Gothfridslog, villa Merhlinslag, villa Vlraichslog, oppido Gedwicz, villa Wylhlemslog, media villa Preterslog cum duabus siluis specialibus, cum curijs, allodijs adiacentibus piscinis, molendinis, aquis aquarumque decursibus, pascuis, pratis, venacionibus et omni dominio, vna cum iuribus patronatus in dictis bonis sibi ac suis heredibus, seu successoribus legitimis libere ac hereditarie resignavit, promittens sibi dicta bona ac suis heredibus seu successoribus ab omni impetitione sub ypotheca rerum suarum secundum ius terre inuolabiliter disbrigare.

Obr. 14. Výčet jmen prodávaných osad holštejského panství z roku 1349 (ZDB 1, č. 23, s. 2).

Rod Voků vládl na Holštejně až do roku 1437, kdy Vok V. prodal hrad Holštejn i s panstvím Hynkovi z Valdštejna a Židlochovic. Z tohoto roku je v zemských deskách zapsán tento prodej a tento zápis je i prvním dokladem o Holštejnu jako o městečku. Status městečka se patrně pojil s právem pořádat pravidelné trhy, které se stávaly zdrojem jeho příjmů (Plch 2018, 59). Roku 1455 kupuje hrad Půta ze Sovince, roku 1483 Dobeš Černohorský z Boskovic a roku 1493 Hynek z Popůvek (Hasoň – Koudelka 2015, 34).

Hrad zpustl mezi léty 1511 až 1535 a tím byl zpečetěn i další rozkvět městečka, který nemohli jeho nemajetní majitelé dále držet. Zdá se, že došlo ke zpustnutí městečka, a to kromě mlýna pod hradem (Černý 1992, 47).

Osídlení se na Holštejně udrželo i po zániku městečka (Černý 1991, 69), i když nemělo status vsi. Podle J. Plcha (2018, 68) o tom svědčí zápisy v matrikách, lokalita se nazývala Holštejnsko (nářečně též Vošténsko), přičemž přípona "...sko", je typická pro zaniklé lokality (podobně blízká ves Husí/Housko). Předpokládá se, že po zániku dvora v závitku před hradem Holštejnem přetrval z městečka jen tzv. Dolní mlýn. V ZSO Husí se dá předpokládat koncem 15. století (poznatky, díky povrchovým sběrům) malé osídlení podél potoku Bělíčka, kolem dochovaného farního kostela. Obě vesnice pak mají podobný vývoj. Obě zaniklé vesnice se staly součástí rájeckého panství.

Roku 1667 zdědil panství hrabě Jan Kristian z Rogendorfu a svobodný pán z Mollenburku. Po jeho smrti spravoval panství jeho starší syn Karel, který na území jedovnického statku založil r. 1716 novou ves Roggendorf a r. 1724 Molenburk. Jména oběma vsím byla dána podle jmen dědičných statků v Dolním Rakousku. Poblíž zaniklého městečka Holštejna pak založil roku 1717 panský dvůr, který byl vystavěný s největší pravděpodobností i z materiálu, který pocházel z hradu (Hasoň – Koudelka 2015, 70) a roku 1760 založil poblíž ZSO Husí sklárnu, kolem které vybudováním několika domků, vzniklo - nové Housko (Černý 1991, 70).

7. Hmotná kultura – nemovité prameny

V této části jsem se zaměřil především na krajinnou archeologii. Sledoval jsem především nemobilní terénní památky, rozložených ve sledované oblasti. Jednotlivé kapitoly se zaměřují na památky historických staveb, církevních staveb, středověké plužiny, na těžbu a zpracování suroviny a na stopy komunikací spojující jednotlivé sídelní areály. Specializuje se tedy na složený artefakt, který člověk vytvořil, aby mu složil k nějakému účelu. Mezi nemovité prameny řadíme např. pohřební stavby, kultovní architekturu (např. kostely), tzv. fortifikace (příkopy, valy, středověké hrady atd.) a různé složené artefakty (vesnice, města, výrobní areály). Artefaktové prameny složené se vyznačují tím, že mají svůj vnitřní prostor, který spoluvytváří jejich prostorovou strukturu, jejímiž prvky jsou jejich součástí. Složené artefakty, chápeme jako areály aktivity. Komplex, je nejjednodušším artefaktem

v prostoru komunitního areálu. Areál aktivit je pak uspořádaným celkem všech komplexů a jiných artefaktů a ekofaktů. (Neústupný 2007, 11–12).

Živá kultura	Mrtvá kultura
nadkomunitní areál	nadkomunitní komponenta
komunitní areál	sídelní areál
areál aktivity	komponenta (sídelního areálu)
komplex	nálezový celek

Obr. 15. Terminologie složených artefaktových pramenů podle teorie sídelních areálů (Neústupný 2007, 12).

7.1 Stavební památky severní části HP

Na lokalitách zaniklých vesnic se nám toho po stavebních činnostech našich předků mnoho nedochovalo. Snad největší památkou středověkého stavebnictví, dochovanou na tomto území, jsou pozůstatky středověkého hradu, vystaveného na vápencovém ostrohu na katastru Holštejna. Zajímavou stavbou je Dolní mlýn (zvaný také Zukalův), ležící rovněž na katastru obce Holštejna. Další stavební památkou z období středověku jsou církevní stavby (kostely). Ty jsou však za dlouhé období stavebně (slohově) přetvářeny, nebo byly zničeny, např. požárem a znovu vystavěny. Stojí však na totožných místech původní výstavby (Ostrov, Rozstání), nebo v jeho nejbližším okolí (Lipovec). Za zmínku jistě stojí i další pozůstatky lidské činnosti, které transformovaly místní kraj a jejich relikty jsou ve zdejší krajině zřetelné a dodnes je spatřujeme. Jedná se především o zemědělskou činnost, která byla velmi důležitá k obživě středověkého obyvatelstva ve výše položených oblastech a pasteveckou činnost, zajišťující chov dobytka a ostatních domácích zvířat. Důležitou součástí byla i těžba a zpracování materiálu. Jedná se zejména o pozůstatky prospektorských a těžebních prací, ale i o pozůstatky staveb, sloužících k výrobním činnostem. Pozoruhodnou záležitostí je pak přítomnost malého vodního díla, téměř v každé ZSO zkoumaného území. Tam kde nebyly prokázány pozůstatky hráze, můžeme takovouto stavbu alespoň predikovat (Svatoňůvka), protože zde ráz krajiny přímo vybízí k vybudování vodního zdroje, velmi důležitého k hospodaření v těchto těžkých přírodních podmínkách. Velice významnou a podstatnou stavbou, která držela celou společnost pohromadě, byla cesta. S nadsázkou by se dalo říci, že komunikace jsou největší dochovanou stavbou z tohoto období, (nejen) na tomto

místě. V nejbližším okolí cest jsou pak přítomny další stavební pozůstatky, snad ze všech činností lidského působení.

7.1.1 Hrad Holštejn

Samotný hrad představoval jednoduchou bezvěžovou dispozici s obvodovou zástavbou a na svou dobu patřil k největším a nejpohodlnějším sídlům na Moravě (Hasoň – Koudelka 2015, 31). Byl vystavěn na vápencovém ostrohu, který tvoří výškové rozhraní mezi samotným hradem a sníženou terasou na severu. Zde se ve středověku z několika dvorců, které tvořily hospodářské zázemí hradu, vyvinulo městečko. Pod hradem leží již zmíněná jeskyně Hladomorna, která byla s hradem spojena skalní chodbou. Tento zčásti uměle vybudovaný komín byl v roce 2010 znovu obnoven. Akce proběhla na základě sondáže, která měla vést ke zpřístupnění domnělé podzemní chodby ve spolupráci s OS Phoenix Holštejn, která se stará o údržbu hradu. Výsledky výzkumu prokázaly, že jeskyně nebyla nikdy začleněna do systému hradu a jeho vězení. Její funkce mohla souviset snad pouze s odvodem přívalových vod, kdy sloužila jako kolektor dešťové stoky z prostoru dolního hradního nádvoří. Fragment zdiva, nalezený ve stěně kaverny, naznačuje možnost záměrného přezdění ústí trativodu již ve středověku (Kos 2010, 151).

Obr. 16. Holštejn. Zlomek okenní kružby nalezený při výzkumu propojení hradu s podzemní chodbou (foto P. Kos).

Samotný vchod do jeskyně byl ve středověku zazděn a sloužil jako vězení (Matoušek – Jenč – Peša 2005, 181). V současnosti je možno do ní vstoupit širokým, ale nízkým vchodem.

V jeskyni jsou na zemi velké balvany, které ztěžují přístup do středu jeskyně. Uprostřed skalní stěny jeskyně ve výšce asi 16 metrů spatřil J. Wankel již zmíněný uměle vytesaný čtverhranný otvor, jeden a půl metru vysoký a metr široký, který vedl do několik metrů dlouhé chodby, v níž byly ještě patrné stopy schodů. Tato chodba byla na konci uzavřena dvěma do čtyřhranu přitesanými kamennými bloky. J. Wankel (1984, 146) chodbu identifikoval jako prostoru, z níž byli z hradu spouštěni nepohodlní lidé do Hladomorny. Při výkopových akcích byly nalezeny asi v půlmetrové hloubce vrstvy lidských kostí, železné hroty šípů, hřebíky, ostruhy, přezky a střepy keramických nádob. Výsledkem místních lidí navíc J. Wankel zjistil, že v dřívějších letech zde našli kusy vojenské výstroje a meče (Papajík 2007, 14).

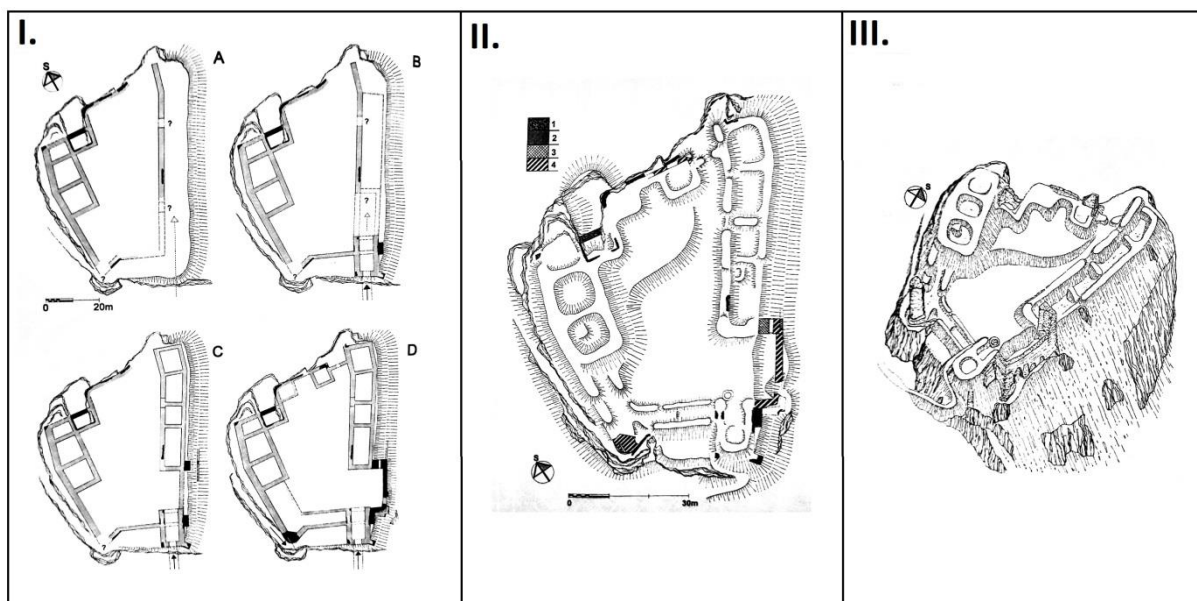

Obr. 17. Netypický pohled na zříceninu hradu Holštejna od západu. Vlevo vidíme vyvýšeninu jádra hradu s relikty jihozápadního nároží hradu. Ke vstupu do hradu sloužila plošina napravo, na které bylo vybudováno malé předhradí s padacím mostem do centrální části hradu (foto V. Kolomazníček 2019).

V letech 2015 a 2016 provedl J. Štětina podrobný povrchový průzkum pozůstatků hradu Holštejna, který ho inicioval k co nejpodrobnějšímu rozpoznání stavebního vývoje hradu. Stavební vývoj hradu pak rozdělil na čtyři stavební fáze (obr. 18). Nejstarší relikty objektů, které se koncentrují v severozápadní a západní části hradu, přikládá autor do raně gotické stavební fáze. Usuzuje tak na základě zdiva, zbudovaného z místního vápence šedého až šedomodrého zbarvení (Štětina 2016, 91). Druhou a třetí stavební fázi vzhledem k míře rozpadu hradu pouze předpokládá. Za nejpodstatnější stavbu druhé stavební fáze považuje

výstavbu samotného vstupního objektu v jižním areálu hradu. Do třetí fáze klade především zástavbu východního obvodu hradního jádra a další související zásahy (Štětina 2016, 94–95). V konečné, čtvrté části identifikoval autor rozlišnosti zejména pomocí odlišnostem stavebního kamene a ojedinělému výskytu pískovcových, sekundárně uplatněných architektonických prvků. Toto zdívo z mladšího horizontu disponuje řadou stavebních detailů a vysokou vypovídající schopností (Štětina 2016, 96–100).

Obr. 18. Hrad Holštejn. I. Studie vývoje půdorysu jádra hradu Holštejna, ve čtyřech hlavních stavebních fázích (Štětina 2016, 96), II. Terénní nákres hradního jádra ve čtyřech stavebních fázích, III. Současný stav hradního jádra (Štětina 2016, 92).

7.1.2 Zukalův (Dolní) mlýn

Tato, již zmíněná usedlost, je jedinou dochovanou stavbou středověkého městečka. Mlýn leží jihovýchodně od dnešní vesnice Holštejn. Jeho současní majitele, rod Zukalů, je uváděn v Holštejně již k roku 1695, jako mlynáři v Dolním mlýně jsou zmíněni v roce 1788 (Černý 1991,76). Zukalův mlýn se původně nazýval „Dolní“. Hrad i městečko sice v průběhu 16. století zpustly, je ovšem pravděpodobné, že z bývalého předhradí nadále přetrvával alespoň tzv. Dolní mlýn, fungující do současnosti. V 17. stol. byl nedaleko zřízen mlýn „Horní“. Celá usedlost se skládá z několika staveb a stojí na více parcelních pozemcích. Hlavní stavba se nachází z větší části na parcelním čísle 2, číslo popisné 7 v obci Holštejn. Skládá se z obytné části a z hospodářského stavení, které přiléhá v jižní části k této budově a formuje celou usedlost do tvaru L. Ta obklopuje dvůr, který je obehnán kamennou zdí

s několika vjezdy. Je pravděpodobné, že kolem této zdi stály z vnitřní strany usedlosti přístřešky, které jsou zakresleny na mapě stabilního katastru z roku 1826.

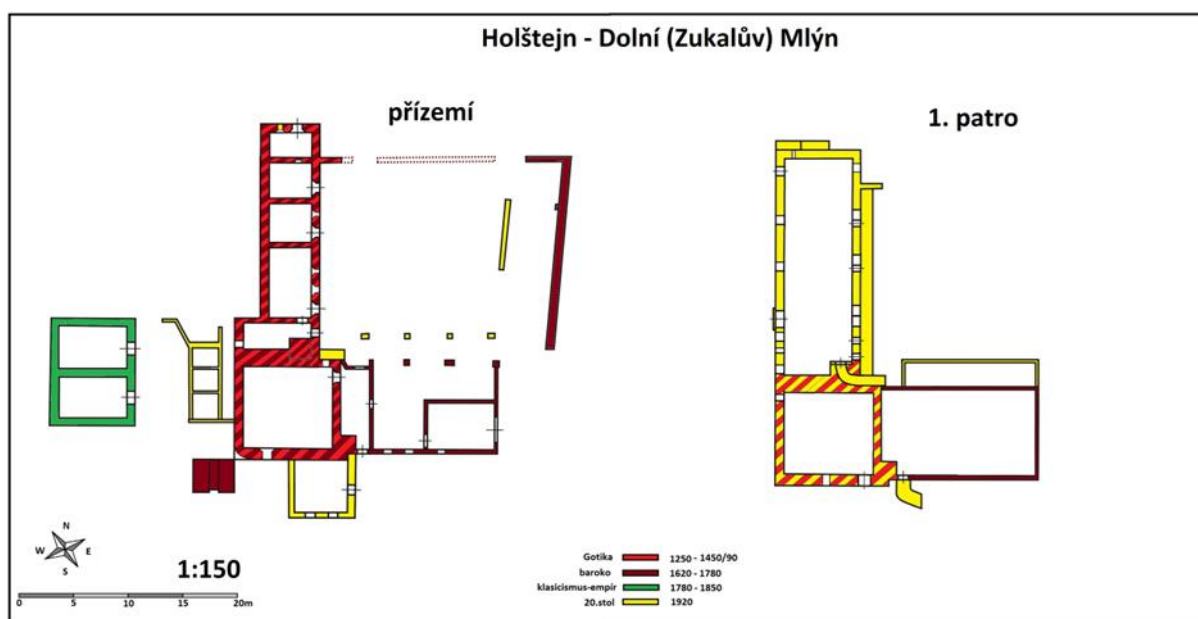
Obr. 19. Celkový pohled na Dolní mlýn z jižní strany. Vlevo, obytný dům (mlýnice), na který navazuje zprava hospodářská budova. Ve dvacátých letech 20. století k nim byla dostavěna kamenná přístavba (foto V. Kolomazníček 2018).

Nejstarší částí celé usedlosti je hlavní budova, která má tvar obdélníku a pochází snad již z poloviny 14. století. Typologicky připomíná tzv. trojprostorový dům s obytnou místností, komorou, síní a dalšími prostory (obr. 20). Budova je orientovaná od SV k JZ. Vybudována byla v příkrém jihovýchodním svahu. Ve středověku byla pravděpodobně užší, protože přízemí budovy nedosahuje šířky stávajícího domu. V těchto přízemních (sklepních) prostorech, se dnes nachází skladovací prostory a chlév. Ve chlévě jsou dochované žlaby. Síla zdí dosahuje mocnosti 730 mm a otvory pro okna a dveře se směrem do budovy v polovině rozšiřují. Nejjižnější část obytné budovy se mírně rozšiřuje. V této části budovy se nalézala mlýnice a budova je zde rozčleněna na mezipatra z dřevěné konstrukce. Vstup je přes hospodářskou budovu a úroveň podlahy klesá o 60 cm. Podle dochovaných stavebních prací je pravděpodobné, že tato část budovy byla jako jediná z části podsklepená a dosahovala vyšších pater než severní část usedlosti.

Na přízemí tohoto domu byl ve dvacátých letech minulého století vystavěn dům, který z části imituje půdorysné základy staršího stavení. V jeho severozápadním úseku byl

však značně rozšířen a nekopíruje základy původního domu. K této domněnce mě vede katastrální výpis, na kterém nová přístavba zasahuje do sousedního katastrálního pozemku, ale i již zmíněné přízemní prostory, které nedosahují v této části domu celé šířky. Cele první patro domu je nepřístupné, z důvodu obývaní paní Zukalové.

Hospodářské křídlo budovy navazuje na hlavní stavení v jeho jižní části a postupuje směrem k východu. Obvod hospodářského traktu je vyzděn z cihel v jeho jižní a východní části. Severní část je volně otevřená, podepřená ve střední části dvěma cihlovými sloupy. V polovině 20. století byl tento úsek po celé délce ještě rozšířen a zastřešen. V přízemí se nachází dvě samostatně oddělené místnosti dřevěné svíslé konstrukce. Horní část budovy je roubená po celé délce stavby z cihel. Na štítu východní strany hospodářského traktu jsou dodnes patrné stopy po požáru mlýna, který několikrát vyhořel.

Obr. 20. Legenda barevného vyhodnocení stavebního vývoje Dolního mlýna (zpracoval Václav Kolomazníček).

Připustíme-li, že mlýn zanikl i s městečkem, pak byl jistě první stavbou, která na katastru bývalého městečka vznikla. Celou usedlost můžeme datovat do několika fází zrodu. Jako nejstarší část objektu se jeví přízemí s mlýnicí, které vznikly snad již v druhé polovině 13. století. Po zániku městečka Holštejna patrně vzniká hospodářský trakt, který je napojený na usedlost. Jestli vzniká na starších základech, je otázkou. Jedovnické matriky svědčí, že 108 let před rozparcelováním panského dvora (1791) a 34 let před jeho založením zemřel

Bartoloměj, syn Tomáše Vaníčka, mlynáře Vošenského (Černý 1991,71). To svědčí o tom, že mlýn tu stál a přežíval i kolem roku 1683. Sklep byl podle datace na zdi vybudovaný koncem 18. století. Jak již bylo řečeno, mlýn několikrát vyhořel, takže je velmi obtížné zařadit některé stavební fáze usedlosti. K největší rekonstrukci mlýna dochází kolem roku 1920, kdy je přistavěna stavba na původní budově a byla provedena rekonstrukce přívodu vody v podobě vybetonování náhonu a modernizace mlecího zařízení. K absolutnímu datování stavebních etap by bylo přínosné aplikovat dendrochronologický výzkum, například z ohořelých trámů, nebo dřevěné podlahy hospodářského traktu.

7.1.3 Církevní stavby

V severní části HP máme z historických pramenů doloženy čtyři farní kostely. Dva z nich, v Ostrově (1437)⁸ a Rozstání (1381)⁹, stojí patrně na původních místech svého vybudování. Kostel v Lipovci, o kterém je první zmínka z roku 1437, roku 1600 vyhořel, avšak za 50 let byl znovu obnoven. V roce 1822 ale vyhořel podruhé a na rozhodnutí rájecké vrchnosti byl postaven nový, několik desítek metrů od původního středověkého kostela.¹⁰ O čtvrtém kostele se vedly pověsti a rozpravy mezi obyvateli obcí Molenburku a Houska. Existenci tohoto kostela potvrdil E. Černý, který prováděl prospekční výzkum ZSO Husí nedaleko těchto obcí v druhé polovině 20. století, kde kostel i se hřbitovem lokalizoval. V listopadu loňského roku, zde byl proveden geofyzikální výzkum, který potvrdil základy církevní stavby a snad i hřbitovní zdi.

7.1.3.1 Zaniklý kostel Panny Marie v Husí

Že na tomto místě stával středověký kostel, svědčí živé povědomí místních lidí z nedalekých vesnic Molenburku a Houska (dnes Vysočan). Traduje se i jeho zasvěcení Panně Marii. Jedovnický farář Gilg, píše k roku 1805 o „pobořeném kostelíku“ a mapy stabilního katastru z r. 1826 zachycují zcela přesně polohu obvodových zdí kostela i ohradní hřbitovní zdi (Plch 2012, 25). Od roku 1784 do roku 1850 žádali místní zastupitelé obou obcí o výstavbu

---

⁸ Kostel svatě Maří Magdalény - Ostrov u Macochy (kostel). Dostupné na adrese: <https://www.krasnecsko.cz/lokality/41092-kostel-svate-mari-magdaleny-ostrov-u-macochy-kostel.html>

⁹ Kostel sv. Michaela archanděla. Dostupné na adrese: <https://www.hrady.cz/?OID=5707>

¹⁰ Kostel Narození Panny Marie. Dostupné na adrese: <https://www.hrady.cz/?OID=4644>

nového kostela celkem 7x. Teprve roku 1851 bylo vyhověno jejich žádosti s podmínkou, že kostel vybudují na své náklady.¹¹ Díky iniciativě věřících a sloupského faráře P. Aloise Wolfa byla roku 1864 zahájena výstavba kostela v Molenburku, který byl vysvěcen roku 1873. Prvním farářem se stal roku 1877 P. Vendelín Hrubý.¹² Na nový kostel, který byl v Molenburku vystavěn, byl údajně sekundárně použitý kamenný materiál ze zaniklého kostela v Husí. Tato informace však do současnosti nebyla potvrzena. V současné době na katastru zaniklého kostela probíhá aktivní zemědělská činnost, takže pozůstatky středověké sakrální stavby jsou vizuálně naprosto nerozpoznatelné.

7.1.3.2 Jedovnická Madona (Madona z Husí)

Badatel J. Plich (2012, 23-24) se ve svém článku zmiňuje, že se v Jedovnickém kostele sv. Petra a Pavla, vpředu na pravé straně, nachází dřevěná socha Panny Marie umístěná na stupňovitém podstavci na zdi. Na evidenčním listu památky, založeném r. 1964 a revidovaném r. 1976 se můžeme dočíst:

Socha Madony v presbytáři. „Polychromované, částečně zlacené dřevo, výška 110cm, zadní strana rovná. Na měsíci stojící štíhlá postava Madony ve zlatém plášti s lamanými záhyby v místech pravé nohy, který si pravicí přidržuje u levého boku, na kterém drží nahé sedící děcko, dívající se směrem od matky. Oba mají na hlavách zlaté barokní korunky. Začátek 16. století. Kvalitní práce pozdně gotického řezbáře, po opravě. Kolem r. 1681 přenesena ze zřícené kaple v Housku, pak uložena ve věži a od r. 1805 na svatostánku“.

Dále se o soše Madony zmiňuje jedovnický farář Jan Nepomuk Gilg ve farní pamětní knize v kapitole Pozoruhodnosti z dějin Jedovnic: „Roku 1805 jsme na základě ustavičné žádosti farníků umístili nad svatostánkem hlavního oltáře kostela dřevěnou sochu Panny Marie, která byla více jak 120 let uložena v místnosti ve věži, avšak na náklady farníků byla ozdobena. Tato socha byla přinesena z Molenburku neboli vesnice Housko, vesnice v kopcích rájeckého panství, z tamního pobořeného kostelíka, a umístěna ve věži, zbudované roku 1681“. Restaurování a vyzdobení sochy se uskutečnilo na náklady farníků v r. 1805 -

---

¹¹ Odkaz Vysočanských předků (2013). Dostupné na adrese: https://www.youtube.com/watch?v=difrGE_8kaw

¹² Římskokatolická farnost Vysočany u Blanska. Dostupné na adrese: https://cs.wikipedia.org/wiki/Římskokatolická_farnost_Vysočany_u_Blanska

Maria i dítě dostaly typické barokní královské korunky, součástí výzdoby asi byli i dva cherubíni (okřídlení andělé), kteří snad měli zvýraznit symboliku nanebevzetí – jejich klečící sošky jsou dnes v depozitáři (Plch 2012, 26).

Obr. 21. Soška Madony na čestném místě v kostele v Jedovnicích, pochází ze zříceného kostela v Husí (foto: V. Kolomazníček 2019).

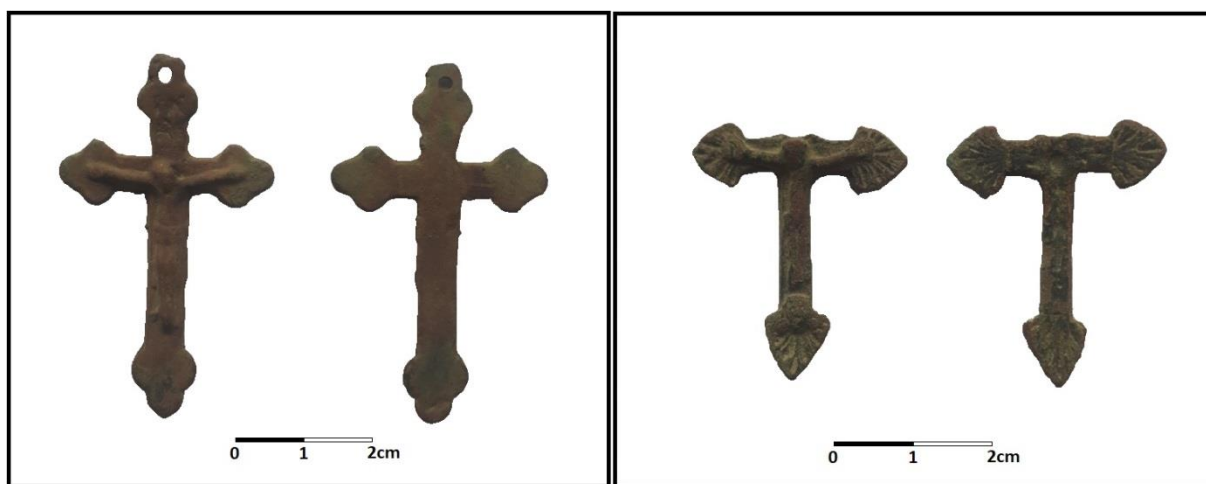
Další informaci o původu sochy najdeme ve druhé farní knize, jde o poznámku neorganicky dopsanou do nesouvisejícího textu z r. 1959: „Roku 1493 vyhořela vesnice Housko i kostel P. Marie a soška P. Marie se přemístila do Jedovnic.“ A na dnešním farním webu se můžeme dočíst: „Gotická Madona od neznámého mistra pochází z poutního kostela v nedalekém Housku, který byl zničen za husitských válek. Její nynější umístění dokazuje, že staré a nové umění může vytvořit obdivuhodný soulad.“

Problémem je, že kunsthistorici se shodují v datování vzniku sochy z kostela Husí kolem r. 1500, což potvrdili i další experti. Ztvárnění Panny Marie se však u nás objevuje již od 15. století. Pak jsou ale jen dvě možnosti – buď kostel v Husí nezanikl společně s vesnicí, nebo socha z něj nepochází. Lze si jistě představit i to, že s obnovou vsi mohlo dojít i k obnovení zaniklého kostela, že do něj mohla být odněkud socha přivezena. Někdy poté (nejspíše za stavovského povstání či za třicetileté války) Housko definitivně zaniká (Plch 2012, 25). Otázkou je, co kostel a hřbitov. Můžeme tedy přepokládat, že po zničení středověké vsi (husitskými válkami, nebo po jejím znovuobnovení a následnému zániku) kostel s hřbitovem přetrval a sloužil okolním vsím i nadále. Mezi pamětníky současné vesnice

Vysočany se navíc traduje, že v okolí zaniklého kostela byl utopený zvon ze zaniklého kostela. Ten byl údajně vyzvednut a v současnosti se nalézá v kostele v Pustiměři.

Že zde kostel musel stát i po zničení středověké vsi nasvědčují nálezy, které se v okolí tohoto sakrálního místa nalézají. V nejbližším okolí katastru kostela se nachází nejen středověká, ale i keramika z pozdějšího období. Lze zde tedy předpokládat nejméně jednu usedlost, která sloužila kostelníkovi, jenž zabezpečoval chod této sakrální stavby a hřbitova. Nejvíce novověké keramiky, která se zde prolíná s keramikou středověkou, se nachází jižně od zaniklého kostela od usedlosti. Na místě stavby kostela a v jeho blízkém okolí, jsem našel sakrální předměty (obr. 22) a mnoho lidských kosterních pozůstatků.

Obr. 22. ZSO Husí – nálezy křížků (foto: V. Kolomazníček 2019).

7.1.3.3 Umístění kostela v Husí

Kostel se nacházel na dominantním, vyvýšeném místě, přibližně ve středu zaniklé vesnice. Z tohoto strategického místa byla dobře pozorovatelná celá lánová ves, táhnoucí se od severovýchodu k jihozápadu v celkové délce cca 800 m. Katastr o rozloze 1137 m² se nachází po pravé straně malého vodoteče, na nejvyšším místě (585 m) zaniklé středověké osady. Lokalita je situována do mírného svahu. Západní strana je otevřená a terén zde pozvolna klesá. Severní strana (opět nechráněná), leží taktéž v mírném svahu a krajina se zde naopak postupně zvedá. Od severovýchodní strany je lokalita chráněna prudším svahem (příkopem?) táhnoucím se k jihu v délce 100 m se strmým převýšením 5 m. Ten nenavazuje přímo na kostelní katastr, ale nachází se na katastru sousedním (parc. č. 648/69), asi 15 m od kostela. Tento sousední pozemek je ve své jižní části zatravněný a v současnosti působí jako pietní místo této lokality. Jižní strana lokality navazuje na východní strmý sráz,

a směrem k západu se opět zvedá a napojuje se na plochou otevřenou část krajiny na západní straně. Jihovýchodní část katastru zaniklého kostela je jako jediná zatravněna. Na ostatní ploše pozemku probíhá aktivní zemědělská činnost. Relikty stavby nejsou zřetelné. Lokalita byla rok před objevením (E. Černým) rozorána, za účelem sjednocování zemědělské půdy. Na ploše zhruba 15x15 m bylo vyoráno spoustu stavebního kamení a především velké množství lidských kosterních pozůstatků (Černý 1991, 56).

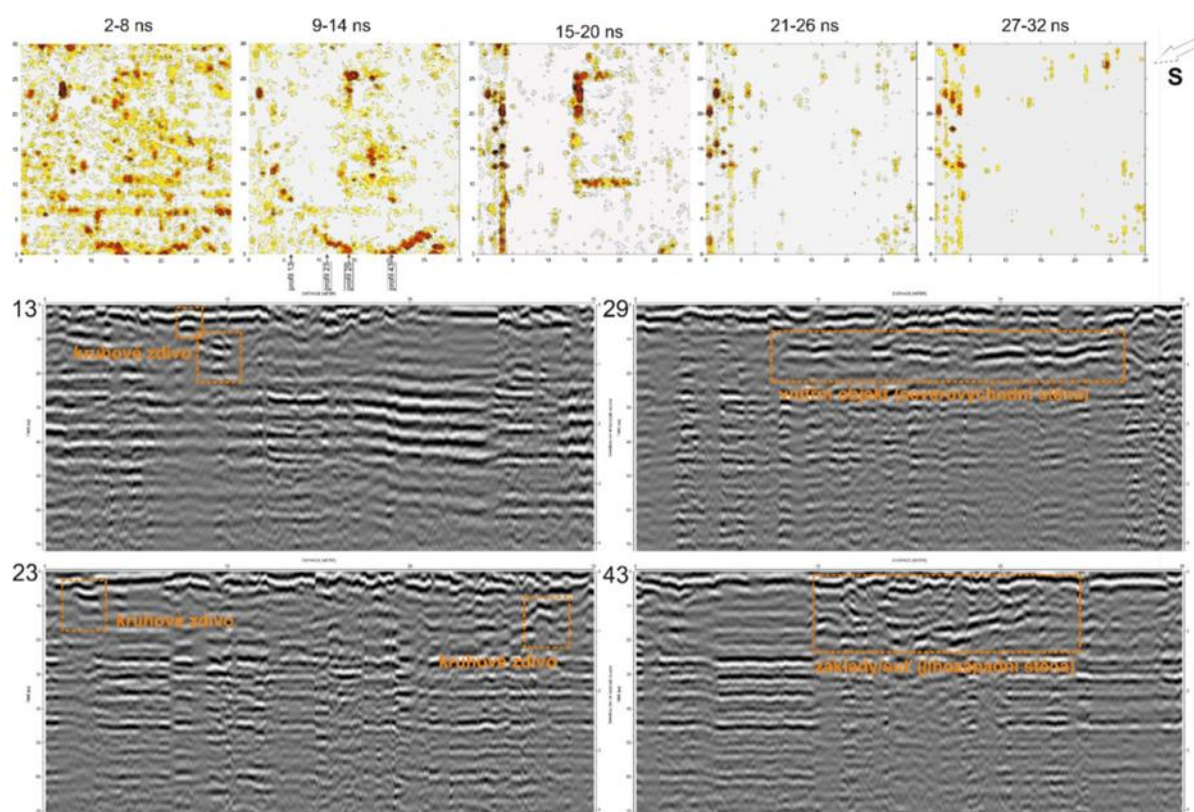
Obr. 23. Torzo kamenné zídky na stráni pod kostelem (foto: V. Kolomazníček 2019).

7.1.3.4 Geofyzikální výzkum zaniklého kostela v Husí

V listopadu roku 2018 byl na katastru v Molenburku na parcele č. 512 proveden geofyzikální výzkum, který provedl Martin Moník a Zuzana Lendřáková z Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci. Cílem úkolu bylo zjistit přítomnost kamenných základů zaniklého kostela. Pomocí georadaru byla proměřena plocha o rozměrech 30 x 30 m, ve které byly zachyceny zbytky zdiva a základů kostela a pravděpodobně zbytky kruhové zdi okolo kostela. Uvnitř této zdi můžeme na západní straně rozpoznat ještě liniovou anomálii, táhnoucí se v ose jih – sever. Může se jednat o starší relikty základů hřbitovní zdi, která byla v mladším období stržena, aby se zvětšilo pohřbivací místo kolem kostela.

Plocha byla měřena celkem 61 profily s rozestupem 0,5 m ve směru SV-JZ. V měřené ploše bylo zachyceno několik liniových anomálií (obr. 24). Jak v profilech, tak v horizontálních řezech, je zřetelná zakřivená anomálie (nejzřetelnější v SZ části plochy), která je zachycena do hloubek max. 14 ns. V profilech se tato anomálie projevuje jako bodový přechod z rychlejšího do pomalejšího prostředí. Zřejmě se tedy jedná o zbytky kamenného zdiva (snad zídka okolo kostela). V centru plochy je patrná obdélníková anomálie (výraznější

v severní a východní části), která je oproti předchozí anomálii více zahlubena (20 ns). Anomálie se v některých profilech projevuje jako bodové, v některých jako liniové (profil 29 – zřejmě průjezd antény přesně přes linii zdiva) těleso. V JZ části je linie obdélníku jen slabě patrná, při porovnání s profily je vidět nahromadění mnoha anomálií v místě předpokládané zdi, což nasvědčuje na přítomnost sutí v tomto místě. V hloubkovém řezu 15-20 ns je patrná liniová anomálie ve směru měřených profilů (na 3,5 m), nejedná se o anomálii způsobenou přítomností zdiva nebo jiného objektu, ale o chybu měření jednoho profilu (Lendřáková – Moník 2018, 3).

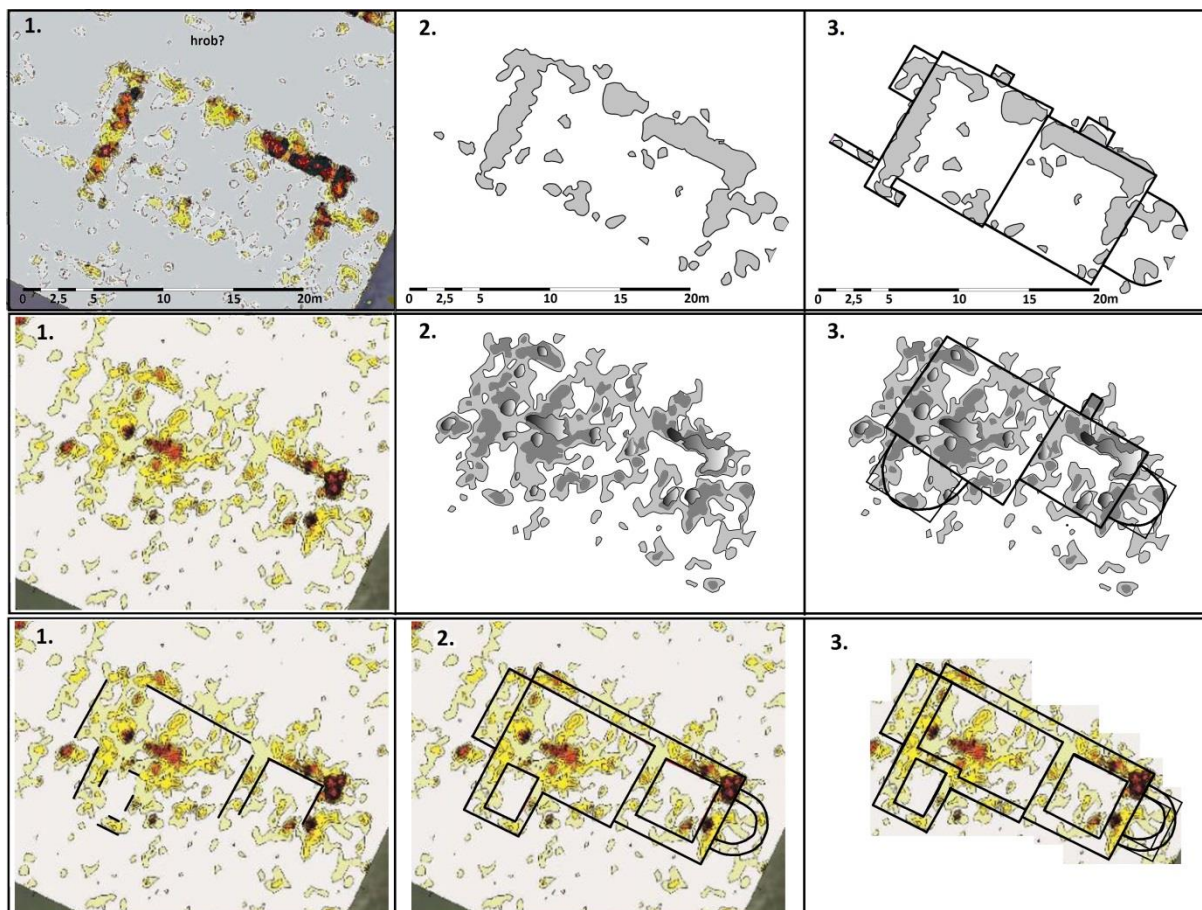
Obr. 24. Horizontální řezy měřenou plochou a vybrané profily s jejich interpretací (Lendřáková – Moník 2018, 5).

7.1.3.5 Interpretace (půdorysného) vzhledu kostela v Husí

Většina dosavadní domácí literatury věnovaná dokumentaci sakrálních objektů (nikoliv výhradně torzálních) se donedávna obvykle orientovala podle badatelského zaměření jen na určitý historický segment vývoje objektu (např. románské či gotické prvky), čemuž bývala zpravidla uzpůsobena i struktura katalogového hesla, např: patrocinium, poloha a základní charakteristika památky, nejstarší písemné doklady a status, patronát, stavební

vývoj na základě písemných pramenů a rozboru stavby (vč. základních údajů o proměných vybavení), prvky středověké architektury, kresby půdorysu, nálezových situací, profilů (Kibic 2012, 28). Komplexnější zpracování bývá většinou výsadou ojedinělých průzkumových elaborátů, jejichž některé výstupy, přínosné metodicky i obsahově, bývají v různé formě v posledních letech rovněž publikovány (Honys – Šimková – Radová – Veselá 2015, 17).

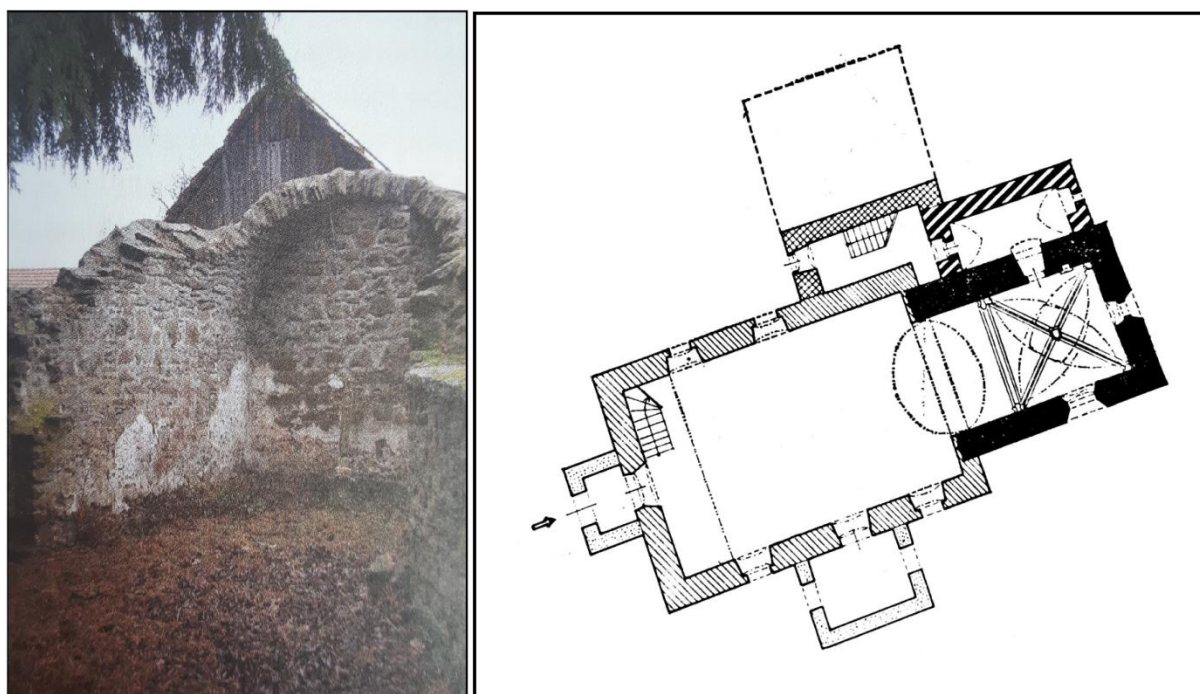

Obr. 25. Hypotetická představa půdorysu základu kostela (náčrt), podle naměřených hodnot (zpracoval V. Kolomazníček).

Kostel byl situován ve směru SZ – JV. Na délku měřil cca 20 m a průměrná šířka stavby byla cca 8 m. Podle získaných dat můžeme usuzovat, že stavební vývoj kostela měl několik etap. Starší východní část kostela společně s půlkruhovým presbytářem může spadat ještě do románského slohu, nebo spíše do tzv. přechodného období jakéhosi spojovacího článku, mezi odumírajícím a nastupujícím slohem (Herout 1981, 24). Půlkruhový presbytář je ovšem pouhá domněnka, protože nebyl provedený podrobnější výzkum. Vzorky dochované středověké architektury raně gotických kostelů z druhé poloviny 13. až začátku 14. století jsou značně heterogenní. Typické pro toto období jsou objekty s pravoúhlým presbytářem.

Můžeme tedy předpokládat, že časové období výstavby kostela v Husí spadá již do gotiky, ale na vesnicích se mohlo stavět ještě podle bývalého stavebního slohu. V českých zemích jsou románskému období vymezeny roky přibližně 1100 – 1250. Nejvýznamnější stavby byly i nadále kostely. Stavěly se z místního kamene, méně často z pálených cihel. Stavby jsou málo členité, klenby jsou těžké, jejich tlaky jdou do šířky. Vyžadují tak silné zdi a omezují šířku prostorů. Drobné venkovské kostelíky druhé poloviny 13. století se vyznačují zhruba čtvercovým presbyteriem o jednom poli křížové žebrové klenby, nad nímž se zpravidla zvedá stejně široká a poměrně nízká věž (Herout 1981, 68).

Na holštejnském panství máme historicky doloženo 6 farních kostelů. Po jednom z nich, v Bukovince (obr. 26.), který nechal vystavět Hartman z Holštejna mezi roky 1268 - 1283 jsou dodnes zjevné ruiny románského presbytáře (Plch 2018, 33). Pokud by kostely byly stavěny hromadně při budování církevní sítě nově kolonizovaného území, dá se usuzovat o shodné architektuře zdejších sakrálních staveb. Jistou analogii půdorysu kostela s kostelem v Husí, zachycuje kostel sv. Bartoloměje ze Slavkova u Českého Krumlova z počátku 14. století (Chotěbor – Kroupa – Rykl 1990, 238). Stavba byla sice orientovaná JZ – SV, ale s délkou stavby 22 m, šířkou 9 m a zúženým prostorem určeným k liturgickému obřadu, jsou si stavby půdorysně velmi podobné (obr. 27).

Obr. 26–27. Ruiny presbytáře románského kostela v Bukovince, stav v roce 2007 (foto J. Plch). Půdorys zaměření kostelu ve Slavkově u Českého Krumlova (Chotěbor – Kroupa – Rykl 1990, obr. 2).

7.1.4 Těžba a zpracování

Velmi důležitou činností potřebnou k výstavbě budov a fortifikací, ke zpevňování teras, valů, hrází, cest a k výrobě rozmanitých produktů, bylo zapotřebí vyhledat a poté těžít materiál vhodný k těmto činnostem. Nejhojněji těženým stavebním neorganickým materiálem byl kámen. Povrchový lom se vyskytoval přímo ve vesnici, nebo v jeho nejbližším okolí. V okolí městečka Holštejna máme doklady o těžbě vápence a jeho následného zpracování. Tato surovina se zpracovávala i ve vzdálenějších oblastech od těžby tohoto důležitého stavebního produktu, ale doklady o tom máme až z pozdějšího období.

7.1.4.1 Vápenická pec v Holštejně

Severozápadně od hradu Holštejna byl v roce 1992 proveden archeologický výzkum vápenické pece. Tu podle všeho považoval E. Černý za pozůstatky bašty, která měla spolu s hradním dvorem a hradbou celé městečko i samotný hradní komplex chránit ze západní strany (Černý 1991, 6). Pozůstatky této stavby byly v terénu dobře viditelné. Oproti okolnímu terénu byla zahlobena nejméně o 1,4 m. Obzvláště dochovaný je vlastní prostor obdélníkové pece o rozměru 1,8 x 2,1 m. Vápenka byla zahlobena částečně do vápencového svahu v blízkosti příkré krasové hrany nad bývalým městečkem. Keramika, která byla vyzdvižena, byla typologicky zařazena do 14. stol. (Merta, D. – Merta, J. 2011, 131). Vápenka pravděpodobně sloužila k produkci vápna pro hrad Holštejn a později i k vybudování městečka. V nejbližším okolí vápenky jsou stopy po těžbě vápence. Jedná se o shluky kutacích rýh, které mají podobu dlouhých rozšiřujících se povrchových šachet, které pravděpodobně sloužily k těžbě této žádané suroviny.

Obr. 28. Prostor obdélníkové pece středověké vápenky (foto V. Kolomazníček 2019).

7.1.4.2 Povrchové kamenné lomy

V plužinovém terénu bývají staré kamenolomy zakládány v menší vzdálenosti od ZSO a jedná se většinou o kamenolomy stěnové (Černý 1979, 103). Asi nejlépe dochovaný kamenný lom se nachází na katastru obce Molenburk v přímé návaznosti na ZSO Husí (obr. 29, 1). Můžeme tak usuzovat i podle místního názvu Panská skála, tyto názvy (skála) označují polohu, v níž je exponován lom kamene. Tento starší název pochází z tvaru s významem štípati – kláti, koliti (Štajnochr 1999, 51). V terénu tomu nasvědčují i umělé závrtky (kutací jámy), které se vyskytují po celé SZ straně tohoto skalnatého hřebene dlouhého cca 350 m. V západní části se nachází centrální těžební část. V lese, východně od ZSO Husí, snad právě na lokalitě Panské Skály se E. Černý (1991, 57) zmiňuje o dvou kolomazných pecích, které ale klade do mladšího období. Stopy po těchto pecích jsem bohužel nedohledal. Další lokalitou, kde se nachází kamenný lom, je opět v přímé blízkosti ZSO neznámého jména. Jedná se o skalní hřeben, zakončený do tvaru špice, která nese stopy těžby kamene (obr. 29, 2). Snad další kamenný lom se nachází v polovině cesty mezi ZSO Svatoňůvkou a ZSO Bohdalůvkou, blíže ke Svatoňůvce (obr. 29, 3). Podobné místo se nachází na protější straně kopce směrem k ZSO Bohdalůvce.

Obr. 29. Povrchové lomy na těžbu kamene. 1. Lom v Husí; 2. Lom ve vsi neznámého jména; 3. Lom mezi Svatoňůvkou a Bohdalůvkou (foto V. Kolomazníček 2019).

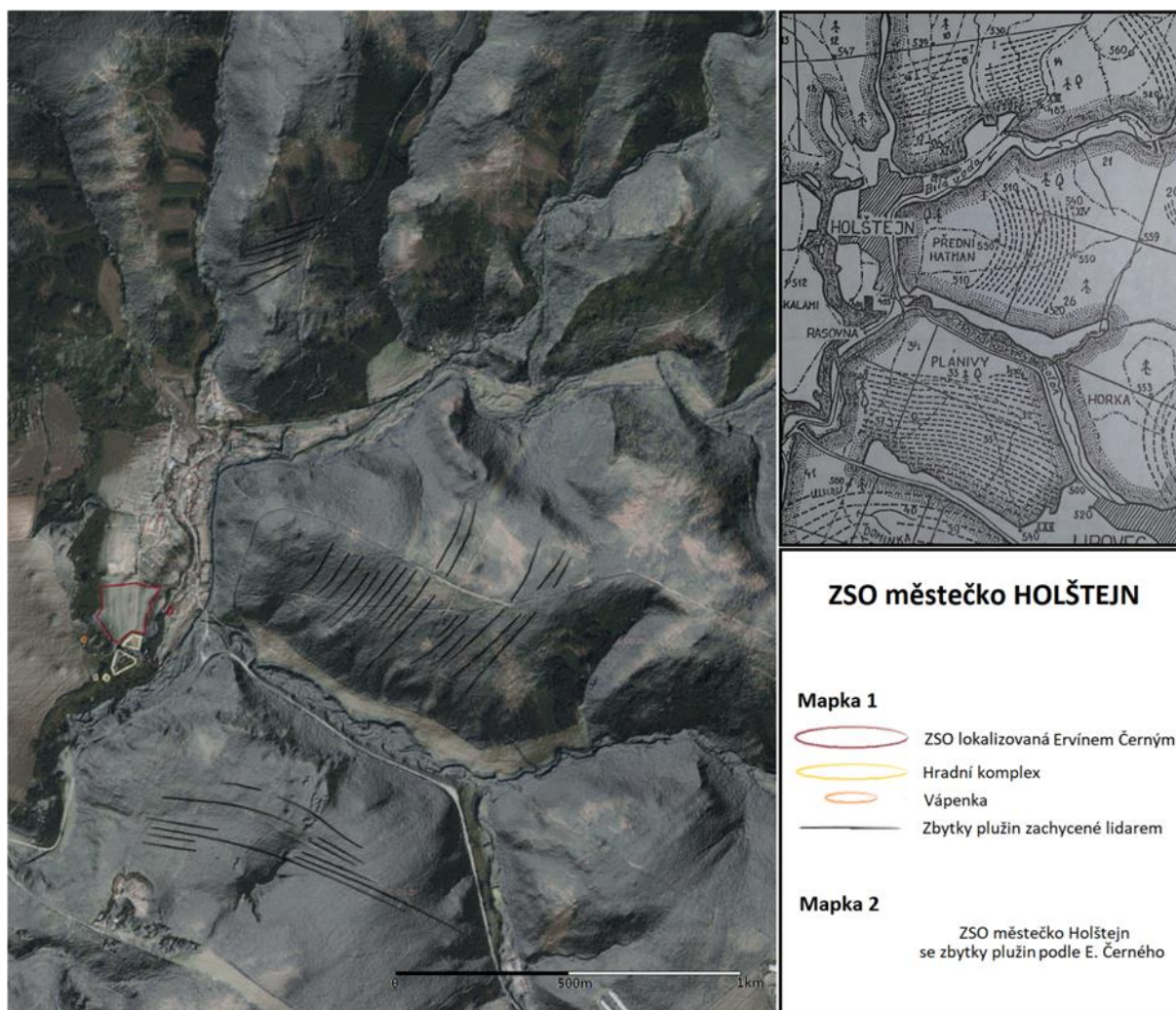
7.1.5 Středověká plužina a pastvina

V Čechách byl váženým odborníkem v této oblasti Ervín Černý, jehož publikace "Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin: historicko-geografická studie v regionu Dražanské vrchoviny (Černý 1979), je uznávaným metodologickým základem výzkumu plužin i v současnosti. Plužina je jedním ze základních pojmů užívaných

v dějinách středověkého osídlení. Na tvar plužin mělo vliv několik skutečností. Reliéf je ovlivňován především přírodním prostředím. Tvar plužiny ovlivňuje charakter orebního náradí a rozdělujeme je do více typů (Černý 1979, 89–91). Na zkoumaném území převažuje záhumenicová plužina, charakteristická pro lesní lánové vsi. Skládá se z pásů až 100 m širokých, 2,5 až 3 km dlouhých.

7.1.5.1 Plužina městečka Holštejna

Plužina zaniklého Holštejnu je rozptýlena do pěti vzájemně nesousedících tratí, z nichž jedna (trať západní – „Nad skalami“) se používá dodnes (Černý 1991, 16–19). Zbývající tratě jsou pokryty lesem a areálem dnešní vesnice Holštejna (obr. 30). V lesích jsou dodnes patrné stopy po mezích jednotlivých polních parcel. Zajímavá je jižní část plužiny (trať Plánivy), která se skládá z 21 pásových rovnoběžně od západu k východu probíhajících parcel. Jsou dlouhé 1000 až 1200 m a šířka dosahuje 33 m. V západní části této plužiny se vyskytuje mnoho krasových závrtek. Plocha této plužiny je 60 ha. Východní část plužiny se rozkládá na zaobleném hřbetu trati Přední Hartman a na lidarových snímcích je nejvíce rozpoznatelná. Pomístní název této plužiny nám připomíná zakladatele hradu Holštejna Hartmana. Tato plužina je menší. Její celková výměra je 25 ha. Nacházíme tu 13 parcel, které probíhají obloukovitě od severu k jihu o délce 700 m a šířce 30 m. Nejsevernější plužina je rozdělena na dvě části malým vodním tokem tekoucím od ZSO Bohdalůvka ze severu k jihu. E. Černý zde našel stopy po 13 a 12 parcelách, probíhající od západu k jihu. Jejich délka se pohybuje 300 – 400 m a plošné výměry obou částí tratí jsou 20 a 14 ha. Na lidarových snímcích je tato plužina rozeznatelná už jen v její střední části. Plužina zaniklého Holštejnu měřila celkem 170 až 200 ha. Na jednu usedlost v průměru připadalo 12 až 15 ha. Dnes se k zemědělským aktivitám v Holštejnu využívá zhruba 52 ha. Podle počtu parcel v jednotlivých tratích se dá soudit, že městečko mělo 13 – 14 usedlostí (Černý 1991, 17).

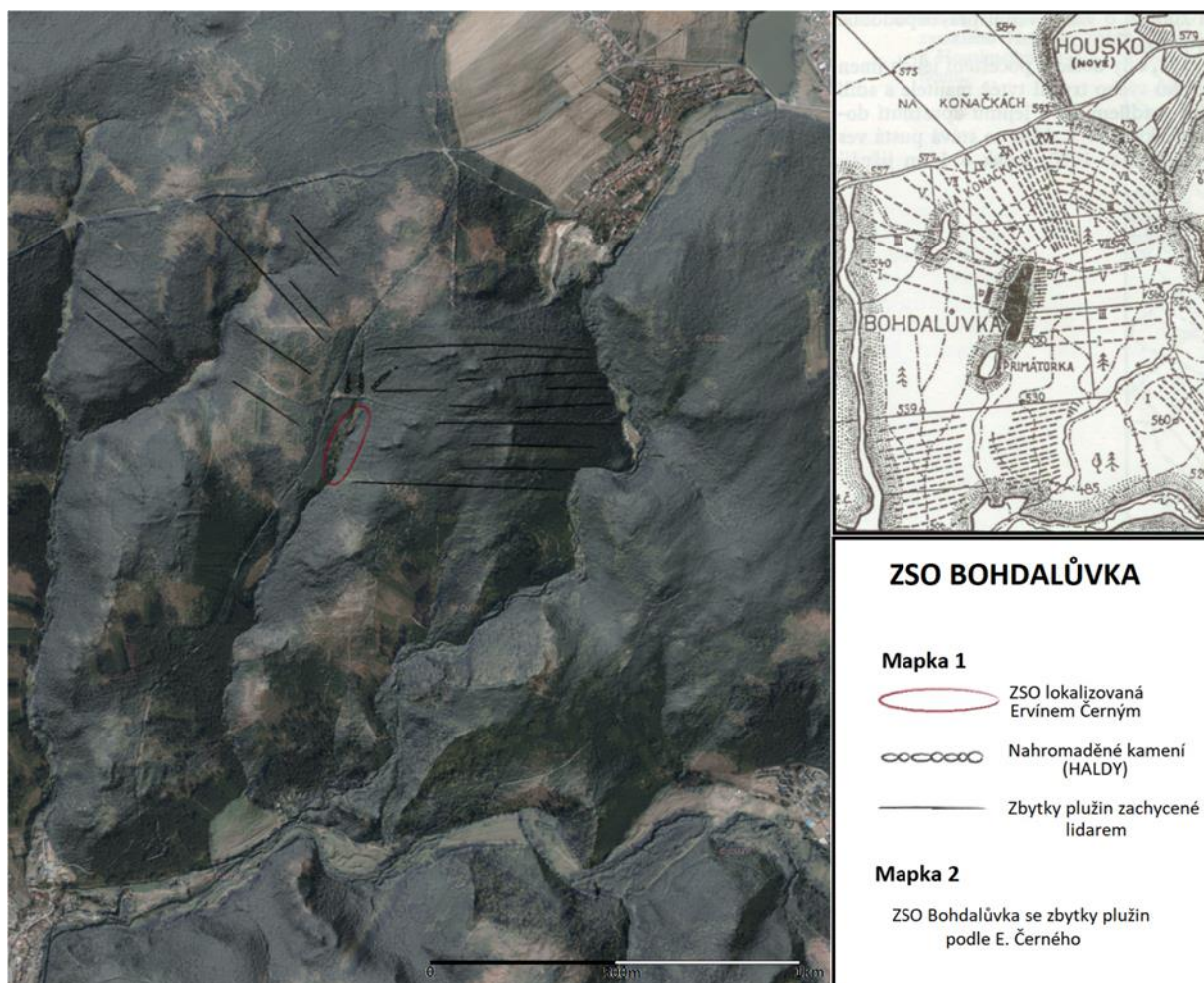

Obr. 30. Zbytky plužin zaniklého Holštejna (Zpracoval V. Kolomazníček).

7.1.5.2 Plužina ZSO Bohdalůvka

Podle E. Černého (1979, 55), se plužina rozkládala na mírně svažitém, klidném terénu, který směrem k jihu přecházel v neobdělávaná kamenná pole. Po obou stranách vsi se rozkládaly tratě širších záhumenicových plužin, dlouhých 600 až 800 m. Pozůstatky těchto plužin jsou dobře viditelné na lidarových snímcích, zejména ve východní části, v západní už jsou rozpoznatelné méně. Obloukovitě probíhající parcely, které podle E. Černého vedly mezi východní a západní parcelou rozpoznatelné nejsou. Jeden z důvodů může být povrchový lom, který vznikl jižně od Houska, ve východní části této plužiny.

Obr. 31. Zbytky plužin zaniklé Bohdalůvky (Zpracoval V. Kolomazníček).

Severně od ZSO se nachází tři dlouhé uměle navršené kamenné vyvýšeniny (obr. 32). Z největší pravděpodobností se jedná o kamenný materiál, který sem byl přemístěn z polí, určených k zemědělské činnosti. Nachází se v přímé blízkosti ZSO Bohdalůvka cca 70 m od nejseverněji položené usedlosti. Podobné vyvýšeniny (v menším rozsahu) jsem našel pouze severně od ZSO Husí. U ostatních zaniklých vesnic jsem tyto zbytky nahromaděného kamení nenalezl. O těchto navršených kameních se zmiňuje i E. Černý (1979, 84) a mluví o nich jako o kamenných polích. Tyto haldy zařazuje do mladšího období a interpretuje je jako stopy po čištění lesní půdy za účelem zlepšení její bonity před lesní výsadbou. První halda dosahuje šířky 8 m a je dlouhá 57 m. Druhá je široká 6 m a dlouhá 52 m. Šířka třetí je také 6 m, v SZ části má šířku 9 m a posledních 9 m je šířka zúžená na 3 m, dlouhá je téměř 67 m. První dvě směřují od jihu mírně k SZ, třetí se stáčí k SV. Výška je cca 1 m, ta se ale mění po celé délce haldy, v některých úsecích dosahuje i ke dvěma metrům.

Obr. 32. Kamenné haldy severně od ZSO Bohdalůvky (foto V. Kolomazníček 2019).

7.1.5.3 Plužina ZSO Husí

Pozemky patřící k zaniklé vesnici využívané k zemědělským aktivitám se dochovaly jen ve své okrajové části směrem na severozápad. I ty jsou ale dnes zničeny rozsáhlou zemědělskou činností, kdy se malá pole a meze rozorávaly za účelem spojování a sjednocování v 50. letech minulého století. Velmi dobře zachovalá, i když jen nepatrná část plužiny v délce cca 200 m, je v přímé návaznosti na ZSO v její centrální části, za Panskou skalou. Jsou zde dochovány tři tratě, táhnoucí se směrem k jihovýchodu. Mezi poli jsou zachovány kamenné meze, které jsou dnes silně prorostlé vegetací. Východně, v přímé návaznosti na tyto plužiny, jsou ve svahu terasy zpevněné nahromaděným kamením. Další tzv. kamenné haldy - nejsou ve svahu, ale nachází se na rovině (podobné jako u ZSO Bohdalůvka), jsou cca 1 km severozápadně od ZSO Husí. Terén zaniklých plužin je na jih rovinatý a směrem k severu mírně stoupá a stává se kamenitým zejména na okraji polí. Průběh parcel a charakter tohoto terénu naznačuje, že šlo o typickou záhumenicovou plužinu o rozloze 125 ha a byly přímo napojeny na jednotlivé usedlosti (Černý 1979, 57). Pokud by tato interpretace byla správná, lze podle mapky posoudit, že vesnice byla opravdu podstatně delší.

Obr. 33. Zbytky plůžin zaniklého Houska (Zpracoval V. Kolomazníček).

Severně, ve vzdálenosti 400 m od kostela ZSO, se nalézá vyvýšenina, zvaná „u Štoblových skalek“. Po celém obvodu je lemována kamením, pravidelně sbíraném na polích po orbě. Tato lokalita, o celkové výměře téměř 47 877m², je velmi výhodná pro pastviny. Nachází se zde dvě prameniště, které plynou cca 200 m jižně k soutoku, kde vytváří malý přírodní rybník s mírně močálovitým terénem. Tyto svahy orientované k jihu jsou pro pastviny v těchto extrémních polohách velice příhodné (Štajnochr 1999, 50).

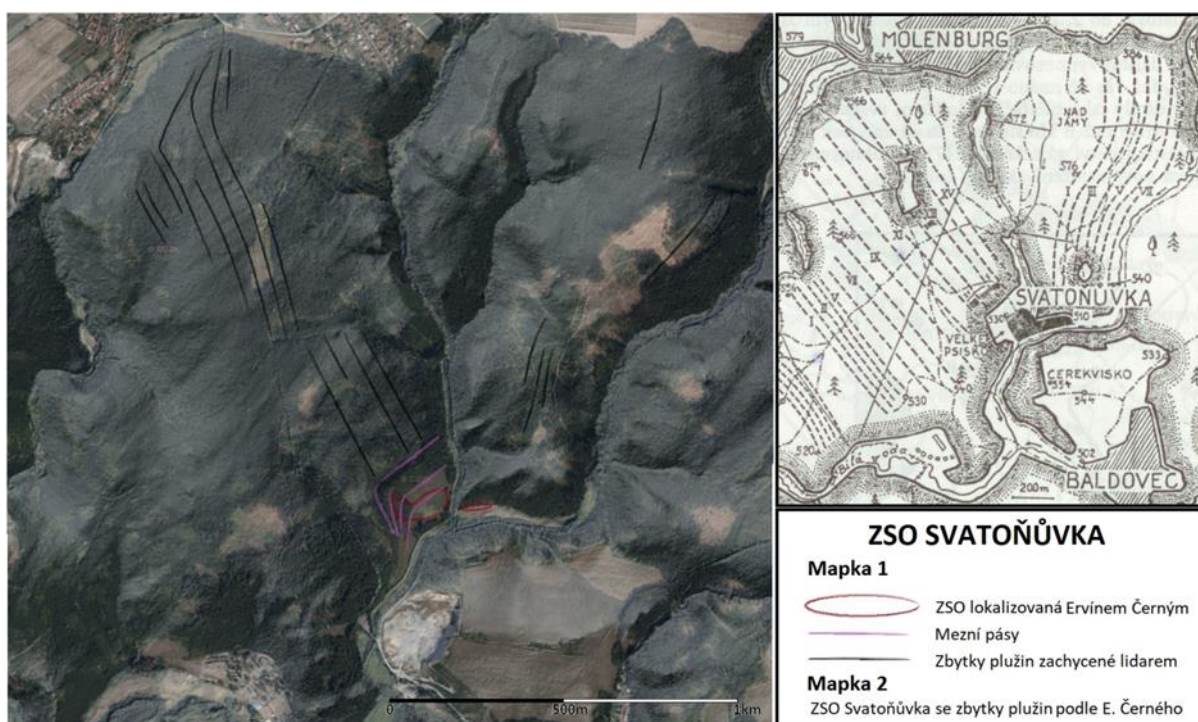

Obr. 34. Štoblovy skalky – pastviny (foto V. Kolomazníček 2019).

7.1.5.4 Plužina ZSO Svatoňůvka

Při výčtu plužin ZSO Svatoňůvka prováděné E. Černým (1991, 76), byla celková výměra určena na 148 ha, což znamenalo v průměru na jednu usedlost 12,3 ha. Plužina byla rozdělena na dvě trati (východní a západní), rozdělenou Molenburským potokem. Ve východní části se údajně nacházelo 6 mírně esovitých plužin. Ty jsou dnes v terénu jen velmi těžko rozpoznatelné. Lidarový snímek zachycuje jen zlomek dřívějších plužin. Na celé lokalitě, především na náhorní plošině, probíhá rozsáhlá těžba zaviněná kůrovcovou kalamitou. Začátky těžby jsou dobře viditelné na lidarové mapce (obr. 35) vpravo nahoře, ve tvaru trychtýře. Dnes je vykácena i část nad již vytěženou plochou ve dvojnásobně větším rozsahu. Nejen že mizí zbytky mezních pásů plužin, ale ztrácí se i staré cesty a možná i pozůstatky industriální technologie (milířiště, pece atd.) našich předků. Vykácená plocha je totiž bez jakéhokoliv předchozího záchranného výzkumu, mechanicky (frézováním) zcela srovnána a uhlazena.

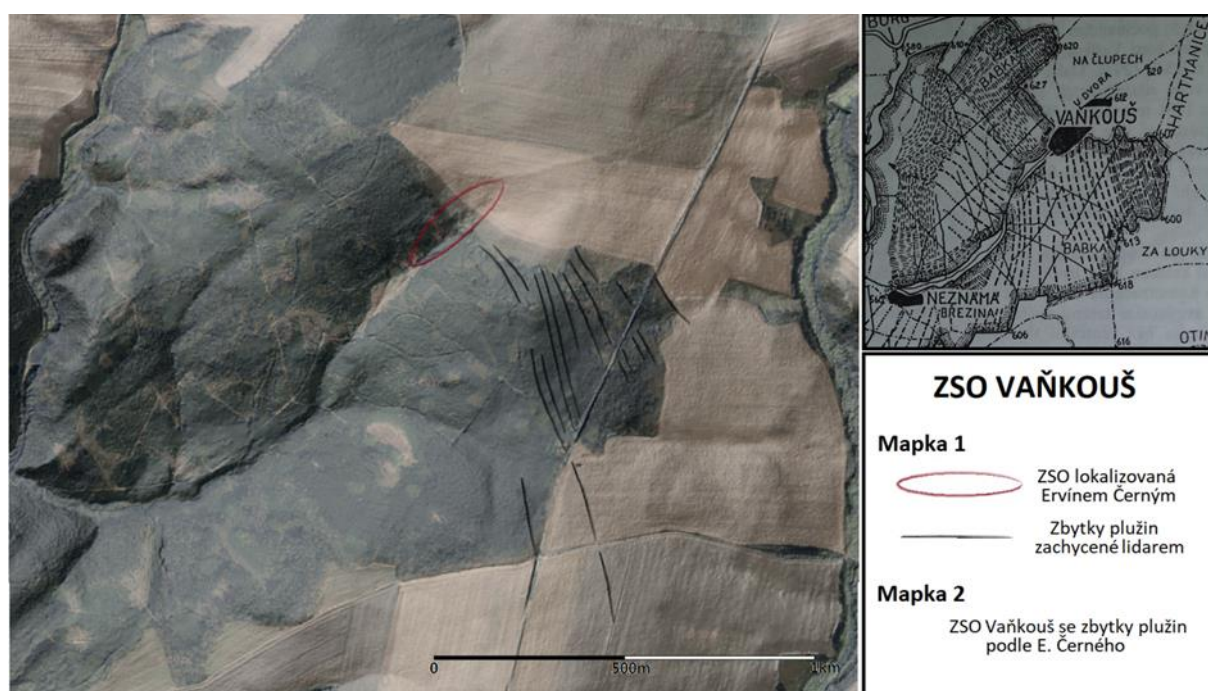

Obr. 35. Zbytky plužin zaniklé Svatoňůvky (Zpracoval V. Kolomazníček).

7.1.5.5 Plužina ZSO Vaňkouš

Zaniklá plužina Vaňkouše se rozkládá na zalesněném SV cípu rozstánského katastru zvaný Babka. Zčásti pak zasahuje do dnešních katastrů obcí Nivy a Otinovse, kde se k zemědělským činnostem využívá dodnes (Černý 1991,77). V JV části plužiny, kde její

terén směrem k jihu stoupá, zjistil E. Černý stopy po 20 polních parcelách, z nichž část, patrně 8, odpovídá záhumenicovému jádru s přímým napojením na usedlosti. Tomu odpovídají i zachycené zbytky plužiny na lidarovém snímku, které se dochovaly v zalesněné části JV od severní části ZSO Vaňkouš. Severní část plužiny byla s největší pravděpodobností rozvrácena s výstavbou dvora v 18. století a používána v podobě nepravidelného rozlehlého záhonového úseku až do doby zániku dvora. Celková výměra dochované plužiny měří 139 ha. Při předpokládaném počtu 16 usedlostí, by na jednu usedlost připadlo nejméně 8,7 ha (Černý 1991, 78).

Obr. 36. Současný stav zbytku plužiny zachycené lidarem zaniklého Vaňkouše (Zpracoval V. Kolomazníček).

7.1.5.6 Plužina ZSO neznámého jména

Plužina ve své severní části navazuje na plužinu Vaňkouše a je rozdělena na severní a jižní část. Bonita půdy je následkem přítomnosti velkého množství kamene, včetně balvanů, velmi špatná. Celková výměra plužiny je jen 53 ha (Černý 1991, 79).

Obr. 37. Současný stav zbytku plůžin zachycené lidarem ZSO neznámého jména (zpracoval V. Kolomazníček).

7.1.6 Středověké vodní zdroje (rybníky)

Tradice zakládání rybníků sahá v českých zemích až do 12. století. Tradiční oblastí jsou jižní Čechy. V horských oblastech se zakládaly jen výjimečně. V krajině je rybník vnímán jako krajinný prvek, jednotlivý, nebo tvoří skupiny samostatných, nebo vzájemně vodními toky propojených rybníků. Součástí rybníku je nádrž, přírodní dno a hráz, která je postavena z místních přírodních materiálů. Zbytky hráze jsou v krajině dobře rozpoznatelné a díky nim si všímáme i dalších přídavných jevů, jako jsou například terénní úpravy dna rybníku. Po hrázi obvykle vede cesta (Holštejn, Bohdalůvka, Svatoňůvka). Vedle chovu ryb mohou rybníky poskytovat i jiné produkty: například pro chov hus nebo jiné vodní drůbeže. Důležitost rybníků vzrostla při vylidnění našich zemí po husitských válkách, kdy se staly pro šlechtu významným zdrojem příjmů (Václavíková 2011, 11). V prostředí Dražanské vrchoviny leží rybníky na vodním toku těsně pod osadou, méně pak přímo v osadě, nebo nad ní. O některých z rybníků, z nichž některé jsou už dávno vysušeny, máme archivní zprávy z pozdního středověku a raného novověku (Černý 1979, 103).

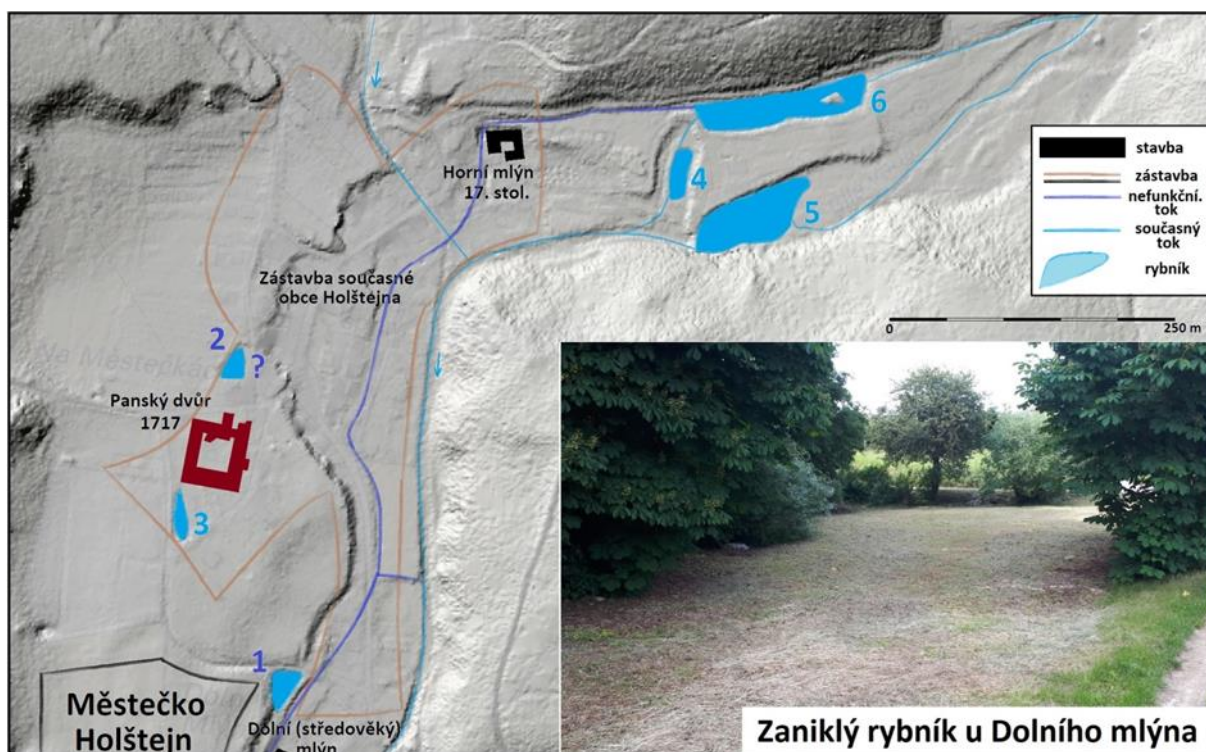
V přírodních podmínkách Dražanské vrchoviny však nepředpokládám zakládání rybníků k rozvíjení rybníkářství, ale spíše jako pomocný prvek při zemědělství, nebo chovu dobytka a různé drůbeže. Mohly také sloužit například k pohonu mlýnského kola. Vodní plochy ve vyšších nadmořských výškách nedosahují velikosti chovných rybníků, jako například v Jedovnicích, které leží níže, ale jedná se spíše o menší vodní stavby. První známá

písemná zmínka o nějakém rybníku v Jedovnicích pochází až ze zemských desk z r. 1415, kdy Jiří z Holštejna a Jedovnic zapisuje své ženě Elišce ze Zástřizl věno „na tvrzi Jedovnice, na polovině městečka Jedovnice, na starém rybníce a dvoru svém alodním, také na dvoru ve vsi Ostrově a na polovině mlýna v Jedovnicích“¹³

7.1.6.1 Rybník – městečko Holštejn

Městečko Holštejn se rozprostíralo na vyvýšeném plató, které z jihu a západu obklopovaly příkré vápencové skály. Na sever byla krajina otevřená a mírně se zvedala. Východní strana je vyvýšená, a pod příkrým svahem protéká říčka Bílá voda.

Obr. 38. Holštejnské rybníky a foto rybníku patřící k Dolnímu mlýnu na Holštejně. V zadní části je vidět hráz, která je zpevněna komunikací vedoucí k městečku ze severní strany (zpracoval V. Kolomazníček 2019).

Mlýnský rybník č. 1 (obr. 38) se nacházel pod východním svahem severní části městečka a sloužil zejména jako zásobárna vody k pohánění vodního kola Dolního mlýna. Dnes je koryto říčky vyrovnáno, ale dříve mohly vody Bílé vody proudit přímo kolem mlýna.

¹³ Jedovnický zpravodaj červenec/srpen 2014. Dostupné na adrese: <https://www.jedovnice.cz/sites/jedovnice/files/soubory/dokumenty/jedovnicky-zpravodaj/zpravodaj-2014-07-08-web.pdf>

Rybník tedy mohl vzniknout později. Rybník č. 2 je pouhá teorie, k níž mě vedlo studium lidarové mapy dané lokality a daná situace vybízela k umístění rybníku. Rybník č. 3 je zaznamenaný na indikační skice z 30. let 19. století. Rybníky č. 4 a 5 vznikly v pozdějším období. Rybník č. 6, je taktéž vyobrazen na indikační skice a sloužil jako zásobárna vody pro Horní mlýn, ke kterému je z této vodní nádrže vystavený kamenný náhon.

7.1.6.2 Rybník – ZSO Bohdalůvka

Protože se jedná o lokaci vesnice u pramene velmi malého vodoteče, dá se na této lokalitě předpokládat menší vodní nádrž, která sloužila v letním období jako rezervoár pitné vody (například pro hospodářská zvířata). V letních měsících je zde nedostatek vody. Terénní památky po stavbě hráze rybníka se nalézají v jižní části této krátké lánové vsi. Šířka hráze je 2 m, délka 12 m a výška u výpustě dosahuje 80 cm. (obr. 39). Hráz je postavena v celé své délce mírně do oblouku a leží cca 120 m od pramene vodoteče. Mohla sloužit i jako přechod mezi dvěma řadami usedlostí, protože plocha nad i pod rybníkem je v těchto částech silně podmáčená. Od hráze rybníku jsem směrem po levé straně vodoteče zachytil úseky zaniklé cesty, která odtud pravděpodobně opouštěla ZSO podél potoku.

Obr. 39. Torzo hráze rybníčku v ZSO Bohdalůvka. Nalevo koruna hráze, napravo vyústění (foto V. Kolomazníček 2019).

7.1.6.3 Rybník – ZSO Husí

Ervín Černý (1991, 57) se zmiňuje o rybníku v Housku jako o terénní pozoruhodnosti. Jestli má vztah k ZSO je však otázkou. Rybník (3,2 ha) mezi dnešním Molenburkem a Houskem je příliš veliký v porovnání s ostatními rybníky středověkých vsí v této oblasti. Jediným konkurentem tak rozsáhlé stavby tohoto druhu by byly rybníky v Jedovnicích. Terénní situace nasvědčuje, že další rybník mohl ležet i výše proti proudu vodoteče přímo v ZSO Husí, jihozápadně pod Panskou skálou.

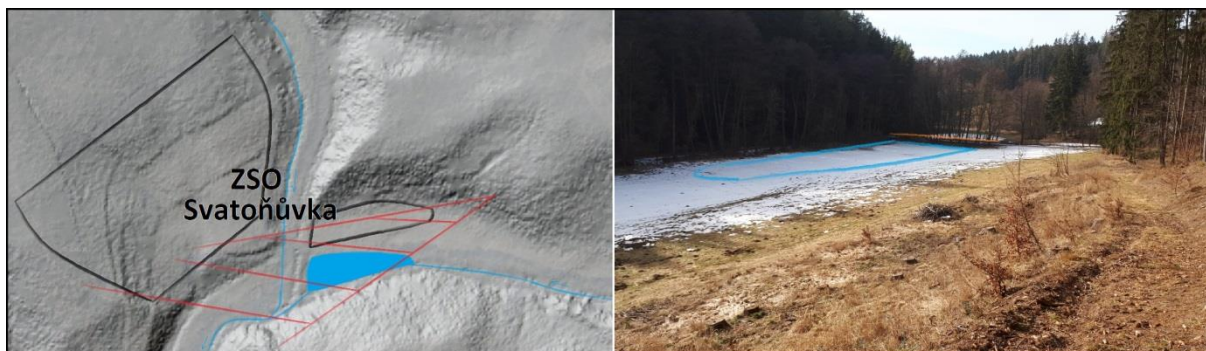

Obr. 40. Terénní situace možného zaniklého rybníku v ZSO Husí, dnes již zavezeného. Obr. vlevo pohled z jihu a vpravo pohled ze severu. Obr. dole – umístění rybníku v terénu (zpracoval V. Kolomazníček 2019).

7.1.6.4 Rybník – ZSO Svatoňůvka

ZSO leží na soutoku Molenburského a bezejmenného potoka. Rybník mohl být vybudovaný na Molenburském potoce těsně před soutokem, ale jde pouze o domněnku. Dnešní cesta vedoucí k obci Vysočany mohla být dávnou hrází tohoto rybníku. Terénní situace tuto možnost zcela nevylučuje.

Obr. 41. Terénní situace možného rybníku na Svatoňůvce, červeně je zachycen zorný úhel fotografie napravo (zpracoval V. Kolomazníček 2019).

7.1.6.5 Rybník – ZSO Vaňkouš

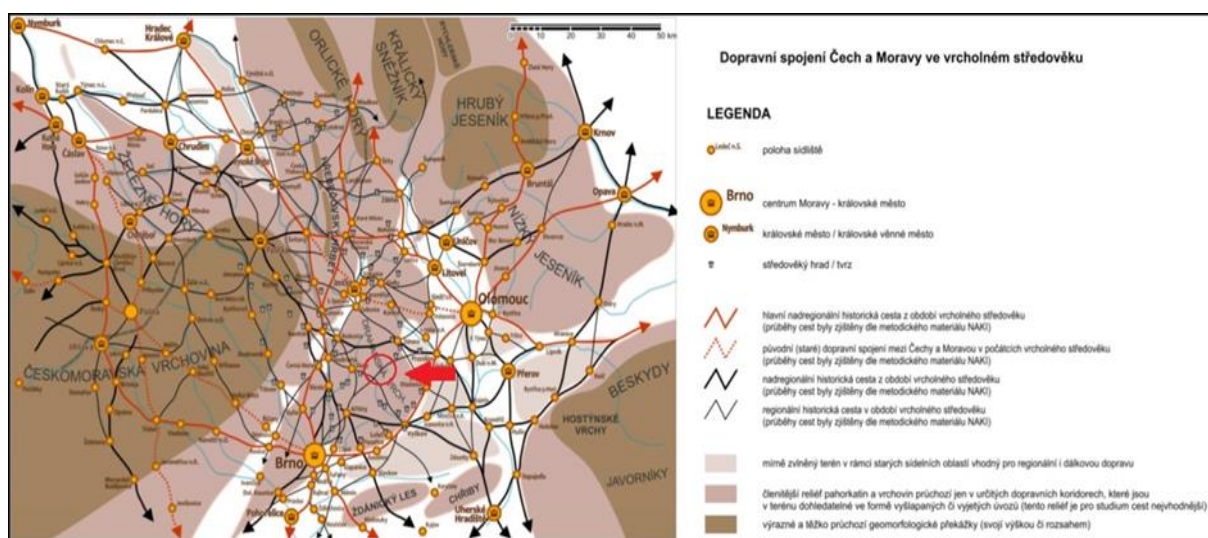
Zaniklý rybník ležel přibližně uprostřed ZSO. V současnosti se rozkládá na hranici lesa a zemědělsky obdělávané plochy, kde tvoří mírně prohloubený močálovitý úsek. Relikty hráze jsou snadno rozpoznatelné. Hráz je dlouhá 57 m. Od pravobřežního rohu po výpust je široká 41 m. U výpusti dosahuje hráze výšky 1 m a pokračuje 16 m západně. Šířka hráze dosahuje v některých částech mocnosti 2,5 m. Od severní části směrem k JV jsou jasné stopy terénních úprav po zahloubení okraje rybníka. Rybník je napájen potokem, který v těchto místech pramení.

Obr. 42. Zaniklý rybník v ZSO Vaňkouš. Oranžová: torzo hráze. Žlutá: terénní úpravy. Modrá: přibližný rozsah rybníku (zpracoval V. Kolomazníček 2019).

7.1.7 Středověké cesty

Historické cesty jsou pamětí naší krajiny. Díky nim je možné zjistit mnoho informací o struktuře a vývoji osídlování krajiny a jejích změnách v čase. Detailním studiem reliktních cest v terénu lze vcelku přesně určit, jakým způsobem se tehdejší cestující orientovali v terénu, podle jakých podmínek volili trasu, kterým lokalitám se vyhýbali a které naopak upřednostňovali, jakým způsobem zajišťovali ochranu cest a mnoho dalších, často dosti specifických otázek (Martínek a kol. 2013, 6–7). Novým přístupem ke krajině je prospekce pomocí lidarového snímkování, které shodou okolností nedávno proběhlo v teritoriu Dražanské vrchoviny. Zejména proto, že zalesněná krajina s nízkým podílem zemědělství uchovává četné relikty po lidské činnosti v minulosti. V nevelké vzdálenosti od Holštejna byla identifikována významná křižovatka dálkových spojnic přes Dražanskou vrchovinu. Tyto spojnice mají dlouhodobý charakter a je velmi pravděpodobné, že mohou být nejen novověké a středověké, ale i pravěké. Dokládají to nálezy z těchto cest, popř. z jejich křižovatek (Martínek 2014; 2016). Hlavní středověká komunikační síť však mívá zkoumaný prostor severní části HP (obr. 43), ve kterém se nacházely pouze lokální cesty, spojující jednotlivé středověké osady. Většina zachycených zaniklých cest vznikla až v době pokrytí terénu lesním porostem, tj. v době, kdy ZSO nebyla již centrem okrsku a kdy nebylo důvodu k ní vést novější komunikace. Tyto dnes již dávno zaniklé cesty sloužily pro odvoz dřeva, nebo pro průjezd k dnešním vsím a mýjely zaniklou středověkou osadu (Černý 1979, 103).

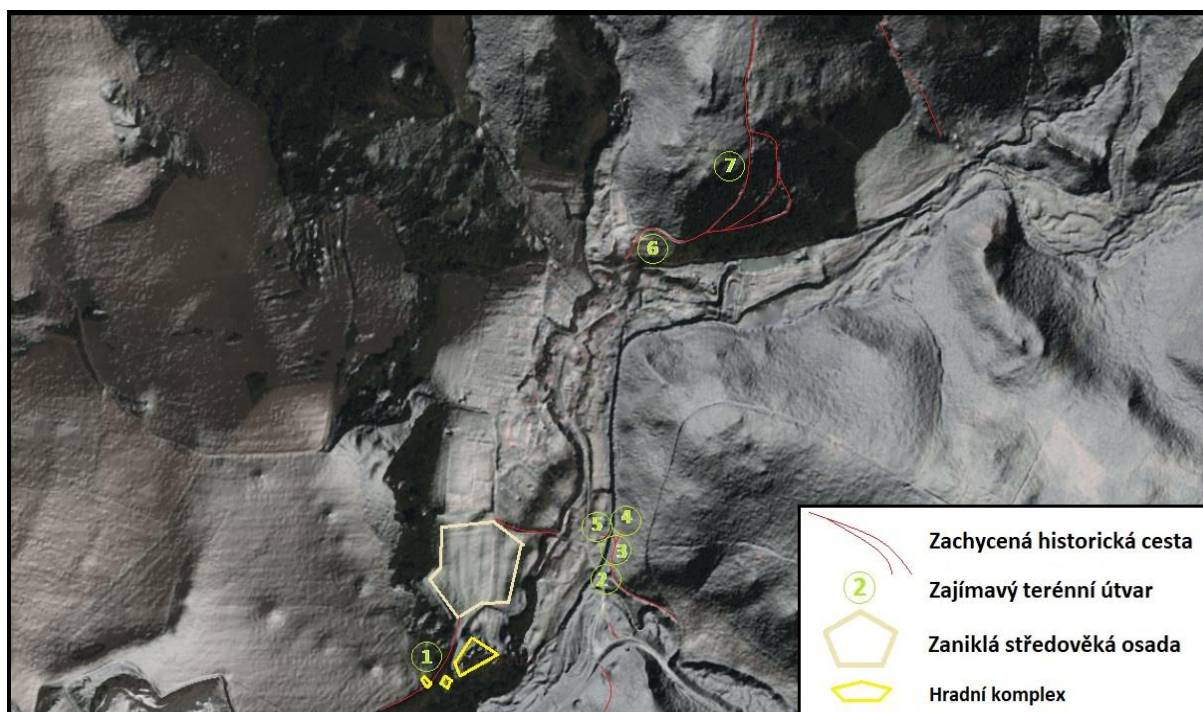
Obr. 43: Dopravní spojení Moravy ve vrcholném středověku. Červeně je vyznačená zkoumaná oblast (zpracoval V. Kolomazníček).

Hlavním cílem výzkumu zaniklých cest v severní části HP bylo zjistit, co nejpřesnější trasu mezi jednotlivými sídelními areály. Dalším úkolem bylo zjistit, zda podél těchto komunikací jsou nějaké doprovodné stavby např. industrializačního, fortifikačního, nebo jiného charakteru. Komunikace byly zkoumány přímo v terénu. Poté byly uloženy do GPS souřadnic, přeneseny a zpracovány v programu GIS. Výsledná data jsem porovnával s lidarovými a historickými mapami. Do následujících orientačních mapek, jsem zaznamenal pouze komunikaci zjištěnou přímo v terénu.

7.1.7.1 Středověká komunikace v okolí Holštejna

Městečko bylo komunikačně dostupné cestou, odpojující se před jádrem z hlavní přístupové cesty a procházející západním příkopem hradu. (Štětina 2016, 102). Středověkou přístupovou cestu do Holštejna směrem od Lipovce můžeme vizuálně shlédnout i v současnosti, v podobě široké úvozové cesty, východně od zaniklého městečka.

Obr. 44. Zachycená středověká komunikace kolem zaniklého Holštejna (zpracoval V. Kolomazníček).

Nalezené zajímavé terénní útvary:

1. Kamenitá cesta procházející příkopem hradu.
2. Kupovitý relikt s konvexitou.
3. Pozůstatek kamenného mostu.
4. Terénní relikt.
5. Čtyřúhelníkový relikt s vkleslinou.
6. Úvozová cesta.
7. Svazky více úvozů.

Při obhlídce této komunikace směrem k Holštejnu jsem zjistil, že se v blízkosti říčky Bílá voda ostře stáčí doprava proti proudu vodoteče a pokračuje cca 100 m. Poté se stáčí směrem k řece. Lze zde tedy předpokládat přechod přes tuto vodní překážku. Při bližším průzkumu jsem shledal, že z každé strany vodoteče jsou přímo proti sobě zřetelně viditelné relikt kamenné stavby. V dřívějších dobách zde mohl být přechod v podobě brodu. Postupem času na tomto místě můžeme předpokládat dřevěný a poté kamenný most (obr. 45). Komunikace v těchto místech přímo navazuje na hlavní přístupovou cestu k městečku z východní strany, odkud se oddělovala směrem k Hornímu mlýnu. Po pravé straně vodoteče, při přechodu k městečku se za mostem nachází čtyřúhelníkový relikt. Na indikační skice z třicátých let 19. století most i cesta zaznačeny nejsou, takže se dá předpokládat starší, snad středověká stavba. Ke znovu založení Holštejna dochází až roku 1717 a přechod přes vodoteč se nacházel jižněji, přibližně v místech současného mostu. V nejbližším okolí předpokládaného mostu se nachází další terénní anomálie, v podobě např: kupovitého reliktu s konvexitou, již zmíněný čtyřúhelníkový relikt s vkleslinou, nebo terénní relikt ve svahu s četným výskytem kamení.

Obr. 45. Relikty kamenného mostu u Holštejna (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 46: Na indikační skice most označen není (šipka 1), takže se může jednat o pozůstatky starší stavby. Šipka č. 2 ukazuje na absenci komunikace (zpracoval V. Kolomazníček).

7.1.7.2 Zaniklá cesta mezi Svatoňůvkou a Bohdalůvkou

Obr. 47. Náročnost trasy mezi ZSO Svatoňůvkou a ZSO Bohdalůvkou (zpracoval V. Kolomazníček).

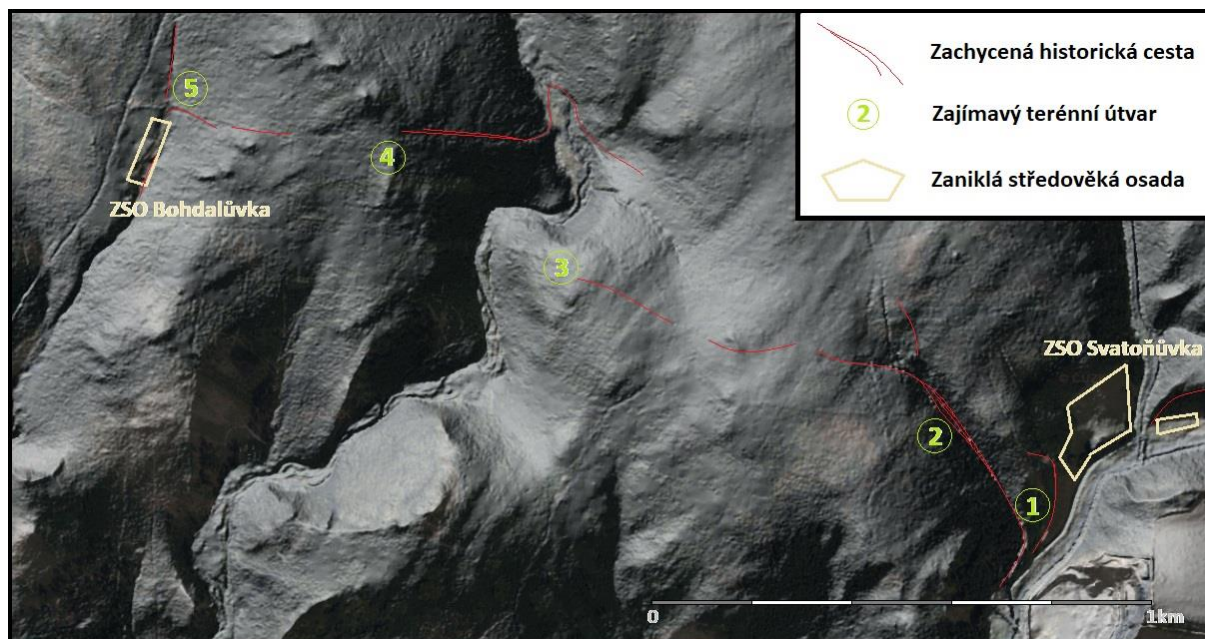
Komunikaci jsem zachytil při křížení současné zpevněné lesní cesty, mezi obcemi Vysočany a Baldovec. Na délku měří 2,2 km s převýšením 58 m. Od Svatoňůvky vede cesta směrem na jihozápad. U záchytného bodu č. 1. (obr. 49) se cesty dělí. Jedna vede pravděpodobně do Holštejna, druhá se prudce lomí doprava a stoupá vzhůru spleti úvozových cest směrem na severozápad. Na vrcholu se nachází asi kamenolom (č. 3.) a cesta zde končí. Další úvozové cesty jsem zachytil severněji u brodu potoka. Obdobná terénní anomálie, jako u kamenolomu se nachází na protějším kopci (č. 4.). Přímo u Bohdalůvky, se po pravé straně nachází již zmíněné kamenné haldy.

Obr. 48. Vlevo: Svazky úvozových cest u ZSO Svatoňůvka; uprostřed: úvozová cesta u Svatoňůvky dosahující hloubky 2,5 m.; napravo: kamenitá zaniklá cesta u Svatoňůvky (foto V. Kolomazníček 2019).

Zajímavé terénní útvary:

1. Čtyřúhelníkový relikt s vkleslinou.
2. Svazky více úvozů.
3. Lom? – pozůstatky velkého množství kamení. Na místě reliktu po terénních úpravách.
4. Pozůstatky velkého množství kamení.
5. Kamenné haldy.

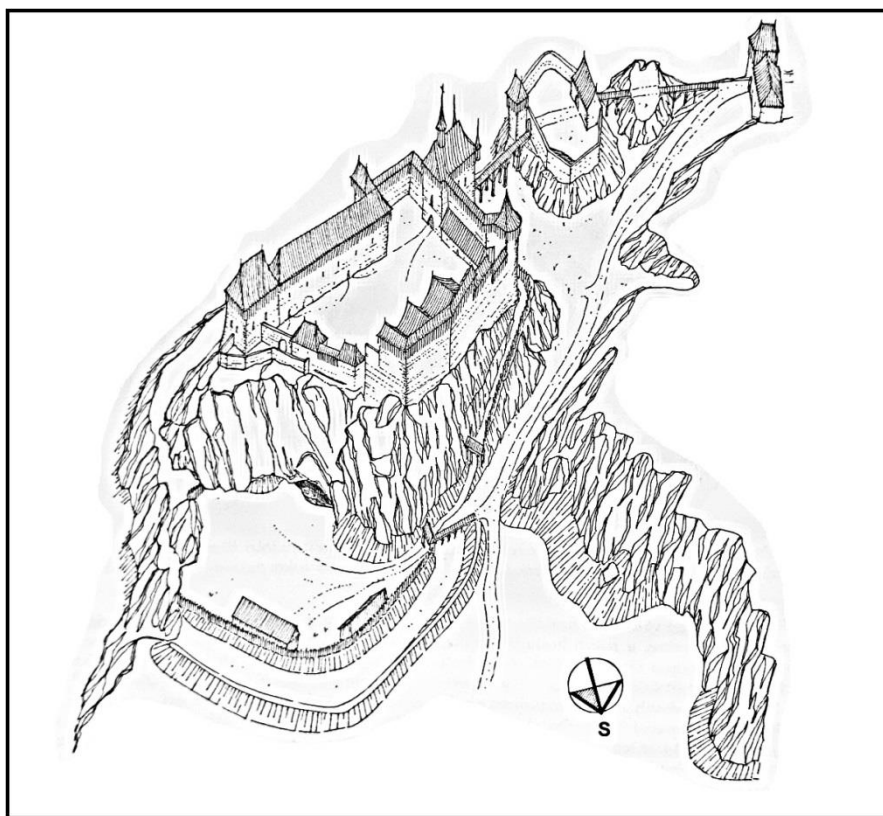

Obr. 49. Zachycená komunikace mezi ZSO Svatoňůvkou a ZSO Bohdalůvkou (zpracoval V. Kolomazníček).

7.1.8 Fortifikace městečka Holštejna

V současné době se objevuje hypotéza (Štětina 2016, 101–102), že jižní část městečka přiléhala k opevněnému hradního komplexu pod skalní vápencovou stěnou přímo pod hradem (obr. 50). Tomu odpovídají i jasně vystupující stopy na lidarových mapách (obr. 53). Celý příkop i s valem se táhl severovýchodně od skalní strže, padající k Bílému potoku k hradní skalní stěně u západního příkopu, odkud vedla přístupová cesta od městečka do hradu a dále k jižním částem holštejnského panství (Ostrov, Jedovnice, Šošůvka). Tato fortifikace mimo hradní komplex mohla podle Marka Bejčka (Plch 2018, 52), v případě ohrožení, sloužit k zásobování hradu vodou z jeskyně u Mlynářova propadání. Důvody k opevnění mohly být i jiné. Jeskyně Hladomorna, která leží přímo v areálu tohoto ohrazení, je spojena přímo s hradním jádrem přírodní chodbou. Ta je však z útroby jeskyně velmi těžko přístupná, protože ústí vysoko nad podlahou jeskyně. Celý opevněný areál tak mohl vytvářet

uzavřené hospodářské zázemí hradu, se vstupem do jeskyně (údajně vězení, nebo díky chladnému klimatu mohla sloužit jako zásobárna potravin a vody). V nároží fortifikace jsou v rekonstrukci hradního areálu zakresleny dvě hospodářské budovy. V těchto místech E. Černý našel větší koncentraci keramiky, takže se zde s nějakou stavbou počítá.

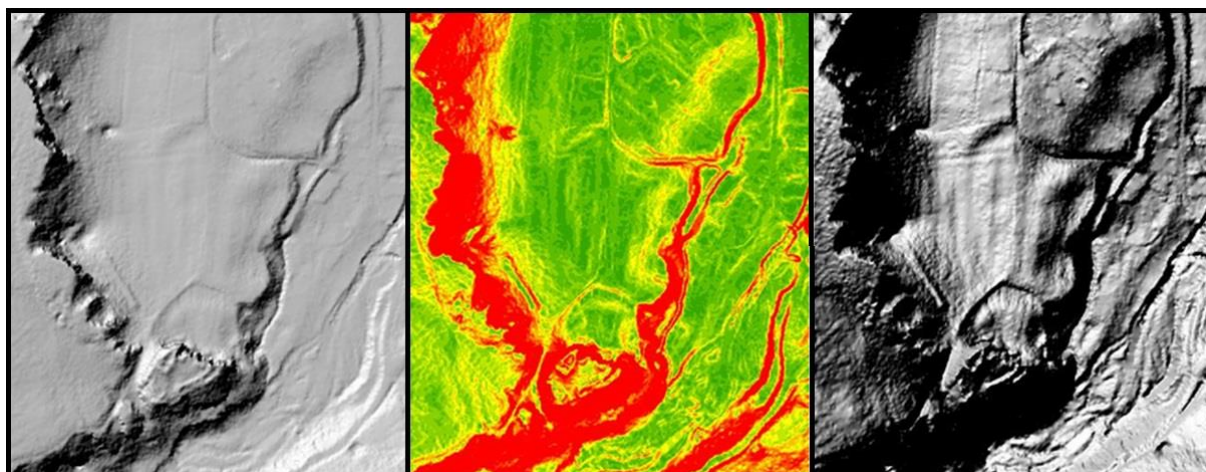
Obr. 50. Hrad Holštejn. Ideální rekonstrukce hradního areálu kolem poloviny 15. století (Štětina 2016, 106).

Zcela hypoteticky je možné, že jakýsi druh ohrazení, zřejmě v podobě lehčí fortifikace, obepínal celý areál této středověké lokality. Příkopem byly zřejmě ve středověku vymezovány různé areály se specifickou jurisdikcí (Bálek – Unger 1996, 431). Smysl příkopů vymezujících intravilán vesnice, což byla obydlí, hospodářské budovy, dvory, humna se zahradama a náves, nemusel být obranný, ale především právní - vymezující určitý areál. V místech s dostatkem kamene mohl být areál vymezen kamennou zídkou (Smetánka 1988, 27). Kde byl nedostatek stavebního materiálu a dovolovala to situace, mohlo být využito plotu v podobě těžko prostupného křoví, zobrazených na tzv. Mendevillově cestopisu z počátku 15. století (Smetánka 1985, 321).

Celá západní strana je tvořena strmými vápencovými skalisky, převyšující úroveň městečka o 30 m. Ale i zde, pod touto skalnatou stěnou na lidarové mapce vystupují terénní

anomálie (obr. 51), které nám dokládají možné ohrazení kolem celého středověkého městečka. Zvláště v jižní části (dnes zalesněná část) je zřetelný rovný úsek v délce 80 m (vnitřní strana) s 10 m širokým příkopem, za kterým lze zachytit až 100 m dlouhý úsek, dokládající vnější část ohrazení. Ten se zde potom pravouhle lomí a pokračuje asi 28 m na severovýchod. Odtud lze směrem na sever zachytit jen mírné stopy po domnělé fortifikaci. Ta se v její nejzazší části lomí téměř o 90° a navazuje na severní stranu opevnění. Severní strana je nejméně chráněnou částí městečka. Nenalézají se zde žádné skalní masivy, ani příkré strže. Krajina je v těchto místech otevřená a přechází do širokého údolí. Odtud vedly cesty do severní části panství (Bohdalůvka, Lipovec, Svatoňůvka, Husí, Vaňkouš). Na lidarové mapě lze pozorovat dvě rovnoběžné linie v rozestupu 30 m od sebe v délce 125 m. Případně se dá počítat se vstupní bránou do areálu městečka, asi ve středu těchto linií. I zde shledáváme na lidarové mapě zajímavé terénní anomálie. Celá východní strana ohrazení severní strany postupuje obloukovitě po dnešní cestě k východní straně fortifikace. Na východní straně sestupují příkré svahy ze středověkého Holštejna k potoku Bílá voda. I zde je možné sledovat potenciální fortifikaci. Na jihu nám rovnoběžně (cca 32 m) kopíruje již zmíněnou hradní fortifikaci u jeskyně Hladomorna, a potom se pravouhle stáčí k severu, kde se napojuje na východní část severního opevnění. Mlýn, který se nacházel stranou od hlavního komplexu městečka, by ležel mimo ohrazení, pod východní stranou u potoku Bílá voda.

Obr. 51. Lokalita „Na městečku“ Holštejn. Zleva – stínovaný reliéf, sklonitost svahů, stínovaný reliéf Z-factor 10 (zpracoval V. Kolomazníček).

Jestliže by zaniklý Holštejn byl ohrazen, nějakým typem ohrazení, nejednalo by se na Moravě o ojedinělý případ. Na Moravě upozornil v souvislosti s archeologickými výzkumy i povrchovým průzkumem na příkopy obklopující areál středověkých vesnic i městeček

Z. Měřínský (1982, 135). Dále se problematice středověkých ohrazených vesnic na jižní Moravě věnoval Miroslav Bálek a Josef Unger. Na základě letecké prospekce z let 1992 a 1994 interpretovali podle příznaků v porostu pozůstatky zaniklých středověkých vsí, obklopených příkopem (Bálek – Unger 1996, 431). V Čechách se problematiku ohrazených vesnic dotkl především Z. Smetánka v práci publikující výsledky povrchového průzkumu a odkryvu na zaniklé vsi Svídna (Smetánka 1985, 323). Jistou analogii v návaznosti příkopu, nebo ohrazení na opevněné sídlo, by měl Holštejn u ZSO Kovalov, nebo u ZSO Dašovice (Měřínský 1982, 6).

8. Hmotná kultura - mobilní terénní památky

Hlavními kategoriemi jsou u movitých pramenů nástroje, zbraně, nádoby, ozdoby, kuchyňský a výrobní odpad (Neústupný 2007, 11). Základním archeologickým pramenem s vysokou vypovídající hodnotou je historická keramika. Keramika patří k nejstarším řemeslným dovednostem člověka od pravěku. Vyvinula se z výroby hliněných předmětů, původně sušených na slunci.

8.1 Středověká keramika

Během středověku se v českých zemích vyvíjí specializovaná výroba a od 15. století se hrnčíři sdružovali do cechů (Nekuda – Reichertová 1968, 29). I tak se tomuto řemeslu věnovala velmi malá část populace, snad proto, že hrnčíři nepatřili k movité části obyvatelstva a jejich keramické dílny se rozkládaly na periferii měst z obavy před požárem (Smetánka 1968, 544). Na vesnicích se pak tyto dílny převážně nacházely přímo u místa těžby hlíny, jak tomu bylo například v Mstěnicích.

Výzkumem keramiky rozpoznáváme čtyři základní témata studia, jako jsou výroba a produkce, kulturní a sociálně-ekonomický kontext, nálezový kontext a chronologie a regionalizace keramiky (Čapek – Těsnohlídková 2018, 3). Okruhy a témata zkoumání středověké keramiky byly veřejnosti prezentovány v několika domácích i zahraničních pracích (Vařeka 1998, 123–127; ze zahraničí především Orton – Tyers – Vince 1993, 23–26).

O dějinách bádání středověké keramiky z českého i moravského prostředí se podrobně zabývala K. Reichertová s V. Nekudou v práci „Středověká keramika v Čechách

a na Moravě“ (Nekuda – Reichertová 1968). Základní informace o výrobních postupech, tvarových náplních či výzdobě jsou dodnes uplatnitelné. Pokud jde o informace týkající se chronologie, dá se na ně s určitými výhradami odkazovat (Novák 2014, 29). Metodickými přístupy ke studiu keramiky s ohledem na možnosti datování se zabývali ve své práci (Smetánka a Richter 1958, 131–133). Mezi novější díla, zabývající se středověkou keramikou na Moravě, můžeme zařadit práci, zaměřenou na základní rysy vývoje brněnské keramiky z období 12.–13./14. století (Procházka – Peška 2007, 143–232). V roce 2006, byla vydána kniha „O založení, životě a zániku středověké vsi“, kde podal podrobný popis nálezů keramiky ze ZSO Bystřec, L. Belcredi. Asi poslední prací vydanou na téma středověké keramiky je publikace „Technologie výroby a archeometrické studium keramiky“ (Čapek a kol. 2018). Cílem práce bylo popsat jednotlivé fáze středověké keramiky, od získávání surovin, po jejich zpracování do podoby keramické hmoty, formování keramiky na kruzích, výpalu, sušení, až do hotového výrobku určeného k exportu a distribuci.

Středověké fragmenty nádob náleží mezi nálezy, které je potřeba hodnotit v oblasti daného regionu. Na Moravě tak máme doloženo několik výrobních okruhů (Novák 2014, 29), odlišitelných od sebe například typem výpalu, materiálem, výzdobou, ale i zastoupením typů nádob atd. O jihomoravském okruhu informuje například J. Unger (Unger 1984), brněnském R. Procházka s M. Peškou (Procházka – Peška 2007), moravsko-třebovském P. Bolina, J. Němcová a P. Šlězár (Bolina – Němcová – Šlězár 2008) a o olomouckém převážně J. Bláha a P. Šlězár (Bláha 1980; Bláha 1987; Bláha – Sedláčková 1998; Šlězár 2005). Studii ke keramice severní Moravy uveřejnil V. Goš (Goš 1975), který sledoval převážně časové období od 10. do 13. století.

8.2 Deskripční systémy pro zpracování vrcholně středověkých keramických souborů

Jedná se o možnosti využití databázových systémů pro zpracování keramického materiálu. Deskriptivní databáze představují dnes již všeobecně rozšířenou formu sběru dat pro kvantitativní analýzu keramiky. Deskripční systém funguje na obecném systému popisné tabulky, kde řádky představují objekty a sloupce deskriptory. Vedle objektů a deskriptorů se skládá ze zobrazení vztahů mezi nimi. Z různých deskriptivních systémů pak získáváme různé struktury (Neustupný 1994, 122; 2007, 103). Deskripční systémy keramiky vznikaly od sedmdesátých let 20. století. Sloužily k vytvoření katalogu nálezů, ale i k základní

interpretaci složení celého souboru. Umožnilo to vytvoření a sjednocení používané terminologie při popisu keramiky. Využívané postupy souvisely s nástupem počítačových technologií a umožnily statistické vyhodnocení keramických souborů (Nechvátal 1976, 11–56, 84–100; Klápště 1978, 450–459). V současnosti používané databáze KLASIFIK, KERAMIK, RIMKER, aj. dnes obsahují informace o řádově stovkách tisíc keramických zlomků.¹⁴ Podstatou deskripčního systému pro charakteristiku vrcholně středověké keramiky je schopnost vyhledání vztahů mezi jednotlivými kategoriemi – jako jsou např. keramické třídy, tvar nádob, typ okraje, druh výzdoby a jejich vazba na nálezovou situaci. Cílem bývá nejčastěji sledování závislosti různých vlastností keramiky na čase (Vařeka 1998, 123). Velmi přínosné pak bylo rozdělení keramiky na základě jednotlivých keramických tříd, které značně usnadňují posuzování jednotlivých fragmentů, jimž jsou tak přiřazovány obecné charakteristiky konkrétních skupin (Vařeka 1998, 124–126).

Od devadesátých let minulého století se základní jednotkou systému stává keramický fragment. Udává se keramická třída, která přesně určuje zřetelné vlastnosti keramického materiálu. Následuje využitá technologie (použití hrnčičské hmoty), proces výroby nádob a kvality výpalu (Kašpar, Břeň a Vařeka 1995, 39; Vařeka 1998, 124; Nováček 2000, 12, Nováček a kol. 2010, 74). Ta je často použita jako podjednotka pro zpracování keramického souboru. Hledá se především vztah mezi keramickou třídou a okraji nádob či stratigrafickými jednotkami (Dohnal a Vařeka 2002, 253–270; Nováček a kol. 2010, 302).

Schopnost dělit materiál do jednotlivých keramických skupin byla nastíněna i pro olomoucký okruh středověkého materiálu v pracích J. Bláhy (Bláha 1980, 302–306; Bláha 1987, 6–7; Bláha – Sedláčková 1998, 15). Systém dále zdokonalil na základě zboží shromážděného při výzkumech Litovle P. Šlězár (Šlězár 2008, 176 – 180) a definoval tak skupiny materiálu A – D, které se dále rozčleňují na jednotlivé třídy, umožňující preciznější deskripci fragmentů. Již uvedené skupiny A – D byly doplněny o skupinu E. Přesná deskripce jednotlivých tříd se uvádí v tabulce (Novák 2014, 32–38), která je zaměřena především na barvu, materiál, technologii a fabrikaci.

Kateřina Doležalová (2015, 51–52) se zmiňuje o vědeckých postupech vznikajících ke zkvalitnění zpracování keramických souborů. Vzniká tzv. Plzeňská škola, kde se postupně vyvinulo několik verzí deskriptivního systému středověké keramiky, např. již zmíněný

---

¹⁴ Možnosti využití databázových systémů pro zpracování keramického materiálu - Formalizovaná deskriptivní databáze KLASIKER. Dostupné na adrese: <http://www.kar.zcu.cz/texty/klasiker.doc>

KLASIFIK. V současnosti se používá již několikátá verze systému KLASIKER. Dalším je brněnský deskripční systém vytvořený R. Procházkou v roce 2007. Škála používaných statistických vyhodnocení není tak bohatá jako u plzeňského systému, ale jde spíše o základní statistické metody. Soubory bývají kvantifikovány počtem nebo hmotností fragmentů. V současnosti je standardem rozdělení keramického souboru do skupin, vyčleněných na základě makroskopického popisu složení keramické hmoty a technologických vlastností fragmentu. V souvislosti s tím je používáno několik termínů, z nichž se nejčastěji setkáme s výrazem keramická třída (Doleželová 2015, 52).

9. Městečko Holštejn

Holštejn					
Původní název obce	Holenstein (1278), Holensteyn (1288), Holnstain (1292), Holnstain (1349), Holštejn (1404)				
První písemná zmínka	1349/1437	Posl. písem. zmínka	1550	Kostel	ne
Doba existence vesnice	180 let	Extravilán vsí		plužiny, mlýn, vápená pec	
Národnost obyvatel	česká/německá	Výměra celé plužiny		170 až 200 ha	
Typ (půdorys) vsi	návesní typ osady	Rozloha	200 x 100 m	Pokryv	louka
Před. počet usedlostí	13 - 14	Vzdál. od vod. toku	100 m	Uložení nálezů	ARUB, muzeum Blansko
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce			Nálezy	ano
Lokalizace (zaměření)	49°24'11,17"S / 16°46'35,64"V		Objevitel	Černý	Literatura Černý, Doležel J., Papajík
Okres	Blansko	Katastr	Holštejn	Nadmořská výška	466

Městečko Holštejn vzniklo později než Hrad Holštejn, což bylo běžné u mnoha dalších městeček, tvořících podhradí dříve vybudovaného hradu. Po zániku městečka Holštejna v první polovině 16. století předpokládáme pozůstatek jediné stavby (tzv. Dolního mlýna), protože v krajině velmi chudé na mlýny bylo jistě zapotřebí využít této stavby, bohatě zásobovanou náhonem potoka Bílé vody (Černý 1991, 71). Ke znovuobnovení vesnice dochází roku 1717.

Na otázku, proč nezůstaly Jedovnice jediným sídelním místem pro budoucí vznikající panství, si můžeme odpovědět následovně. Ačkoli odtud probíhala kolonizace, po Jedovnicích se zpočátku nazývali budoucí majitelé panství, ležely na významné obchodní křižovatce z Brna na Olomoucko a cesty z Vyškova na Boskovicko, ale nebyl zde výhodný terén k vybudování reprezentativního sídla. V Jedovnicích v té době předpokládáme pouze jedovnickou tvrz, ale spíše lze předpokládat méně náročnou rezidenci – např. dvorec (Plch 2018, 29). Nicméně i po přesunutí majitelů na Holštejn, neztratily Jedovnice své výsostné postavení a statut městečka si udržely po celé trvání holštejnského panství.

Samotný Holštejn se utvářel postupně, což bylo běžné u mnoha dalších městeček. Nejprve se vytvořilo podhradí, které sloužilo jako hospodářské zázemí dříve vybudovaného hradu v podobě poplužního dvora. Takový dvůr přiléhající k hradní stavbě se mohl za příznivé politicko-ekonomické situace rozrůst do podoby městečka, jako např. Žumberk, Předhradí u Rychmburku, Podhradí u hradu Lichnice (Musil-Netolický 2016, 224). Podobný úděl měl i Holštejn. Městečko bylo postupně vybudováno v poloslepém údolí potoka Bílé vody na mírně zvlňené plošině, která dodnes nese název „Na městečku“. Celé údolí je na západě lemováno strmými vápencovými skalisky a na východě příkrými svahy, které stoupají z levé strany potoka Bílé vody. E. Černý určil jeho lokalizaci podle koncentrace četnějšího ohraničení keramických střepů a stavebního kamení. Další archeologický výzkum potvrdil, že v blízkosti hradní skály byla nalezená vysoká koncentrace bohaté keramiky z období mezi třetí čtvrtinou 14. století a počátkem 16. století (Černý 1992, 46). Další keramický materiál potvrzující existenci městečka, se nachází v inventáři Muzea Blanska. Jedná se o materiál získaný za neznámých nálezových okolností, původně udávaný přímo z hradu. Na keramických fragmentech se nachází ovšem stopy po zemědělských nástrojích, hlavně po pluhu, takže se jedná spíše o chybné zařazení a tyto nalezené keramické úlomky pocházejí zcela jistě z lokality, kde stávalo středověké městečko. Tento materiál je možný datovat do 13. – 15. stol. Jedná se především o fragmenty střepů ze zásobnic a velké množství ostatní keramiky. Keramická surovina vykazuje velké množství grafitu (Kolomazníček 2017, 18).

Reliéfové stopy po usedlostech se na městečku do současné doby nedochovaly. Podle E. Černého (1991, 14) se někdejší sídliště (dvorečky pod hradem), vyvinuly v silniční návesní typ osady. Usuzuje tak podle četnější dosti hraničené koncentrace keramických střepů a stavebních kamenů, které odpovídají lokalizaci jednotlivých usedlostí. S velkou pravděpodobností středem městečka vedla cesta, kterou z každé strany lemovaly usedlosti.

9.1 Geografická situace lokality na městečku

Dnes je tato lokalita známa pod jménem Na městečku a leží ve výšce 465 – 470 m n. m. Lokalita se rozprostírá na krasovém území, kolem kterého se ze 3/4 tyčí strmé vápencovité stěny, které převyšují povrch na lokalitě městečka až o 30 m. Terénní situace napovídá, že městečko mohlo mít rozměry 200x100 m a přístup k němu mohl být buď otevřeným hradním příkopem, nebo ostrovským a lipoveckým žlebem. Geografická situace připouští, že na rozdíl

od většiny ostatních založených vesnic v této části Dražanské vrchoviny (krátká lánová ves) šlo o silniční návesní typ osady, položenou mimo vodoteč, bez možnosti založit záhumenicovou plužinu (Černý 1979, 45), neboli pásovou, kdy je půda rozdělena do dlouhých pásů napříč katastrálním územím. Zbylou plochu městečka určovala poloha terénního zářezu Bílé vody na severovýchodě.

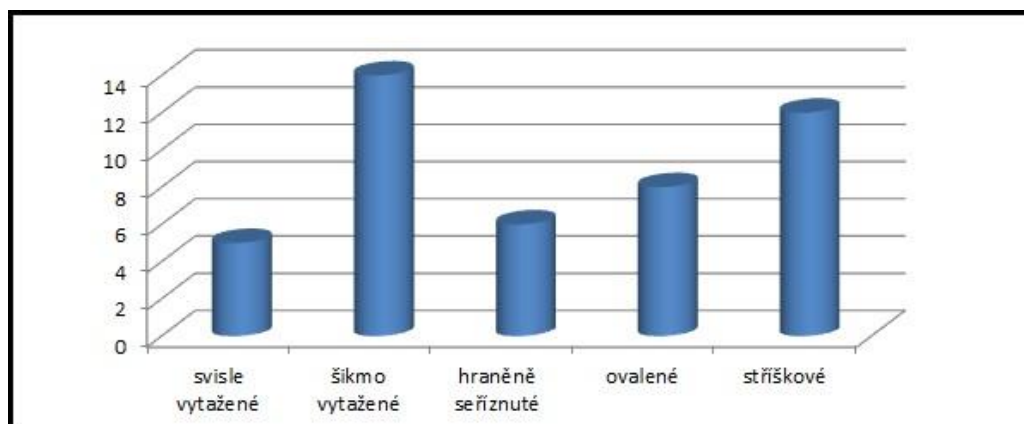

Obr. 52. Městečko Holštejn – Celkový pohled od severu. Uprostřed vápencový ostroh, na kterém stával hrad. Před ním plošina (lokality „Na městečku“) kde se rozprostíralo středověké městečko. Mlýn se nachází nalevo pod svahem (foto: V. Kolomazníček 2019).

9.2 Městečko Holštejn – keramický materiál

Už na první pohled je zřejmá rozdílnost keramického materiálu z hradu a městečka Holštejna, vůči keramice ze zaniklých osad. I když je většina keramického materiálu totožná s materiálem nacházeným na ZSO, nese náznaky luxusnějšího zboží s větší výzdobou a objevuje se i importované zboží (loštické, nebo brněnské pohárky). Materiál ke zpracování jsem získal z Archeologického ústavu AV ČR, ze čtyř nálezových bloků v celkovém množství 162 ks. Sběry byly uskutečněny v 70. a 90. letech minulého století E. Černým a p. Moučkou z Holštejna. Jedná se o materiál z hradu, pod hradem, u jeskyně Hladomorna a z lokality Na městečku. Z hradu převažují tenkostěnné nádoby 4 až 5 mm tmavošedé barvy, naopak nálezy pod hradem jsou světlejší a silnější 5 až 8 mm. Některé fragmenty, především v nálezech pod hradem, mají na povrchu nádoby (vně i uvnitř) téměř oranžovou barvu, ale vnitřní struktura tělesa je tmavá. V souboru keramiky se vyskytují větší části zásobnic, ale v malém množství. Úhrnem s nálezy v Muzeu v Blansku, které jsem zpracovával v předchozí bakalářské práci, obsahovaly takřka polovinu nálezů (tab. 3). Na nálezu z hradu, pod hradem i z městečka jsou přítomny typické puchýřovité úlomky keramiky loštických pohárků. Co se

týče počtu okrajů, jsou zde zastoupeny v hojném množství. Okraje tvoří z celkového kvanta keramického materiálu od E. Černého 33%. Jedná se o: 14 x šikmo vytažené, 12 x stříškovité, 8 x ovalené, 5 x svisle vytažené, 6 x hraněné seříznuté.

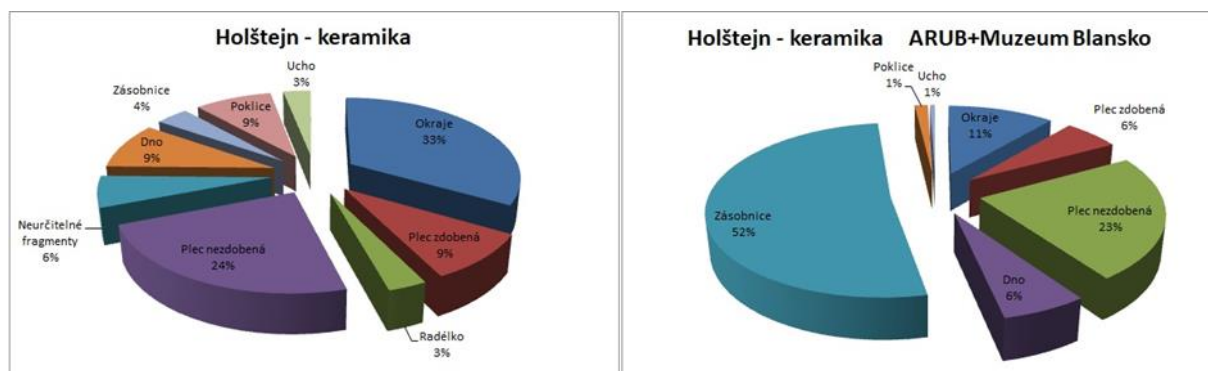

Graf 6. ZSO Holštejn – četnost typů okrajů

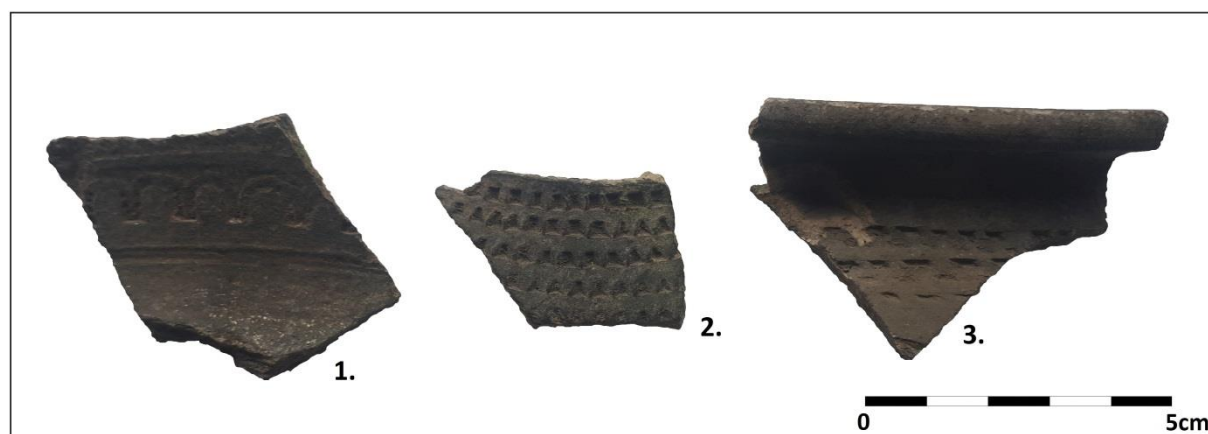
Jeden okraj je zdobený na hřbetu vpichy ve tvaru kapky. Nejčastější výzdobou na výdutích jsou jemné obvodové žlábkové, bez vtačovaných ornamentů. Jeden úlomek nese výzdobu klikaticí, zachycenou ve třech řadách. Vlnice se v tomto souboru keramiky vyskytovala pouze na úlomku pánvičky z trojnožky na dně a na jejím hřbetu okraje. Ostatní výzdoba vlnicí je na vzorcích z Muzea Blansko. Výzdoba redélkem je zde častější a vyskytují se zde jiné (hojnější) motivy, než v okolních vesnicích. Jeden ze vzorů (lokalita hrad) představuje mostové oblouky (nebo podkovy), po obvodu jemně vypíchané (obr. 53, 1). Nad nimi je pás jemných čtverečkových vpichů, poté páska a další výzdoba v podobě stejných čtverečkových vpichů. Bohužel těžko rozpoznatelná, protože je v těchto místech fragment nádoby poničen. Výzdoba radélkem z lokality na městečku znázorňuje svislé (mírně šikmé) obdélníčky, analogicky totožné z ostatních ZSO holštejnského panství. Další radélková výzdoba z lokality pod hradem obsahuje víceřadou čtverečkovou výzdobu. Je možné, že radélko zdobilo na této nádobě celou část hrnce (obr. 53, 2). Zdobení je analogické s nálezem z Brna ulice Radnická (Procházka – Peška 2006, 163; 185; 189; 212; 214). Další radélko je složeno z dvou řad cimbuří, pod kterými jsou vodorovně v řadě naskládané obdélníčky (obr. 53, 3). Je možné, že cimbuří tvoří vodorovné obdélníkové radélko vyražené ve dvou řadách blízko u sebe, vyplňující vždy mezeru kontaktní řady radélka a tím tvoří tento motiv. Dna jsou také častá, obsahují 9% nálezového fondu. Zásobnice v celkovém počtu nálezů vypovídají, že sídliště bylo uzpůsobeno k přechovávání velkého množství potravin, které pravděpodobně sloužilo k zásobování panského sídla.

Muzeum Blansko - Holštejn (Na městečku)							
ZÁSOBNICE	Krabice 1	Krabice 2	Krabice 3	Krabice 4	Krabice 5	Krabice 6	CELKEM
Okraj			15 ks / 3.178 g				15 ks / 3.178 g
Zdobená výduť	24 ks / 1.400 g			58 ks / 4.990 g	2 ks / 142 g	81 ks / 5.414 g	165 ks / 11.946 g
Nezdobená výduť	7 ks / 770 g	176 ks / 7.136 g		6 ks / 638 g	121 ks / 6510 g	19 ks / 622 g	329 ks / 15.676 g
Dno	3 ks / 1.114 g						3 ks / 1.114 g
Keramika	Krabice 1	Krabice 2	Krabice 3	Krabice 4	Krabice 5	Krabice 6	CELKEM
Okraj				10 ks / 160 g		49 ks / 666 g	59 ks / 826 g
Zdobená výduť				30 ks / 262 g		9 ks / 52 g	39 ks / 314 g
Nezdobená výduť				25 ks / 244 g		160 ks / 1.212 g	185 ks / 1.456 g
Dno				49 ks / 1.128 g			49 ks / 1.128 g

Tab. 3. - přehled keramických nálezů z Holštejna v Muzeu Blansko (Kolomazníček 2016, 32).

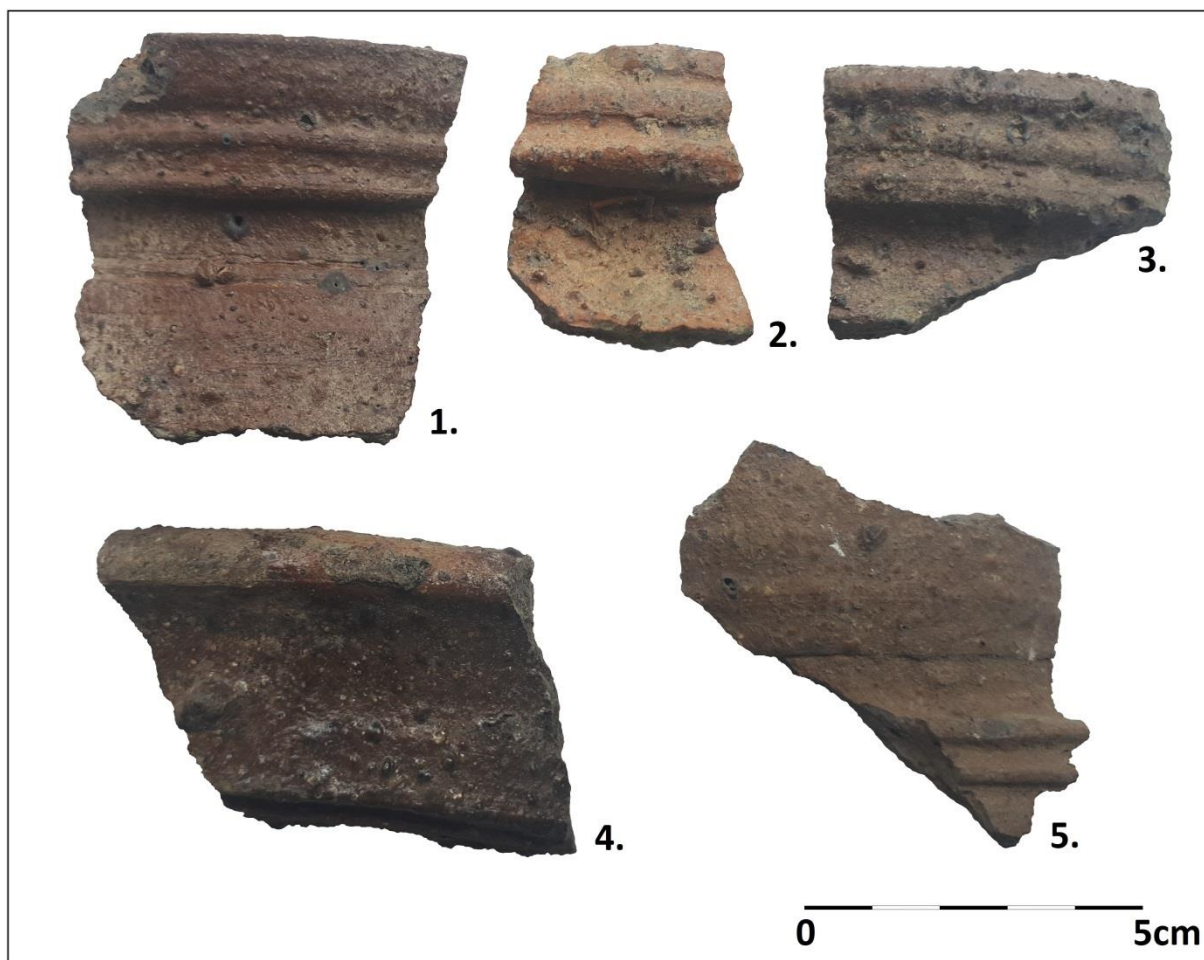

Graf 7 – 8. Holštejn – keramika. Nalevo: přehled nalezených typů fragmentů E. Černým. Napravo: Součet nalezených fragmentů z ARUB a Muzea Blansko (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 53. Holštejn – keramika, výzdoba radélkem (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 54. Holštejn – keramika, loštická keramika (foto V. Kolomazníček 2019).

9.3 Městečko Holštejn – kovový materiál

Mezi kovové předměty, které jsem měl k dispozici z Holštejna, patří především soubor hřebů s hlavou, pravděpodobně článek řetězu s okem a část podkovy. Všechny kovové artefakty pochází z okolí hradu. Všechny tyto výrobky patří ke zcela běžným archeologickým nálezům (stavební materiál) a vyskytují se v různých tvarových i rozměrových modifikacích, podřízených předem danému základnímu tvaru (Krajíc 1991, 324). Mezi luxusnější nálezy patří pozlacená brož se zoomorfní plastikou, která mohla patřit někomu z pánů Holštejna (Plch 2018, 30). Tento nález Marka Bejčka z okolí hradu datuje J. Doležel předběžně do 2. poloviny 13. století.

Obr. 55. Holštejn. Luxusní pozlacená brož (Foto J. Plch).

Obr. 56. Holštejn. Železné předměty (foto V. Kolomazníček 2019).

10. ZSO Bohdalůvka

Bohdalůvka

Původní název obce	Bohdalůvka (1463), Bohdalovka (1492), Bohdalevsko (1590)				
První písemná zmínka	1463	Posl. písem. zmínka	1492	Kostel	ne
Doba existence vesnice	180 let		Extravilán vsi		plužiny
Národnost obyvatel	česká		Výměra celé plužiny		110 ha
Typ (půdorys) vsi	dvouřadá lesní lánová ves		Rozloha	50/60 x 155 m	Pokryv lesní louka, pastvina
Před. počet usedlostí	14	Vzdál. od vod. toku	0 m	Uložení nálezů	ARUB
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce, sonda				Nálezy ano
Lokalizace (zaměření)	49°25'17,56"S / 16°47'20,49"V		Objevitel	Černý	Literatura Černý, Doležel J.
Okres	Blansko	Katastr	Holštejn		Nadmořská výška 555 - 565

První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1463 spolu se Sloupem, Šošůvkou, Gadišinou, Svatoňůvkou, Vaňkoušem a Hartmanicemi (dnes Nivou), avšak archeologické nálezy datují její počátky do druhé poloviny 13. století. Celou vesnicí protéká od severu k jihu malý potůček, který tu pramení. Zaniklá Bohdalůvka leží ve výšce 555 až 565 m n. m. 1,4 km od dnešního Houska a 1,8 km severovýchodně od Holštejna. V současné době je na tomto místě lesní louka s kalištěm a krmelištěm pro lesní zvěř. Stopy po staveních nalézáme na okrajových částech louky, zasahující spíše do lesního porostu. Výška těchto stavení splývá s terémem a dnes již nejsou patrné téměř žádné stopy po těchto stavbách, jen v nejbližším okolí, jsou roztroušené kameny, snad původní stavební materiál. Některé nesou náznaky opracování (Kolomazníček 2017, 34).

10.1 Geografická situace lokality

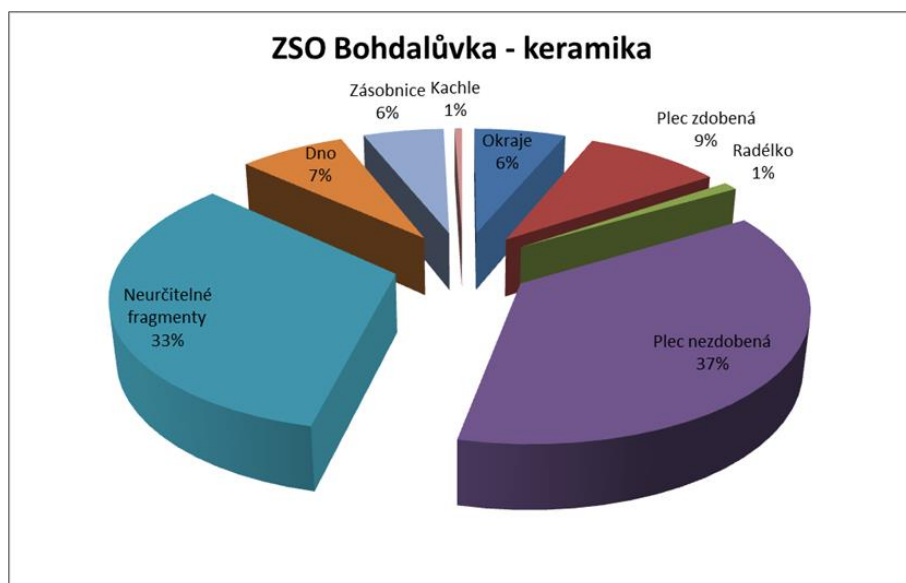
Lokalita se nachází v mírném údolí cca 1,4 km jihozápadně od Vysočan (části Housko) v katastru obce Holštejnu. Reliéf krajiny tvoří náhorní plošina klesající směrem k jihu podél zde pramenícího vodoteče. Severní část lokality je snad i díky pramenu silně podmáčená až bažinatá. Svah má orientaci ve směru SV. V jižní části podél odtékajícího potoku se nachází těžce prostupná příkrá strž. Hlavní přístupová cesta sem vedla jižně od Holštejna a pokračovala směrem na sever do ZSO Husí.

Obr. 57. ZSO Bohdalůvka – Celkový pohled od severu (foto V. Kolomazníček 2015).

10.2 Bohdalůvka – keramický materiál

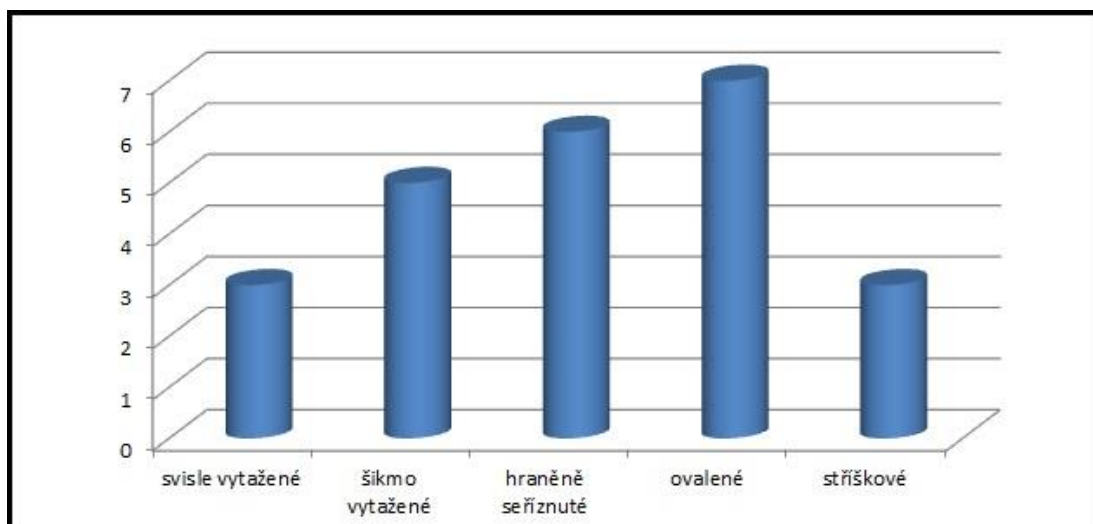
Ze ZSO Bohdalůvka jsem měl z Archeologického ústavu AV ČR k dispozici cca 400 ks keramických artefaktů. Jde o nálezy E. Černého z 60. let minulého století. Z jednoho nálezového celku jsou úlomky keramiky větší a je patrná téměř celá nádoba, nebo alespoň její část (obr. 59). Keramický materiál je spíše silnostěnný 6 až 10 mm. Keramické těsto je písčité s tónem do červené barvy. Materiál je z hrubší ostřené hmoty s příměsí jemných kamínků. Kvalita výpalu nedosahuje stupně dokonalosti, jako u keramiky v Holštejně, nebo Husí, ale u fragmentu tenkostěnné keramiky 3 až 5 mm, jež se zde v menší kvantitě také vyskytuje, dosahuje vysoké kvality výpalu. Tato tenkostěnná keramika má spíše tmavošedou barvu a při kontaktu vydává zvonivý zvuk.

Graf 9. ZSO Bohdalůvka – keramika (zpracoval V. Kolomazníček).

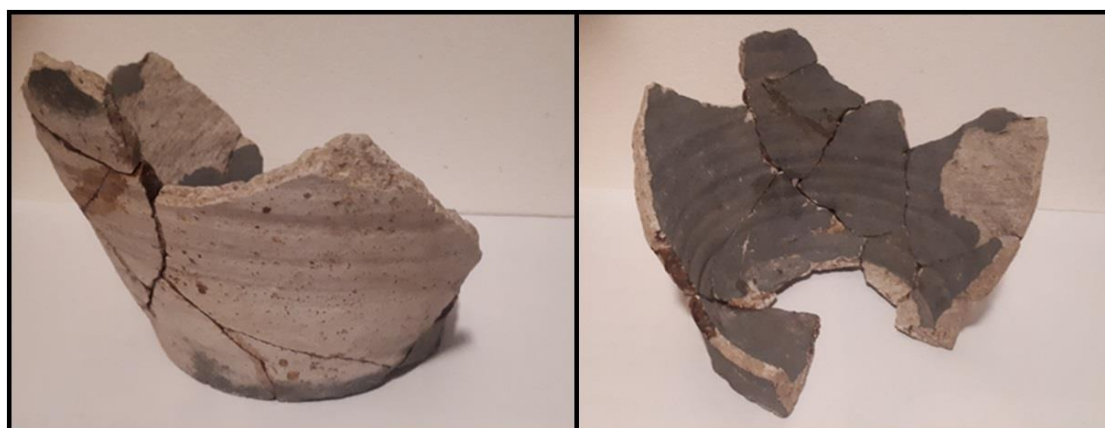
Ostatní barva keramiky je většinou šedá, někdy přechází do lehce oranžové. Vyskytují se ale i nádoby s rozdílnou barvou uvnitř a vně nádoby. Ve větším rozsahu se objevuje i bílá barva. Okraje se vyskytují velmi sporadicky, jen u 6% z celkového množství keramiky. Typy okrajů jsou následující - 7x ovalené, 6x hraněné seříznuté, 5x šikmo vytažené, 3x stříškovité okraje, 3x svisle vytažené (graf 10). Výdutě prezentují naprostou většinu nálezového fondu. Zastupují tři čtvrtiny materiálu, ale pouze 9% vykazuje náznaky zdobení. Výzdoba je zastoupená především v podobě hrubších, nebo jemných obvodových žlábků, bez vtlačených ornamentů. Typická vlnice se zde nevyskytuje vůbec a pouze v jednom případě jsou přítomné vseky na uchu. Výzdoba radélkem je na čtyřech úlomcích tenkostěnné keramiky, přičemž dva úlomky se jeví jako součást jedné nádoby. Na prvním zlomku máme pás (řadu) čtverečků, a každý čtvrtý nese složitější ornament ve tvaru křížku. Druhý fragment keramiky zdobí řada svislých obdélníků pod obvodovým žlábkem v podhrdlí nádoby. Práce radélkem je zde kvalitněji provedena, než u prvního úlomku. Obvodové hrany po radélku jsou ostřejší a v kombinaci s obvodovým žlábkem působí hodnotnějším dojmem. Venkovní i vnitřní stěna je jemná (vyhlazená), nenese stopy po ostřivu v keramickém materiálu. Jedná se zřejmě o mladší typ keramického materiálu. Stejně kvalitně, je provedena práce radélkem i na třetím a čtvrtém vzorku. Povrch nádoby je analogický s druhým exemplářem. Radélko má tvar čtverečku, podle úlomků, asi ve střední části výdutě. Nad tímto radélkem (snad druhá - řidší řada), se slabě na každém artefaktu objevuje slabý náznak menšího obdélníkového (svislého i vodorovného) radélka. Všechny tři typy výzdoby radélkem jsou zachyceny z výzkumu ze ZSO Bystřec (Belcredi 2006, 344). Dna se vyskytují v celkovém množství 7% nasbíraného materiálu. Zlomky nádob zásobnic pouze z jednoho nálezového celku v počtu 22 ks. Šířka stěny je v rozmezí 9 až 15 mm. Z celkové kolekce keramiky ze zaniklé Bohdalůvky se zde nalézá ještě jeden úlomek zvoncovité poklice a část trojnožky. Neobyčejně zajímavý je nález komorového kachlu s motivem jezdce na koni, který ale patrně nepochází z této oblasti (obr. 21, obr. příloha). Jak se dostal na tuto lokalitu, je záhadou. Ostatní barva keramiky je většinou šedá, někdy přechází do lehce oranžové. Vyskytují se ale i nádoby s rozdílnou barvou uvnitř a vně nádoby. Ve větším rozsahu se objevuje i bílá barva.

Graf 10. ZSO Bohdalůvka – četnost typů okrajů (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 58. ZSO Bohdalůvka – keramika, výzdoba radélkem (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 59. ZSO Bohdalůvka – keramika

10.3 Bohdalůvka – kovový materiál

Kovové artefakty jsem k dispozici z této lokality neměl, ale na území ZSO probíhá dozajista nelegální detektorový průzkum (sondy u usedlosti č. 6 - 7). Jediná zmínka militaria je z objektu č. 1, kde byl nalezen hrot šípu s tulejkou (Černý 1979, 54).

11. ZSO Husí

Housko

Původní název obce	Hertwigslog (1349), Hussy (1371), Husschie (1385), Husie (1437), Húsko (1493), Housko (1550)					
První písemná zmínka	1349	Posl. písem. zmínka	1567	Kostel	ano - Panny Marie	
Doba existence vesnice	150 let		Extravilán vsí		plužiny, lom	
Národnost obyvatel	německá		Výměra celé plužiny		125 ha (jen zachovaná zaniklá část)	
Typ (půdorys) vsí	dvouřadá lesní lánová ves		Rozloha	50/100 x 415 m	Pokryv	pole, louka
Před. počet usedlostí	20	Vzdál. od vod. toku	0 m	Uložení nálezů	ARUB	
Terénní archeologický výzkum	sběr				Nálezy	ano
Lokalizace (zaměření)	49°26'27,71"S / 16°48'09,69"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý, Doležel J.
Okres	Blansko	Katastr	Molenburk		Nadmořská výška	584

Zaniklá středověká ves Husí, leží v katastru obce Molenburku v nadmořské výšce 575 až 585 m n. m. První zmínka o vsi pochází z roku 1349, kde se uvádí při výčtu zboží prodeje Holštejska, jako vesnice Hertwigslog s lesem řečeným Thenwald. Podle archeologických nálezů však byla založena patrně již v druhé polovině 13. století. Dozajista patřila severně od Holštejna mezi významnější vesnice nejen díky své velikosti, ale především přítomností kostela, zasvěceného Panně Marii. Podle průzkumů, které byly na místě provedeny Ervínem Černým (povrchové sběry), se jednalo o typickou zaniklou obec, která odpovídá dvouřadá lesní lánové vsi, dlouhé 415 m. Vzdálenost mezi dvěma řadami usedlostí se pohybuje od 50 do 100 m. Podle E. Černého (1991, 56) měla vesnice cca 20 usedlostí. Podle nových zjištění měla vesnice daleko více usedlostí. Na této lokalitě bylo zjištěno velké množství stavebního kamene, vypálené vymazávky, mazanice, uhlíky, několik hrud železné strusky a množství keramických střepů. Díky povrchovým průzkumům, které zde provádím, jsem došel k závěru, že ZSO byla podstatně delší. Keramický materiál se nachází více na severovýchod od původní lokace ZSO, ale i za ohybem potůčku u Panské skály směrem k jihu (zde už katastr Houska), ale pouze po pravé straně vodoteče. Po levé straně vodoteče od panské skály, která je dnes zatravněna, jsem žádné nálezy neučinil. Když jsem měl ovšem možnost, prohlédnout si nasbíraný materiál od J. Plcha, upozornil mě, že v jeho sbírkách je středověká keramika právě z tohoto pásma. Povrchová prospekce byla provedena v 90. letech minulého století, kdy byla celá lokalita zorána. Nádoby neměly stupeň

rozpadu, jako z ostatní části zaniklé vesnice. Snad proto, že se tato část nevyužívá k polním pracím, nýbrž jako pastvina a rozorána bývala jen výjimečně. Na Plchově orientační mapce z místa sběru, bylo vyznačeno kroužkem území od Panské skály směrem k rybníku Polačka, v celkové délce 300 m. Délka vesnice dosahovala téměř k 800 metrům.

11.1 Geografická situace lokality

Lokalita se nachází v mírném údolí cca 1 km severně od Vysočan, po obou stranách potoku Bělička. Reliéf krajiny je tvořen mírným jihovýchodním svahem, který klesá směrem k potoku Bělička a od něho stoupá severozápadním svahem k lokalitě Panská skála. Ráz krajiny zde vytváří malé údolí potoku Bělička (580 m n. m.) mezi Panskou skálou (602 m n. m.) a lokalitou Za kostelem (606 m n. m.). Podél levé strany vodoteče jsou dobře viditelné terasy ve svahu. Celé úbočí se táhne směrem k jihovýchodu a kryje ho skalnatý hřeben. Zde můžeme předpokládat povrchový lom, který v minulosti zřejmě sloužil jako zásobárna kamenného stavebního materiálu.

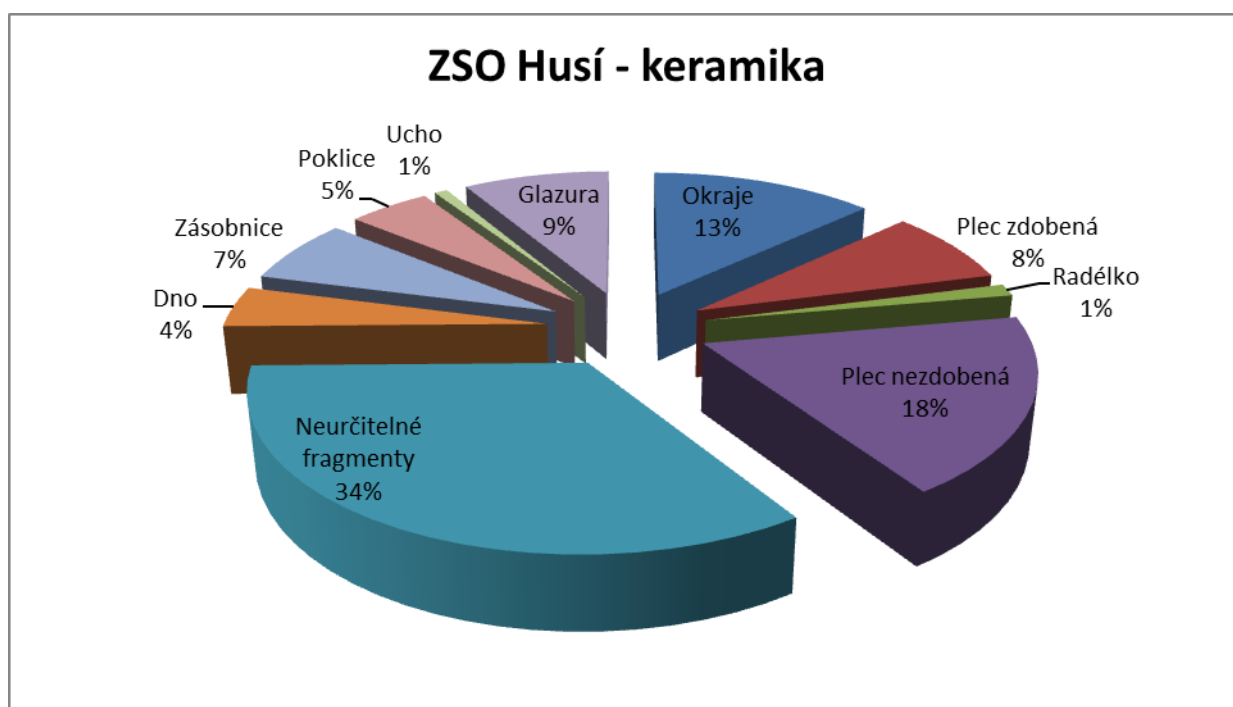
Obr. 60. ZSO Husí – Celkový pohled od západu. Nalevo kostelní vyvýšenina, středem protékající vodoteč, naproti skalní hřeben „Panská skála“ (foto: V. Kolomazníček 2019).

11.2 Husí – keramický materiál

Ke studiu ZSO Husí v současnosti disponujeme vcelku početnou kolekcí keramických artefaktů, která je doplněna ojedinělými železnými předměty. Jedná se o nálezy E. Černého ze 70. let minulého století, J. Doležela a J. Plcha z 90. let minulého století, a mé osobní sběry prováděné na této lokalitě od roku 2015. Z Archeologického ústavu AV ČR jsem získal k zapůjčení keramický materiál v počtu 230 ks + 166 ks mnou nasbíraných artefaktů. V celkové sumě můžeme tedy pracovat s téměř 400 ks keramických zlomků, patřící

v naprosté většině kuchyňské keramice. Keramický materiál se vyskytuje po celé délce ZSO vytyčené E. Černým, na místech, které jím byly lokalizované jako usedlosti. Podle posledních prováděných povrchových sběrů jsem v souladu s výskytem keramického materiálu rozšířil délku vesnice kolem vodoteče, především směrem k jihu, ale i k severu. Obzvláště směrem k jihu od zaniklého kostelíku nacházíme keramiku i novověkou, v poměru 50:50 s fragmenty středověké keramiky. V těchto místech, lze tedy díky této mladší keramice předpokládat nějaké pozdější osídlení, které zde pokračovalo i po zániku vesnice. Podle posledních zjištění se vyskytovala keramika nejen jižně po pravé straně vodoteče, ale i po levé straně, pod Panskou skálou. Sběr byl proveden J. Plchem cca před 15 lety, kdy byla tato část zoraná. Kolekce středověkých nádob se vyskytuje od Panské skály do ½ vzdálenosti k místní obecní komunikaci. Fragmenty nádob z této části lokality jsou v poměrně dobré neporušené kvalitě.

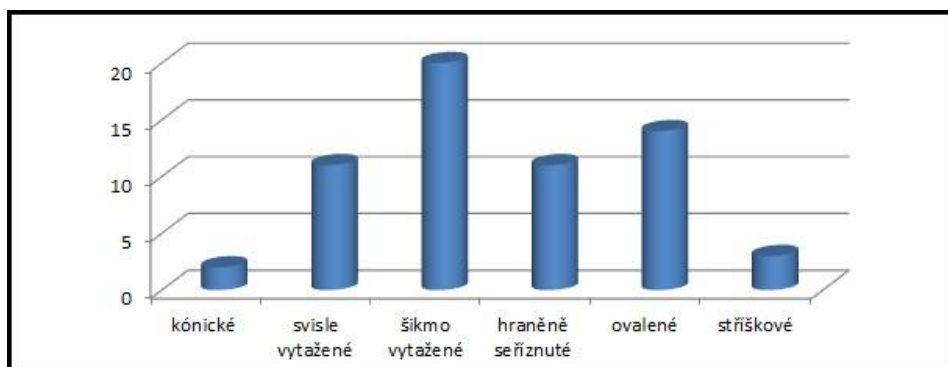

Graf 11. ZSO Husí – keramika (zpracoval V. Kolomazníček).

Co se týče souboru keramiky ze ZSO Husí, jedná se o kolekci velmi pestré směsice keramického materiálu. Skladba hliněného tělesa je různorodá. Většina nádob je vyrobena ze středně hrubé až jemnější ostřené hmoty s příměsí jemných kamínků. Naprosto převažuje šedá až tmavošedá barva vypálení. Kvalita výpalu je velmi dobrá. Převažuje keramika o síle stěny v průměru 5 mm. Hojně zastoupeny jsou i fragmenty silnostěnné keramiky 7 až 9 mm. Tyto úlomky mají vesměs na povrchu světle šedou až žlutou barvu, která uvnitř stěny nádoby přechází do oranžové a keramické těsto mezi výpalem je v některých případech tmavě šedé až

černé. Méně se zde vyskytuje keramika o síle nádoby 10 mm. Má tmavošedou barvu s příměsí hrubších kamínků a obsahem grafitu. Zastoupeny jsou zde i bílé fragmenty nádob s typickým krupicovitým keramickým povrchem a objevuje se i keramika s povrchovou glazovanou úpravou různých barev (žlutá, zelená, hnědá).

Okraje nasbírané na lokalitě ZSO Husí tvoří 13% z celkového množství keramiky. V jejich profilaci se vyskytují nejvíce šikmo vytažené okraje 20x, ovalené 14x, svisle vytažené 11x, hraněné seříznuté 11x, stříškové 3x a 2x kónické. Velmi vysoký je počet nalezených okrajů s výzdobou. Nejvíce se jich vyskytuje na okrajích svisle vytažených. Některé ornamenty jsou analogické s nálezem ze ZSO Bystřec (obvodové žlábků, vlnice, zdvojená vlnice, dvojitá páska), ostatní jsou specifické (2x fajfka, 1x vtlačený ornament v obvodovém žlábků, 1x obdélníkové vrypy v obvodovém pásku). Výdutě a ostatní nespécifikovatelná keramika představuje 60% všech keramických nálezů, jsou větším dílem nezdobené, výzdoba pouze u 8% zkoumaného materiálu. Dna se vyskytují sporadicky cca 4%. Stejně tak zlomky nádob zásobnic se vyskytují pouze v minimálním množství, keramický materiál obsahuje grafit a šířka stěny nádob je 10 až 14 mm. Výzdoba se objevuje, jak již bylo řečeno, především na okrajích nádob. Na plecích se nejvíce setkáváme s různě širokými a hlubokými obvodovými žlábků, nebo s vtlačenými ornamenty, nebo v kombinaci s oběma typy výzdoby. Ojedinele se vyskytují šikmo kladené kapkovité vseky. Výzdoba složitějšími radélky se objevuje jen výjimečně (pouze 5 ks). První zlomek keramiky s radélkovou výzdobou nese dekor ve tvaru trojúhelníku. Vrcholy trojúhelníku směřují dolů a linie vtlačení radélka se zde spojují. Druhý nález tvoří pásová kombinace svislých a šikmých obdélníčků. Nejčastějším výzdobným radélkovým dekorem na zde zkoumaných ZSO jsou zešikma jdoucí obdélníčky okolo nádoby, vyskytující se většinou v podhrdlí. Poslední radélko má tvar širokých, krátkých a svislých obdélníčků ve vodorovné řadě. Analogie dvou typů této výzdoby (obr. 61, č. 2, 3, 5), je zachycena na nálezích ze ZSO Bystřec, z jižní části holštejnského panství (Belcredi 2006, 344). Je možná podoba u stromečkového radélka č. 1. a typem radélka ze ZSO Bystřec, ovšem tam je radélko obrácené a vrcholy trojúhelníku se nespojují.

Graf 12. ZSO Husí – četnost typů okrajů (zpracoval V. Kolomazníček)

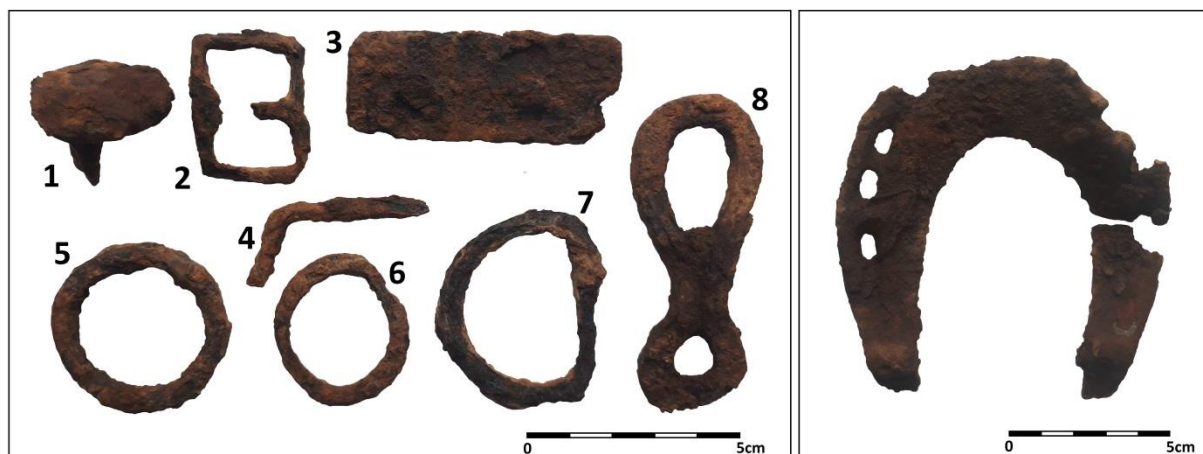

Obr. 61. ZSO Husí – keramika, zdobení radélkem (foto V. Kolomazníček 2019).

11.3 Husí – kovový materiál

Kovových předmětů není nalezeno mnoho. Ve sbírkách zapůjčených z Archeologického ústavu AV ČR, se vyskytuje pouze jediný exemplář, nalezený J. Doleželem v prostoru kostelní výšiny. Jedná se železný předmět, s největší pravděpodobností o přezku, (obr. 62, 7), ve tvaru polokruhu o průměru 4,5 cm. Další kovové předměty jsem získal díky detektorovému průzkumu provedeného na lokalitě ZSO Husí 16. 11. 2018, tři dny před provedením geofyzikálního průzkumu. V okolí kostela jsem našel již dva zmíněné křížky a několik mincí (převážně z konce 19. a začátku 20. století). Dále zde byla nalezená pásková přezka (obr. 62, 2) a středověký hřeb (obr. 62, 1). Z koňské výstroje

byla nalezena podkova a dvě železná kolečka (možné části z kloubových udidel obr. 62, 5,6). Předmět č. 8 znázorňuje petlici. Vesnice byla údajně zničena během husitských válek, avšak žádná militaria v podobě kovových hrotů a střel z luku nebo kuše dosud nalezeny nebyly, jen velké množství strusky. Ta se vyskytuje po celé ploše zaniklé osady.

Obr. 62. ZSO Husí. Železné předměty (foto V. Kolomazníček 2019).

12. ZSO Svatoňůvka

Svatoňůvka

Původní název obce	Svatonivka (1463, 1492), Swatoniuwka (1597), Svatoňůvky (1668), Svatonivky (1762)				
První písemná zmínka	1463	Posl. písem. zmínka	1492	Kostel	ne
Doba existence vesnice	110 let		Extravilán vsi		plužiny
Národnost obyvatel	česká		Výměra celé plužiny		148 ha
Typ (půdorys) vsi	nelze zařadit (typ hromadné vsi)		Rozloha	?	Pokryv louka
Před. počet usedlostí	12	Vzdál. od vod. toku	25 m	Uložení nálezů	ARUB, muzeum Prostějov
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce			Nálezy	ano
Lokalizace (zaměření)	49° 25' 04,07"S / 16° 48' 55,81"V		Objevitel	Černý	Literatura Černý, Doležel J.
Okres	Prostějov	Katastr	Rozstání		Nadmořská výška 512 - 525

Terénní výzkumy z roku 1966, které zde provedl E. Černý, potvrdily, že v polnohospodářské trati Velké Psisko stála středověká ves Svatoňůvka. O té se nám zmiňovala lidová tradice, stejně tak o blízké bezlesé plošině, zvanou Cerekvisko, na které měl stát v období Velké Moravy kostel. S výhradami lze připustit typ hromadné vsi (Černý 1992, 76).

12.1 Geografická situace lokality

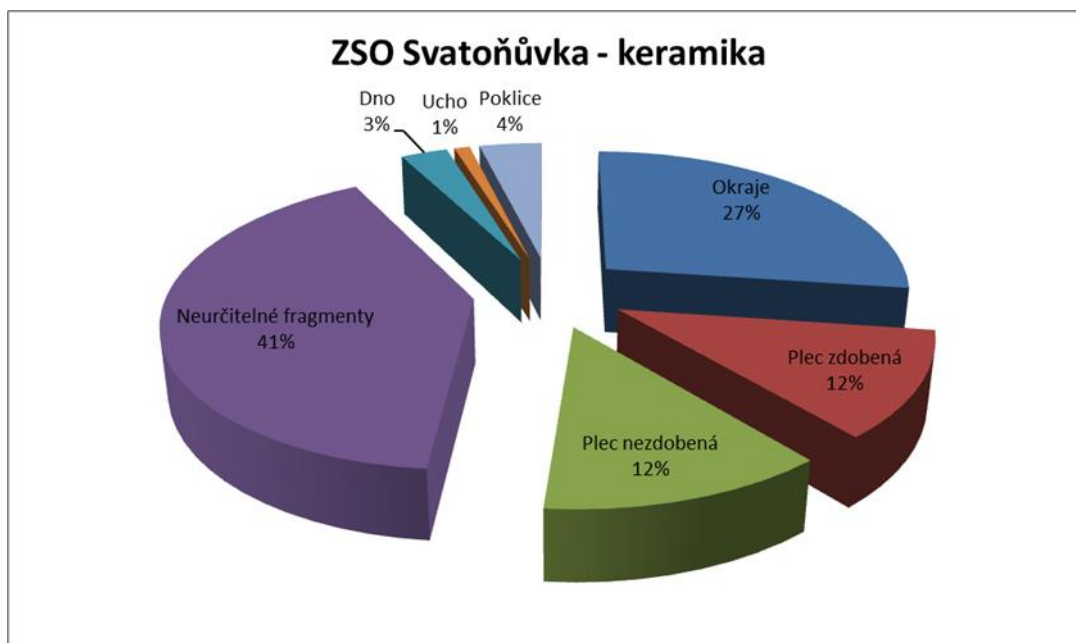
Lokalita se nachází v místě soutoku Molenburského potoka a bezejmenné vodoteče cca 1 km jižně od Molenburku. Založená vesnice neměla příliš vhodné terénní podmínky. Měla nepravidelný tvar, čímž se lišila od ostatních vesnic. Je rozdělena na dvě části. Reliéf krajiny tvoří prudký jižní svah, který přiléhá k oběma částem zaniklé osady. Západní část ZSO se nachází na vyvýšenině zvané „Velké Psisko“ po pravé straně bezejmenného potoka. Východní část se rozprostírala mezi oběma potoky na louce, táhnoucí se k ZSO Vaňkouš. Nad soutokem vodoteče vévodí nápadná ostrožna, vyčnívající 40 m nad údolím. Celé údolí ZSO, se nachází v nadmořské výšce 512 až 525 m n. m., profil terénu je orientován na SZ a J svah. Charakter celé lokality zvyrazňují mezní pásy (terasy), táhnoucí se od SV k JZ, kde se v západní části vsi prudce lomí k jihu.

Obr. 63. ZSO Svatoňůvka – Celkový pohled od JV. Dobře viditelné jsou terasy ve svahovitém terénu. Uprostřed usychající jehličnaté stromy, zasažené kůrovcovou kalamitou (foto: V. Kolomazníček 2019).

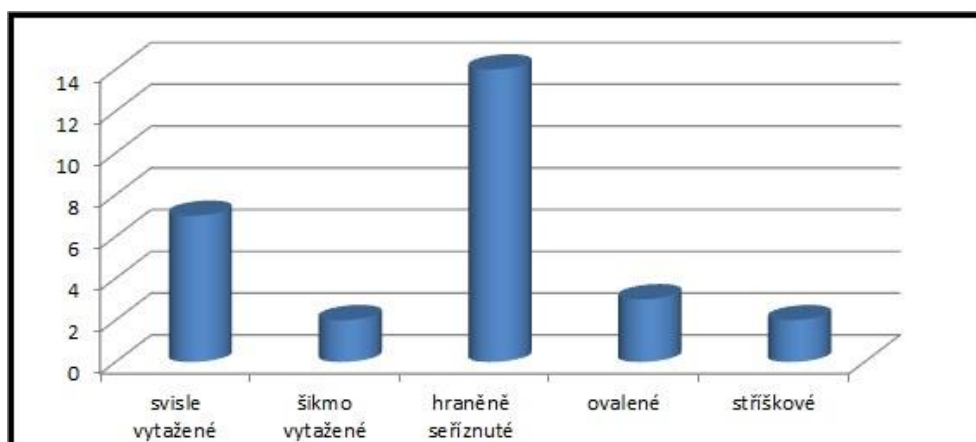
12.2 Svatoňůvka – keramický materiál

Co do počtu se jedná o nejmenší soubor keramiky, který jsem měl k dispozici. Dohromady 103 ks keramických fragmentů. Sběry opět pochází z povrchové prospekce, prováděné E. Černým v druhé polovině 20. století. Stěny nádob se pohybují v rozmezí 4 až 6 mm. U jednoho fragmentu zásobnice 15 mm. Kvalita výpalu je velmi dobrá. Barva keramiky je převážně šedá, ale občas se vyskytne šedá barva vně, s typicky bílým krupicovitým povrchem uvnitř nádoby. V tomto souboru keramických nálezů se vyskytuje velké množství okrajů. Je však důležité podotknout, že se díky podobnosti v několika případech jedná o jednu a tutéž nádobu.

Graf 13. ZSO Svatoňůvka – keramika (zpracoval V. Kolomazníček).

Typy okrajů jsou tyto: hraněně seříznuté 14x, svislé vytažené 7x, ovalené 3x, šikmo vytažené 2x a stříškovité 2x. Výdutě jsou bez výzdoby. Nevyskytují se zde žádné vlnice, až na jeden malý úlomek. Tento kousek keramiky je jedinečný tím, že v sobě obsahuje malé množství grafitu a rozdílné povrchové úpravy v podobě okrové barvy vně nádoby s již zmíněnou vlnicí. Vtlačené ornamenty ani radélka se zde nevyskytují. Pouze v některých případech zaznamenáváme jemnou výzdobu ve formě širších obvodových žlábků. Dna pouze výjimečně. Kromě již zmíněných nálezů byl v souboru keramiky ze Svatoňůvky ještě 1 ks nezdobeného ucha a 4 ks zvoncovité pokličky (1x držadlo a 3x okraj).

Graf 14. ZSO Svatoňůvka – četnost typů okrajů (zpracoval V. Kolomazníček).

13. ZSO Vaňkouš

Vaňkouš

Původní název obce	Vancus (1348), Wanus (1463, 1481), Vankuš (1492), Vankouš (1590), Weinkauss (1597)					
První písemná zmínka	1348	Posl. písem. zmínka	1492	Kostel	ne	
Doba existence vesnice	210 let		Extravilán vsí		plužiny	
Národnost obyvatel	česká	Výměra celé plužiny			139 ha (jen zachovaná zaniklá část)	
Typ (půdorys) vsí	dvouřadá lesní lánová ves	Rozloha	?	Pokryv	les, pole	
Před. počet usedlostí	16	Vzdál. od vod. toku	0 m	Uložení nálezů	ARUB, muzeum Prostějov	
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce			Nálezy	ano	
Lokalizace (zaměření)	49°25'54,52"S / 16°50'32,03"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý, Doležel J.
Okres	Prostějov	Katastr	Rozstání/Otinoves	Nadmořská výška	610 - 618	

První zmínka o vesnici pochází z roku 1348 a zaniká mezi roky 1481 až 1492. Jedná se opět o krátkou dvouřadou lánovou osadu, umístěnou v mírném svahu. Jeho středem protéká od severu k jihu malý potůček, který zde pramení. V blízkosti pramene byla vybudovaná obloukovitá rybníční hráz. Rybník ležel patrně ve středu vesnice. Vesnice od rybníku pokračovala pravděpodobně na sever i na jih. V severní části nejsou žádné stopy po staveních, protože je tato lokalita rozorána a používána k zemědělským činnostem. V tomto úseku se však vyskytuje velké množství keramiky, kterou lze datovat do druhé poloviny 13. století až na počátek 15. století (Kolomazníček 2016, 42).

13.1 Geografická situace lokality

ZSO Vaňkouš je nejvýše položenou vesnicí v bývalém holštejnském panství. Leží ve výšce 610 až 618 m n. m. Lokalita se nachází mezi vesnicemi Vysočany a Niva na mírně zvlněné plošině, která přechází od pramene vodoteče směrem jihozápadně v mírné údolí. Orientace a charakter terénu nad lesem má po pravé straně vodoteče SZ a po levé straně Z svah, ten se směrem k jihu stáčí k SZ.

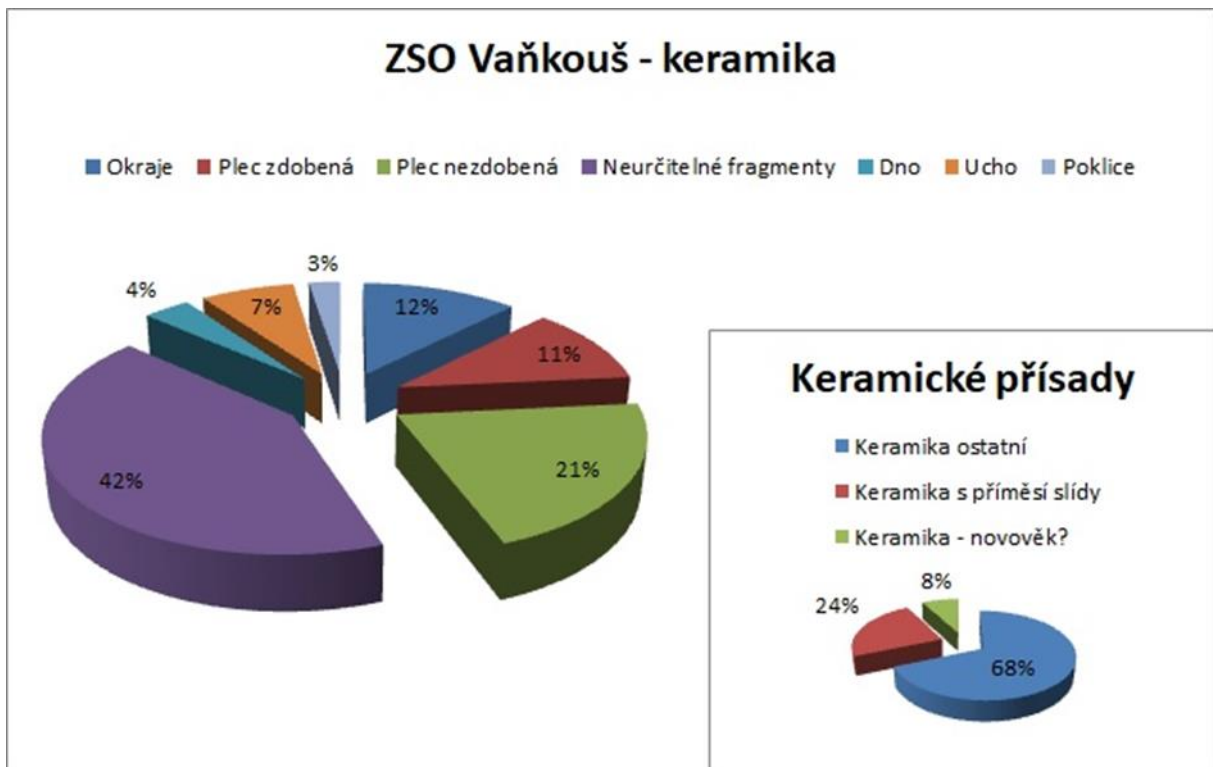

Obr. 64. ZSO Vaňkouš – Celkový pohled od SV. Uprostřed je viditelná hráz zaniklého rybníku (foto: V. Kolomazníček 2017).

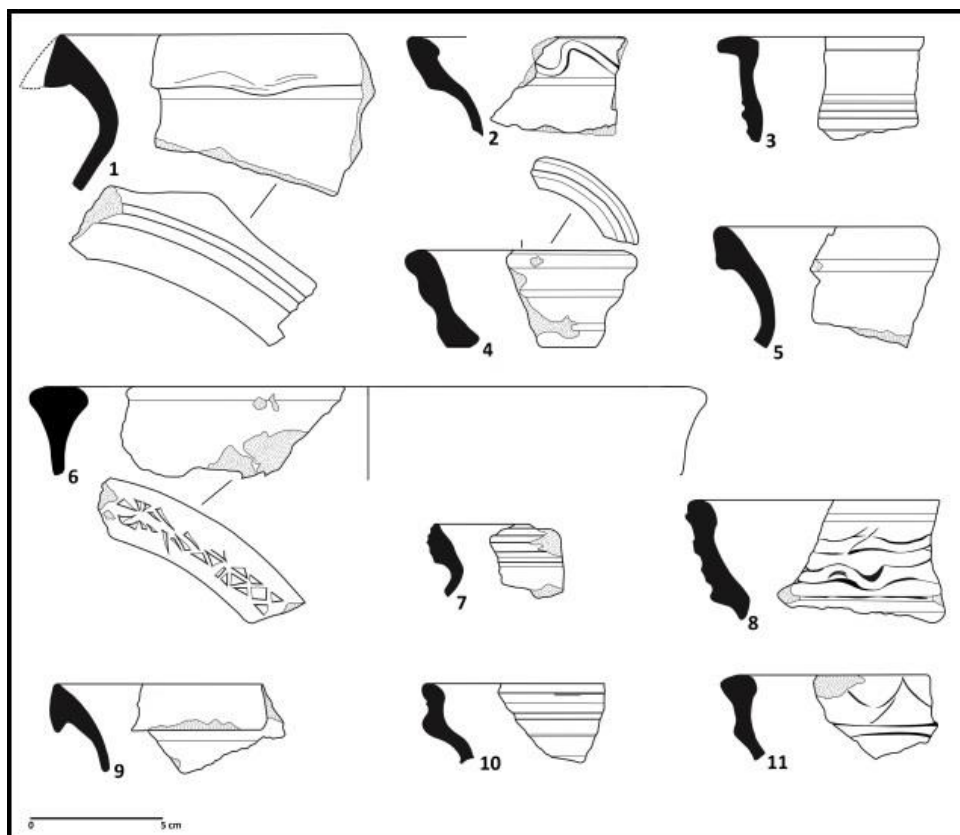
13.2 Vaňkouš – keranický materiál

Ke zpracování keramiky ZSO Vaňkouš se mi k rukám dostala pouze nepatrná část této sbírky. Proto jsem byl nucen v celkovém hodnocení použít soubor keramiky, který jsem kresebně zpracovával v bakalářské práci (Kolomazníček 2017, 85–87). Ze sběrů E. Černého jsem dostal k dispozici celkem 89 ks keramického materiálu z konce 60 let 20. století. Na rozdíl od ZSO Svatoňůvky a Bohdalůvky je materiál keramického těsta z jemně plavené hlíny a nevykazuje obsah hrubších kamínků. Některé exempláře vykazují vysoký podíl slídy. Jedná se téměř o čtvrtinu nálezů ze souboru získané sbírky E. Černého. Kvalita výpalu je velmi dobrá. Barva keramiky je spíše tmavě šedá, ale stejně jak na ostatních ZSO se vyskytuje i šedo - bílá barva, ovšem bez příměsí hrubších kamínků, takže povrch nevykazuje typickou krupicovitou směs. Některé zlomky mají nádech béžové barvy s hnědou glazurou na povrchu (tato keramika může pocházet ze zaniklé novověké usedlosti, stojící poblíž zaniklé osady v SZ části). Převážná většina keramiky je z tenkostěnného materiálu 4 až 5 mm, ale vyskytují se i silnostěnné fragmenty v rozmezí 7 až 10 mm. U úlomku zásobnice se síla stěny pohybuje od 25 až 30 mm. Okraje jsou všechny z tenkostěnného materiálu a jsou zastoupeny takto: hraněné seříznuté 4x, šikmo vytažené 4x, svisle vytažené 1x, ovalené 1x. Na okrajích i výdutích je absence vlnice, občas se vyskytují obvodové žlábků. Nevyskytují se ani vrypy, ani výzdoba radélkem. Výzdoba vlnicí se vyskytovala na souboru keramiky z muzea v Prostějově, a snad i na jednom kusu výzdoba radélkem po obvodu hřbetu okraje nádoby (obr. 65, č. 6). Analogie tohoto radélka se vyskytuje v ZSO Bystřec (Belcredi 2006, 344). Dno je zastoupeno 3x, poklice 2x (1x držadlo a 1x okraj) a 6x zlomek nezdobeného ucha (2x béžový povrch).

Obr. Graf 15. ZSO Vaňkouš – nálezy keramiky E. Černého (zpracoval V. Kolomazníček).

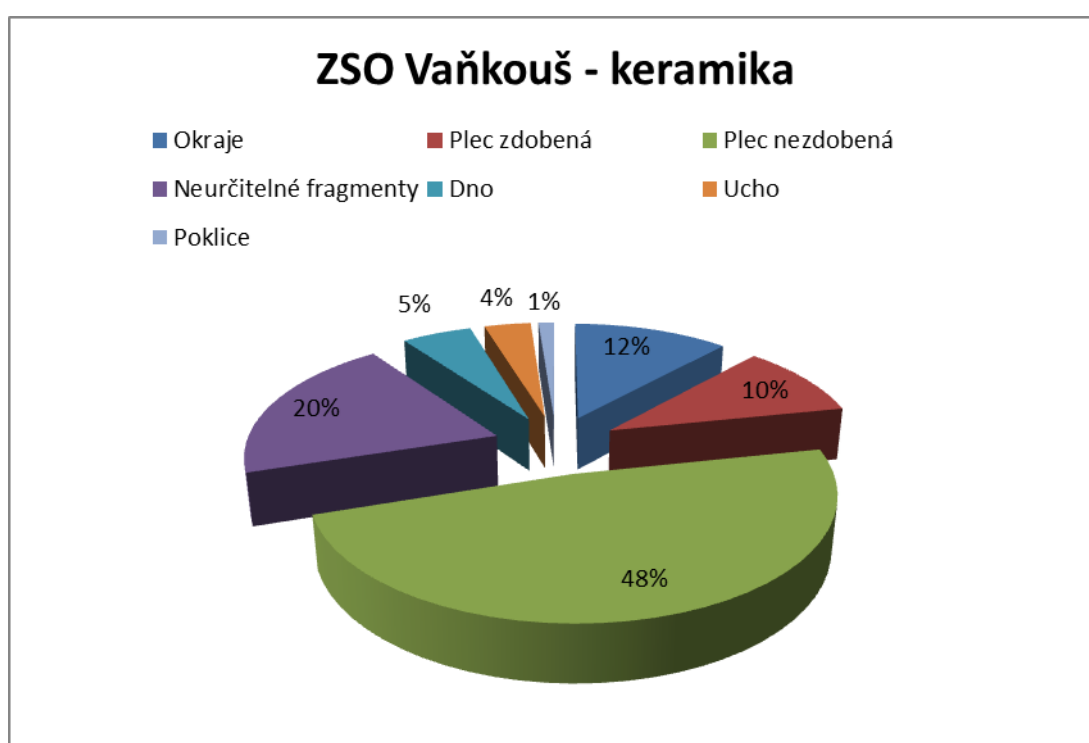
Obr. 65: ZSO Vaňkouš. Soubor keramiky (Muzeum Prostějov). Kresba: V. Kolomazníček (2017, 85–87).

Vaňkouš, muzeum Prostějov - povrchový sběr					
Datum	Okraj	Zdobená výduť	Nezdobená výduť	Dno	Mazanice
21.4.1993	9 ks	7 ks	65 ks		1 ks
22.4.1993				6 ks	

Vaňkouš - povrchový sběr					
Datum	Okraj	Zdobená výduť	Nezdobená výduť	Dno	Mazanice
1.5.2017	1 ks / 18g	1 ks / 8 g			1 ks / 2 g

Tab. 4. Přehled keramických nálezů ze ZSO Vaňkouš (Kolomazníček 2017, 43).

Graf 16. ZSO Vaňkouš – keramika (nálezy E. Černého + Muzeum Prostějov).

14. ZSO neznámého jména (Březina?)

Vesnici objevil v roce 1969 E. Černý (1991, 78). Jméno osady se nepodařilo zjistit. S největší pravděpodobností se jednalo o vesnici založenou v prvních letech kolonizace a z důvodu špatné lokace byla brzy opuštěna. Při vstupu do ZSO v její východní části se nalézají povrchový důl na těžbu kamene (obr. 29, 2), patrně využívaného ke stavbě usedlostí. Po lidských sídlech se nám toho bohužel do dnešních dnů moc nedochovalo. Podle E. Černého se po levé straně vodoteče dochovalo 7 zaokrouhlených vyvýšenin o rozměrech 5x5 m. V dnešní době lze jejich umístění v terénu jen těžko predikovat. K odhadu umístění

usedlostí v terénu nám pomůže pouze informativní mapka (Černý 1991, 79), na které jsou tyto usedlosti zachycené. V těchto vyvýšeninách se údajně nalézalo kromě žluté hlíny a velkého množství stavebního kamení, jen málo keramického materiálu. Na pravé straně vodoteče se ve stráni nalézají 2 pozůstatky jakýchsi základů staveb v podobě prohlubní, které jsou ohrazeny kamennou zídou.

14.1 Geografická situace lokality

ZSO neznámého jména byla orientována ve směru V-Z a usazena v úzkém údolí kolem vodoteče, přítékajícího od Vaňkouše, v nadmořské výšce 548 – 555 m. Na sever od ZSO se zvedá strmá stráň převyšující dno údolí o 25 m. Jižní stráň, není tak příkrá a západně od ZSO se směrem k jihu jen pozvolna zvedá.

Obr. 66. ZSO neznámého jména – Celkový pohled od východu (foto V. Kolomazníček 2019).

14.2 ZSO neznámého jména (Březina) – keramický materiál

Soubor keramiky, která se váže k lokalitě této zaniklé vesnice, jsem neměl k dispozici. Pouze zmínky o nálezech keramiky na místech lokalizovaných vyvýšenin (usedlostí), která byla datována do období druhé poloviny 13. století (Černý 1992, 79).

15. Jižní část panství

Abych porovnal keramiku nalezenou na území ZSO v severní části s jižní, vybral jsem si z tohoto území dvě lokality, z kterých jsem zpracoval nalezenou keramiku. První z nich jsou Jedovnice, které fungovaly jako správní centrum pro celou zdejší oblast a ZSO Rohrbach, která leží v blízkosti tohoto městečka. Pro přesnější analogii jsem si vybral ještě ZSO Bystřec, kde byl proveden rozsáhlý archeologický výzkum a nalezená keramika zde byla podrobně popsána u každé zkoumané usedlosti.

15.1 Jedovnice

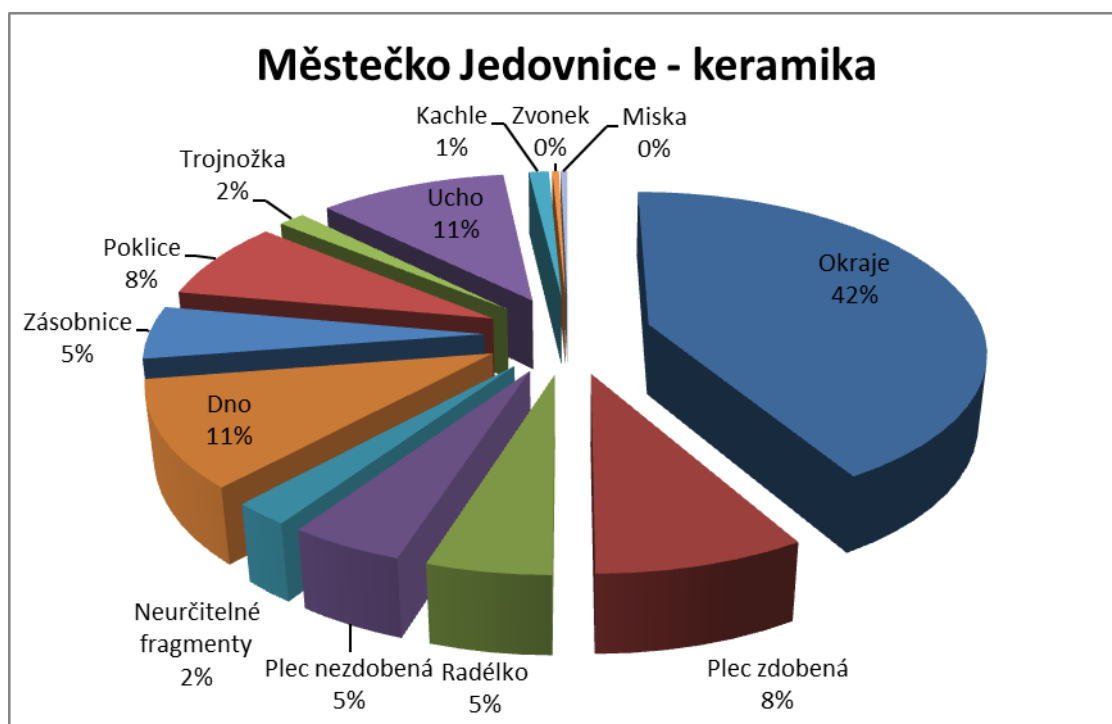
První zmínka o Jedovnicích pochází z roku 1251, kdy je v Jedovnicích zmiňován Bohuš z Ceblovic (Hasoň – Koudelka 2015, 35). Městečko Jedovnice bylo před vybudováním hradu Holštejna jediným správním centrem celého panství, odkud s největší pravděpodobností probíhala kolonizace do neobydlených částí Dražanské vrchoviny. Zajisté mělo výsadní postavení v duchovní sféře života obyvatel, protože na rozdíl od Holštejna zde stával kostel. Od počátku 15. století se prameny zmiňují, že zde stála i tvrz, která se zřejmě nacházela v místech dnešního kostela a hřbitova. Dodnes se toto místo nazývá „Na valech“ (Nekuda – Unger 1981, 142). Tvrz, pravděpodobně dřevěná, stála v blízkosti kostela na vyvýšenině nad osadou. Na počátku 15. století byly Jedovnice rozděleny na dvě části. V jedné části vsi se měl nacházet kostel s již nevyhovující starou tvrzí a v druhé části tvrz nová s dvorem (Hasoň – Koudelka 2015, 35–37). Jak již bylo napsáno výše, badatel J. Plch se domnívá a usuzuje podle nasbíraného keramického materiálu, že tvrz v Jedovnicích byla nížinná a nacházela se v prostoru mezi dvěma jedovnickými rybníky, které mohly sloužit jako fortifikační prvek této stavby. První lokalitu zvanou „Na valech“ popisuje jako místo pouze s opevněným kostelem (ústní sdělení). Druhou lokalitu (podle lidarových snímků velmi příhodnou pro stavbu tvrze) vylučuje z důvodu absence keramiky. Jedovnice si své postavení udržely dodnes. Se svými téměř 2800 obyvateli je správním centrem pro ostatní vesnice v jeho nejbližším okolí.

15.1.1 Keramický materiál

Kolekci nálezů keramiky z lokality městečka Jedovnice a ZSO Rohrbach jsem získal ke zpracování od J. Plcha. Jedná se o soubor 262 ks artefaktů. Jednotlivé nálezy (kachle, nebo

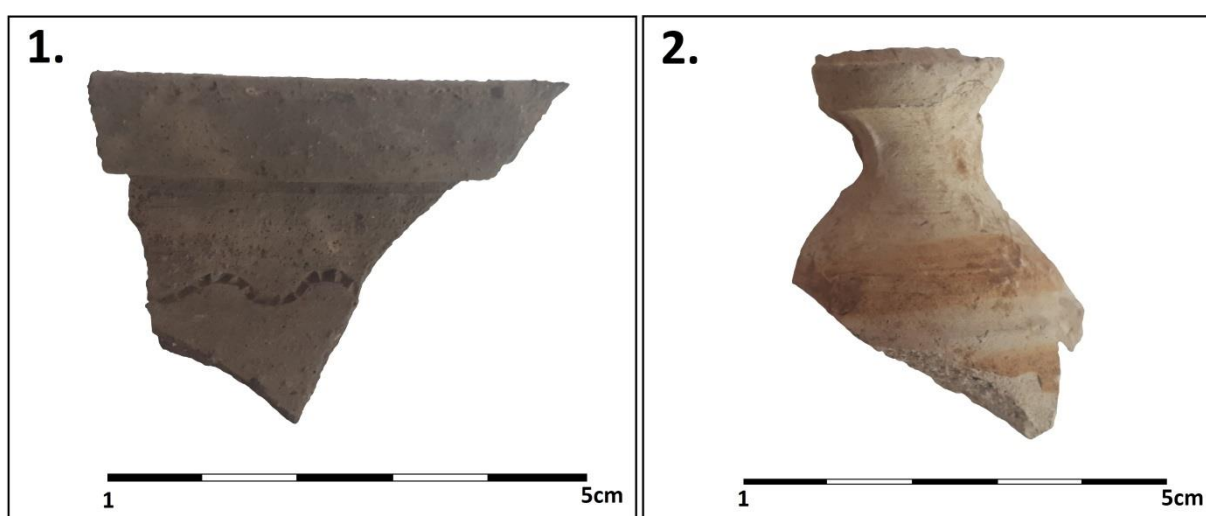
kombinace výzdoby na nádobách) dokazují, že se jednalo o panské sídlo se statutem městečka. Jinak nesou jedovnické nálezy keramiky takřka shodné prvky se zbytkem keramiky nalezené na lokalitách severní části ZSO holštejnského panství. Největší rozdíl se projevuje ve složení keramického materiálu, který má výraznější podíl zastoupení ostřené hmoty s příměsí slídy, jenž po celém povrchu nádoby vytváří třpytivé body. Kvalita výpalu je velmi dobrá. Dominuje šedá barva keramiky ve všech odstínech, ale ve velké míře se objevuje i keramika s povrchovou glazurovanou úpravou. Barvy glazury jsou analogické s nálezy v ZSO Husí. Převládá tenkostěnná keramika v průměru 5 mm. Vyskytují se i fragmenty keramiky, které mají šířku stěny po celé ploše nádoby 3 mm. Převažující šedou barvu keramiky doplňují jednotlivé exempláře s tónem bílé a oranžové barvy. Úlomky šířky stěny zásobnic se pohybují od 10 do 15 mm. U jednoho vzorku zásobnice dosahuje šířka stěny ústí okraje 40 mm.

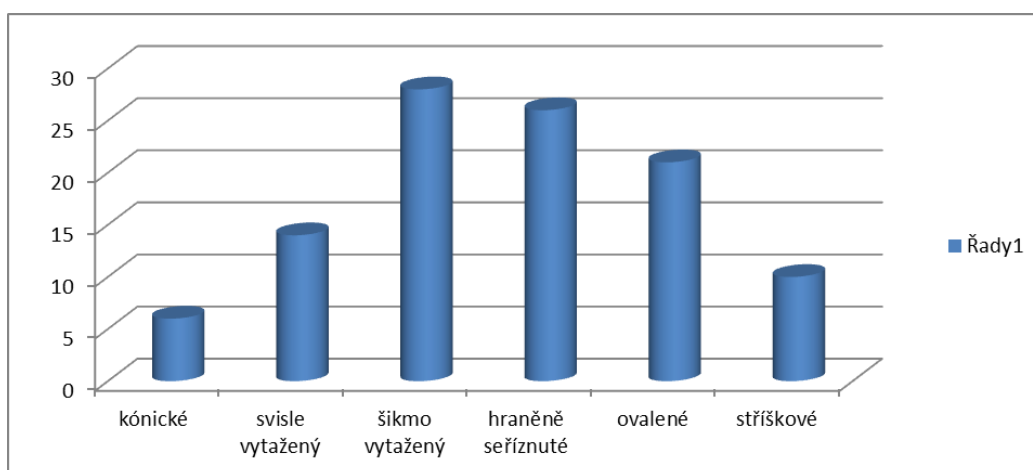
Graf 17. Městečko Jedovnice – keramika (zpracoval V. Kolomazníček).

Okraje nálezů keramiky tvoří téměř polovinu všech nálezů z Jedovnic. Jedná se o 109 ks okrajů, které jsou podle profilů rozděleny takto: šikmo vytažené 28x, hraněné seříznuté 26x, ovalené 21x, svisle vytažené 14x, stříškovité 10x, kónické 6x, nespecifikovatelné 4x. Okraje jsou velmi často zdobené na svislých a šikmě vytažených profilacích. Jako motivy výzdoby jsou nejčastěji znázorněny vlnice a obvodové žlábků, nebo

vseky ve tvaru fajfky. Nejčastěji se motivy zdobení objevují v podhrdlí keramických nádob a to jak radélkem, tak znovu vlnicí či obvodovými žlábkami samostatně, nebo v kombinaci s jiným typem výzdoby, které mohou pokračovat až po výduť nádoby. Výdutí je celkem 34 ks, z nichž 22 ks nese stopy výzdoby. Zajímavý je exemplář s výzdobou vlnice v podhrdlí nádoby. Vlnice není vyrytá, ale je vypíchaná radélkem ve tvaru čtverečku (obr. 67, 1). Dalším zajímavým vzorkem je fragment (snad zvonečku), na který je nanесena červená barva ve tvaru proužku s viditelnou dírkou, kudy procházela šňůrka na zavěšení. Podle J. Plcha (ústní sdělení) se jedná na jižní Moravě o unikátní nález – tyto zvonky se vyskytují na severní Moravě, v Čechách jsou doloženy z hradního prostředí.

Obr. 67. ZSO Jedovnice – keramika: obr. 1- vypíchaná vlnice, obr. 2 - zvoneček s červeným malováním (foto V. Kolomazníček 2019).

Graf 18. Městečko Jedovnice – četnost typů okrajů (zpracoval V. Kolomazníček).

Mezi nejčastější radélko patří šikmé, nebo svisle položené obdélníčky a čtverečky ve dvou řadách. Objevují se i radélka v kombinaci s jiným radélkem. Všechny typy radélkové výzdoby jsou totožné s nálezy v ZSO Bystřec. Některé však nesou minimální znaky difference, např. přerušovaný pás u svislých obdelníčků. Radélková výzdoba je dále velmi častá na nalezených uších nádob. Objevuje se i výzdoba s motivem kapkovitých vseků. Fragmety dna jsou také časté. V jednom případě se dochovala celá část rovného (plochého) dna, ale bohužel žádný artefakt neobsahoval značku keramické dílny.

15.2 ZSO Rohrbach

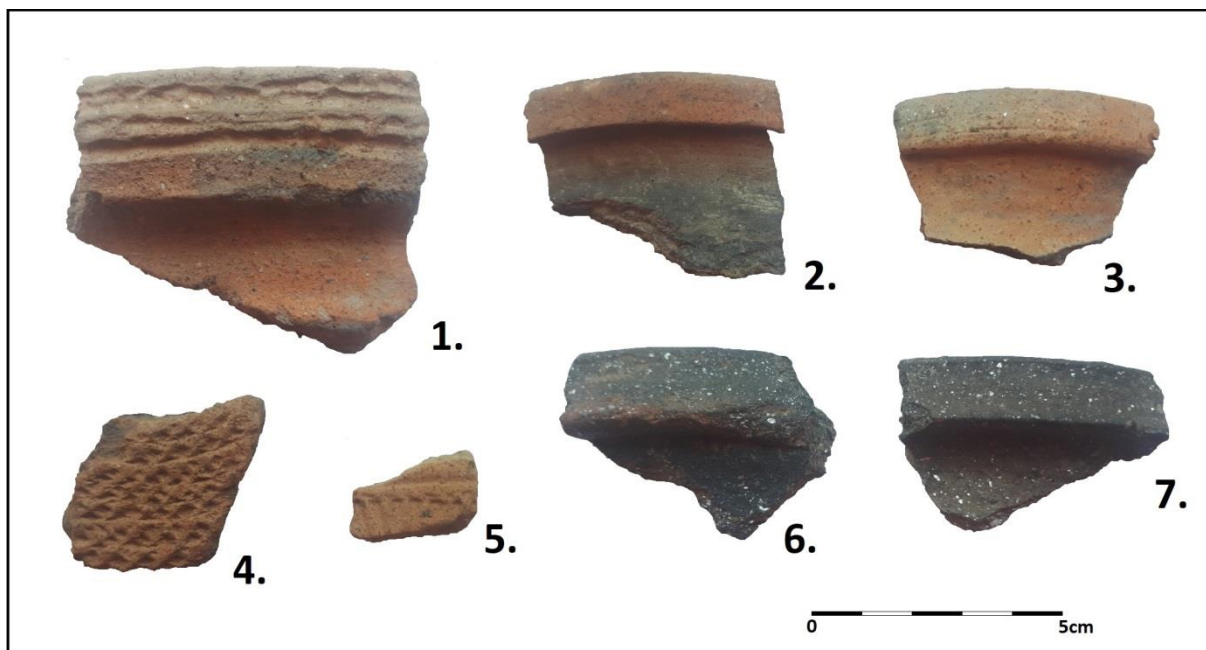
Rohrbach						
Původní název obce	Rorbach (1371), (1437), Vorbach (1464), Raypach (1481), Harbech (1573)					
První písemná zmínka	1371	Posl. písem. zmínka	1573	Kostel	ne	
Doba existence vesnice	130 let		Extravilán vsi		plužiny	
Národnost obyvatel	německá		Výměra celé plužiny		???	
Typ (půdorys) vsi	??? - snad dvouřadá lánová ves		Rozloha	? x 300 m	Pokryv	louka
Před. počet usedlostí	? cca 11	Vzdál. od vod. toku	čerpána ?	Uložení nálezů		ARUB
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce			Nálezy	ano	
Lokalizace (zaměření)	49°21'02,56"S / 16°44'05,40"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý
Okres	Blansko	Katastr	Lažánky		Nadmořská výška	490 - 500

E. Černý (1991, 41) tuto vesnici lokalizoval spíše více na SZ od městečka Jedovnice, mezi dva krasové vývrtky. O těch předpokládal, že sloužily jako rezervoáry pitné vody, pro tuto, na vodu velmi chudou oblast. Zaniklá středověká vesnice však pravděpodobně ležela více na JV, v těsné blízkosti městečka Jedovnice, na břehu dnes již zaniklého, druhého největšího Jedovnického rybníka (Plch, ústní sdělení). Pro správnost této interpretace mluví podklady z povrchových sběrů uskutečněných na této lokalitě, právě badatelem J. Plchem.

15.2.1 Keramický materiál

Soubor keramiky ze ZSO Rohrbach je značně podobný s keramickým materiálem z nedalekých Jedovnic. Na rozdíl od vesnic severní části panství je v keramickém těstě těchto dvou lokalit významnější zhuštění slídového ostríva a vypálená keramika má vyšší podíl odstínu oranžové až červené barvy. Většina keramiky má ovšem více světle šedou barvu. Nashromážděné fragmenty nádob jsou spíše menší. Ke zpracování jsem měl 295 ks úlomků keramiky. Tenkostěnná keramika má v průměru 4 až 5 mm, silnostěnná cca 8 mm.

Nejvíce fragmentů rohrbašské keramiky patří mezi tzv. nespecifikovatelné. Jedná se především o malé zlomky z nádob, které nelze přesně vymezit.

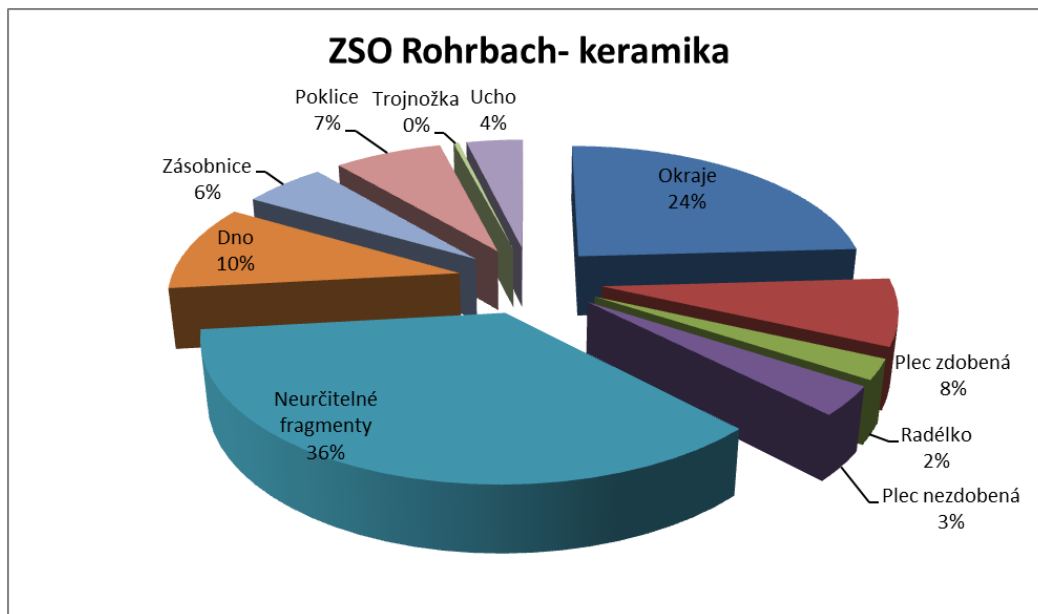

Obr. 68. ZSO Rohrbach – načervenálá keramika, zdobení radélkem, větší koncentrace přítomnosti slídy (foto V. Kolomazníček 2019).

Četnost a profilace okrajů je následující: Ovalené 25x, šikmo vytažené 17x, hraněné seříznuté 16x, svisle vytažené 4x, stříškovité 3x, římsovité 2x, kónické 1x a nespecifikovatelné 3x. Nejčastější nálezy okrajů jsou bez motivu jakékoli výzdoby. Ostatní motivy výzdoby okrajů jsou nejčastěji vlnicí, obvodovými žlábků, nebo vtlačenými ornamenty. Výzdoba výdutí je obdobná jako u ostatních nálezů keramiky ZSO holštejnského panství. Pozoruhodný je jeden kus s radélkovou výzdobou (trojúhelníkového a kosočtvercového tvaru), nanesený po celé ploše výdutě nádoby (obr. 68, 4). Tento motiv je analogický s typem radla se ZSO Bystřec, ovšem nejčastěji využívaný byl pouze v jednom pruhu kolem nádoby, nebo na jejím uchu. Dalším výzdobným motivem radélka je dekor ve tvaru trojúhelníku, jehož vrcholy směřují dolů. Bohužel je tento fragment poničený a můžeme jen predikovat přesný tvar tohoto radla. Určitou analogii spatřujeme v radlu č. 1. ze ZSO Husí. Nejčastějším radélkem, vyskytujícím se ve zkoumaných ZSO panství, patří motiv čtverečku. Ten nacházíme ve dvou, od sebe vzdálenějších řad, i na jednom kusu okraje nádoby z této vesnice. Dalším výzdobným motivem, který se dochoval z této ZSO, jsou na

dvou úlmcích ucha nádoby kapkovité vsky, a to jak svisle ražený, tak vodorovně. Posledním, třetím motivem výzdoby ucha je opět čtverečkové radélko.

Graf 19. ZSO Rohrbach – keramika (zpracoval V. Kolomazníček).

16. Vyhodnocení keramického materiálu

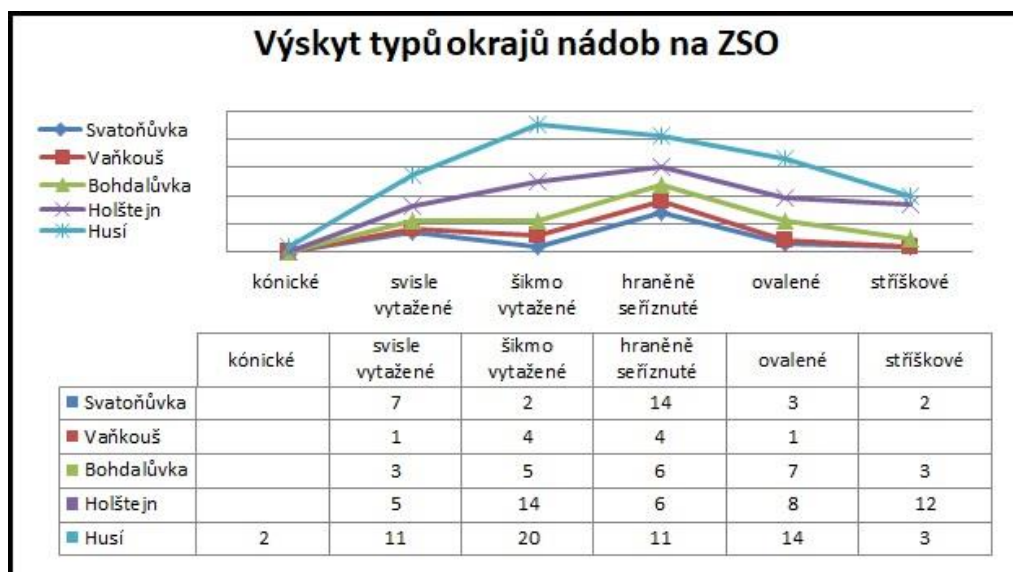
Početné nálezy keramiky ze zkoumaných vesnic severní část HP, nám rozšiřují celkové znalosti z doby zakládání a trvání středověkých osad. Díky dostatečnému množství získaného keramického materiálu z jednotlivých nalezišť, můžeme poměrně přesně datovat existenci trvání těchto vesnic. Celkem se podařilo zpracovat 2. 641 ks keramiky (včetně materiálu z jižní části HP), ale jedná se jen o zlomek nasbíraného materiálu z těchto lokalit.

Úroveň dochování středověké keramiky je na všech lokalitách přibližně stejná. Převládají nejmenší střepy, jejichž podíl se pohybuje přibližně kolem 70%, další co do počtu jsou středně velké fragmenty, které tvoří přibližně 25% z počtu nalezených střepů. Podíl největších zlomků nedosahuje ani pěti procent. Odchytkou od tohoto schématu jsou především nálezy ze ZSO Svatoňůvka, v níž převládají středně velké až velké fragmenty, zatímco podíl nejmenších fragmentů je cca 20%. Tento rozdíl je ale způsoben malým fondem

zkoumaného materiálu, ve kterém se vyskytovaly zejména fragmenty keramiky mající vztah k totožné nádobě.

Tvarová škála nádob je, jak je pro vrcholně středověkou keramiku charakteristické, poměrně bohatá. V souboru se vyskytuje především kuchyňská keramika a to především hrnce (mnohdy s uchem), který byl nejčastější kuchyňskou nádobou na vaření. Usuzují tak podle četně nalezených okrajů (šikmo vytažených, střechovitě hraněných, nebo ovalených), aby na něm dobře seděla zvonovitá poklice, které se tu také hojně vyskytují. Zastoupeny jsou zde i džbány, džbánky a hluboké misky s vodorovně vytaženým okrajem. Časté jsou zásobnice, nalezené především v Holštejně, ale své místo mají i na ostatních zkoumaných lokalitách. Z kuchyňské keramiky zmíním ještě výskyt trojnožek. Jedná se ale jen o ojedinělé nálezy z jižní části HP. Mezi nalezeným luxusním zbožím jsou jednotlivé nálezy ložtických pohárků z hradu Holštejna. Ojedinělé keramické nálezy představují kachle.

Vyhodnocení přítomnosti jednotlivých typů okrajů v souboru naráží zdaleka nejvíce na problém malého počtu fragmentů keramiky z některých lokalit. Celkem bylo zkoumáno 168 ks typů okrajů. Největší fond se nacházel v ZSO Husí (celkem 61 ks) a nejmenší ze ZSO Vaňkouš (celkem 10 ks), takže na žádné z lokalit nebylo dosaženo hranice ani 100 ks. Přesto lze v souboru postihnout alespoň základní rámeček vývoje tvaru okraje z období vrcholného středověku.

Graf 20. Četnost typů okrajů nádob ve zkoumané severní části HP (zpracoval V. Kolomazníček).

Výzdoba se vyskytuje především na okrajích svíse vytažených, ale určitý typ dekoru nese každý typ okraje. Výzdobu nesla pouze menší část fragmentů cca 10%. Nejčastějším motivem jsou vlnice, kapkovité vseky, nebo obvodové žlábků. Ostatní okrajový materiál je bez dekorace, avšak nese si svůj osobitý ráz v podobě hran a plošek na obvodu okruží získanou technologií výroby.

Nejvíce se v souboru dochovalo fragmentů výdutí patřících hrncům, dohromady 392 ks. Z toho je 104 ks zdobených, což činí 27% zkoumaného materiálu. Na některých lokalitách činí podíl zdobených výdutí až 45%, ale to je dáno zpracováním pouze určité kolekce nálezového fondu, který jsem měl k dispozici, čímž dochází ke zkreslení konečných výsledků. Téměř ve všech lokalitách ZSO výrazně převládá samotná výzdoba obvodových žlábků. Průběžný výskyt vykazuje plastická lišta, která se v některých případech objevuje i v kombinaci s radélkem. Radélková výzdoba ze všech částí zkoumané oblasti ZSO je z 90% shodná z nálezového fondu ze ZSO Bystřec. Menší podíl nese rytá výzdoba v podobě vlnic a klikatic a sporadicky se objevují i nehtovité vrypy. Všechny typy dekorů se vyskytují zejména v horní třetině nádoby, obvykle hned pod hrdlem. Výzdobu neslo také několik zlomků zásobnic zdobených žlábkem a jednoduchou vlnkou.

Rozdíly ve tvaru a výzdobě keramiky mezi severní a jižní částí nejsou a jsou si takřka identické. Největší odlišnost spatřuji především ve složení zkoumaného keramického materiálu. V Jedovnicích, stejně tak i v ZSO Rohrbach, se objevuje keramické těsto s větší koncentrací příměsu slídy a větší počet nádob má odstín oranžové barvy. Tato skutečnost může být dána faktem, že se v okolí této části HP vyskytovala místní hrncířská dílna produkující své produkty do nejbližšího okolí.

S jistotou lze tvrdit, že nahromaděná keramika ze všech lokalit postrádá mladohradištní prvky. Na základě posuzovatelných vlastností keramického materiálu, tvaru a výzdoby jsem začlenil keramiku do fáze horizontu 2, až po horizont 4, podle chronologického schématu vytvořeného na základě vyhodnocení souborů, využitých pro účely studie vývoje brněnské keramiky ve 12. – 13./14. století v návaznosti na užívaná chronologická schémata. První fáze spadá do 2. třetiny 13. století, druhá fáze je datována od 3. třetiny 13. století do první poloviny 14. století a třetí fáze (odpovídající horizontu 4.) trvá od 2. poloviny 14. století do poloviny 15. století. Zpracování tohoto keramického souboru tak prokázalo existenci začínajícího osídlení v polovině 13. století v daném regionu.

Mezi nejzávažnější zjištění patří přetrvávající kontinuita osídlení do mladších období na lokalitách ZSO Holšten a Husí. Ty byly určeny na základě nalezených fragmentů keramiky z podstatně mladších horizontů.

RS 4.1 - 10. / 11. - 1. pol. 11. stol.
RS 4.2 - 2. pol. 11. - počátek, či 1. pol. 12. stol.
RS 4.3 - 2. pol. 12. stol. - odpovídá horizontu I.1 ¹³ .
VS 1.1 - 1. třetina (?) 13. stol. - odpovídá horizontu I.2 ¹⁴ .
VS 1.2 - 2. třetina (?) 13. stol. - odpovídá horizontu 2.
VS 2.1 - 3 - třetina / 4. čtvrtina 13. stol. - 1. pol. 14. stol. - odpovídá horizontu 3.
VS 2.2 - pol. 14. - 1. čtvrtina (?) 15. stol., odpovídá horizontu 4.
RS 4. 1 - 3 odpovídá v tradiční terminologii mladohradištnímu období.

Obr. 69. Upravené chronologické schéma brněnského horizontu (Procházka – Peška 2007, 149).

17. Závěr

Předkládaná práce byla zaměřena především na hmotnou kulturu severní části HP. Snaží se o nová zjištění, zpracování a vyhodnocení artefaktových pramenů nejen ze samotných ZSO, ale napomáhá pochopit i souvislosti kolonizačního procesu, který probíhal na území Dražanské vrchoviny a proměnil tak dosavadní ráz zdejší krajiny. Ta se svým jistým svérázným způsobem mění dodnes. K transformaci jí napomáhají nejen přírodní podmínky, ale obzvláště neustálá lidská aktivita.

Úvod patří analýze rozložení ZSO. Cílem bylo postihnout vývoj osídlení v této řídké obydlené oblasti v době kolonizace. Vesnice byly rozloženy v takřka pravidelných rozestupech od sebe cca 2. 67 km v pěti tratích v ose JZ – SV (tab. 1; obr. 5). Důležitá je i návaznost ostatních vesnic mimo HP, které na tyto tratě navazují, čímž můžeme potvrdit globální kolonizaci vyšších poloh celého prostoru Dražanské vrchoviny. Bylo zjištěno, že lokace vesnic proběhla takřka za identických okolností. Významnou roli v českých zemích hrálo utvářející se farní uspořádání, které se v polovině 13. století dovršovalo. Na základě 6 doložených kostelů a přesného umístění ZSO, jsem mohl sestavit nástin predikční mapy dostupnosti farní oblasti.

Co se týče hmotné kultury (artefaktových pramenů), která je nosnou náplní této práce, rozdělil jsem ji na dvě části. Hmotnou kulturu můžeme vnímat z různých úhlů pohledu a u nás převažuje teorie artefaktu, ale archeologické prameny jsou téměř vždy nositeli jakéhosi symbolického smyslu, který odkazuje k nějaké „duchovnosti“ a s materiálností nemá nic společného (Neústupný 2007, 11).

V první části jsem se zaměřil na prameny nemovité. Jsou namířeny na stavební památky. V jakém jsou stavu a co se o nich můžeme stále ještě dovědět. Za velmi přínosnou považuji zdokumentování poslední stojící stavby (Dolního mlýna) ze zaniklého městečka Holštejna nebo průzkum zaniklých cest. Ty nám vydávají stále nové a důležité informace z osidlování a užívání krajiny a nevážou se přímo jen na areál sídliště. Za důležitou zmínku stojí i poslední zbytky plužin, které se dochovávají jen v těžko dostupných místech a jsou památkou na zemědělskou činnost našich předků. Některé tyto terénní památky, jmenovitě cesty a plužiny, jsem díky terénnímu průzkumu, GPS a lidarové technologii mohl přenést do map a zaznamenat jejich dnešní podobu. Vedle těchto terénních památek se mi podařilo zaznamenat i těžební činnost, která zde dozajista probíhala, eventuálně pozůstatky po vodních dílech, které jsem díky terénním pracím zaznamenal. Bohužel se mi do této práce nepodařilo s časových důvodů zaznamenat všechny terénní anomálie zachycené ve volné krajině. Nejvíce si vážím geofyzikálního průzkumu, který proběhl na lokalitě ZSO Husí a potvrdil přítomnost církevní stavby, kterou zde již dříve předpokládal E. Černý (1992, 56) a zmiňuje se o ní jako o jediném zaniklém kostelu ze všech 61 ZSO na Dražanské vrchovině. Z tohoto výzkumu byla analyzovaná jen nepatrná část, zaměřena především na předpokládaný půdorys stavby. Nicméně, do budoucna by byla přínosná rozsáhlejší studie tohoto historického objektu.

Druhá část se zaměřuje na prameny movité, zaznamenané na lokalitách ZSO. Jedná se především o keramiku, které se zde nachází nejvíce. Ze získaných materiálů jsem se snažil popsat především podobu keramické hmoty, tvarů, typů okrajů a výzdoby. Pro porovnání keramického materiálu z jižní části HP mi posloužila vzorová vesnice Bystřec a povrchové nálezy z Jedovnic a ZSO Rohrbach. Zjistil jsem, že keramika severní části nese stejné znaky (zpracování, typu nádob a dekorace) s ostatními částmi HP a analogicky náleží do okruhu vývoje brněnské keramiky z období vrcholného středověku.

18. Použitá literatura

- Bálek, M. – Unger, J. 1996: Ohrazené středověké vesnice na jižní Moravě, *Archeologica historica* 21, 429–440.
- Belcredi, L. 2006: Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi. Brno.
- Bláha, J. 1980: Otázka kontinuity slovanského osídlení olomouckého kopce a několik poznámek k hmotné kultuře olomouckých Slovanů, *Vlastivědný věstník moravský* 32, 301–311.
- Bláha, J. 1987: Archeologický průzkum v Olomouci. Staveniště obchodního domu Prior. Objekty 5/78, 59/79 a 68/79 (keramika). Katalog nálezů (úvod, keramické nálezy č. kat. A32424-A33024). In: *Archeologické prameny k dějinám olomoucké oblasti – Fontes archaeologicae historiam regionis olomucensis illustrantes*. Olomouc.
- Bláha, J. – Sedláčková, H. 1998: Slavnostní keramika. In: *Sklo, slavnostní keramika a kachle. Archeologické výzkumy Památkového ústavu v Olomouci 1973–1996*. Olomouc, 15–18.
- Boháč, Z. 1986: K problematice a terminologii pustnutí a zanikání sídel v písemných pramenech vrcholného a pozdního středověku, *Historická geografie* 25, 269–283.
- Bolina, P. – Němcová, J. – Šlězár, P. 2008: K počátkům hradů na Moravskotřebovsku, *Castellologica bohemia* 11, 53–88.
- Břeň, D. – Kašpar, V. – Vařeka, P. 1995: K problematice počítačového zpracování středověké keramiky (Databáze KLASIFIK), *Archeologické fórum* 4, 36–41.
- Bulisová, J. 2006: Zeměpis. In: J. Bulisová (ed.): *Ottova encyklopedie Česká republika 1. Příroda, Zeměpis*. Praha, 420.
- Čapek, L. – Těsnohlídková, K. 2018: Část archeologická. In: L. Čapek a kolektiv: *Technologie výroby a archeometrické studium středověké keramiky*. Plzeň/Brno, 3–139.
- Černý, E. 1959: K historii zaniklé vsi Hamlíkova u Podomí, *Zprávy Okresního vlastivědného muzea ve Vyškově* 21, 1–6.
- Černý, E. 1979: Zaniklé středověké osady a jejich plužiny. *Metodika historickogeografického výzkumu v oblasti Dražanské vrchoviny*. Praha.
- Černý, E. 1991: Nejstarší historie hradu a městečka Holštejna a panství holštejnského. Blansko.
- Černý, E. 1992: *Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin*. Brno.

- Dohnal, M. – Vařeka, P. 2002: Novověké artefakty z bývalého kapucínského kláštera v areálu někdejších kasáren Jiřího z Poděbrad na Náměstí republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998–1999), *Archaeologia Pragensia* 16, 251–294.
- Doležalová, K. 2015: Výzkum vrcholně a pozdně středověké keramiky na území České republiky se zaměřením na deskripční systémy a třídění keramiky podle technologie výroby. *Acta FF ZČU* 7. [cit. 2019-08-08]. Dostupné na: <http://www.otik.uk.zcu.cz>.
- Doležel, J. 2003: K problematice etnické skladby středověké kolonizace Dražanské vrchoviny, *Archaeologia historica* 28, 123–173.
- Durdík, T. 1998: Česká kastellologie v evropských souvislostech, *Archeologické rozhledy* 50, 784–789.
- Durdík, T. 2009: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha.
- Gojda, M. 2007: Kulturní krajina. Proměny krajiny a sídel. In: E. Semotanová a kolektiv: *Česko Ottův historický atlas*. Praha, 34–41.
- Goš, V. 1975: Slovanská keramika 10.–13. stol. na severní Moravě, *Vlastivědný věstník moravský* 27, 291–294.
- Gulich, J. 2007: Venkovan. In: V. Bůžek – P. Král (eds.): *Člověk českého raného novověku*. Praha, 166–189.
- Hasoň, Z. – Koudelka, M. 2015: *Hrady, hrádky a tvrze na Blanensku*. Blansko.
- Herout, J. 1981: *Staletí kolem nás. Přehled stavebních slohů*. Praha.
- Honys, V. – Šimková, T. – Radová, L. – Veselá, H. 2015: *Metodika dokumentace sakrální architektury (kostely a prostorové kaple)*. Ústí nad Labem.
- Chotěboř, P. – Kroupa, P. – Rykl, M. 1990: Středověké sídlo ve Slavkově u Českého Krumlova. *Archeologica historica* 15, 235–249.
- Kibic, K. – Vaněk, V. 2012: *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*. Praha.
- Klápště, J. 1978: Středověké osídlení Černokosteicka, *Památky archeologické* 49, 423–475.
- Kolomazníček, V. 2017: *Zaniklé středověké osady na Holštejnském panství*. [Diplomová práce] Olomouc – Univerzita Palackého, fakulta filozofická.
- Kolomazníček, V. 2018: Kolonizace holštejnského panství a její odkaz současnosti. In: Bejček, M. a kolektiv: *Almanach 750 let od první písemné zmínky o Holštejně*. Holštejn. 13–22.

- Kos, P. 2010: Hrad Holštejn – jeskyně Hladomorna p. č. 34. Středověk. Hrad. Záchraný výzkum. Přehled výzkumů 52-2. Brno. 151–152
- Krajíc, R. 1991: Stavební železo a uzavírací mechanismy na vrcholně středověkých lokalitách Táborska, *Archaeologia historica* 16, 323–342.
- Kuna, M. a kol. 2004: *Nedestruktivní archeologie*. Praha.
- Martínek, J. a kol. 2013: *Moderní metody identifikace a popisu historických cest*. Brno.
- Martínek, J. 2016: *Historické cesty. projekt NAKI: Výzkum historických cest v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech*. [cit. 1. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.historicke-cesty.cz>.
- Matoušek, V. – Jenč, P. – Peša, V. 2005: *Jeskyně Čech, Moravy a Slezska s archeologickými nálezy*. Praha.
- Merta, D. – Merta, J. 2011: Vápenická pec u hradu Holštejna. Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami, *Archaeologia technica* 22, 131–133.
- Měřínský, Z. 1982: Studium dějin osídlení na Moravě a ve Slezsku. *Archeologica historica* 7, 113–152.
- Musil, J. – Netolický, P. 2016: Mezi vesnicí a vrchnostenským sídlem. Dvory na středověkém Chrudimsku, *Archeologica historica* 41, 211–228.
- Nechvátal, B. 1976: *Středověká studna v Plzni – Solní ulici*. Praha
- Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968: *Středověká keramika v Čechách a na Moravě*. Brno.
- Nekuda, V. – Unger, J. 1981: *Hrádky a tvrze na Moravě*. Brno.
- Neústupný, E. 1994: Role databází v archeologii, *Archeologické rozhledy* 46, 121–128.
- Neústupný, E. 2007: *Metoda archeologie*. Plzeň.
- Nováček, K. 2000: Středověký dům v Plzni. Archeologický výzkum parcely v Sedláčkově ulici 1, *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie* 15, 5–66.
- Nováček, K. a kol. 2010: *Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*. Plzeň.
- Novák, J. 2014: *Hospodářské zázemí Uničova ve středověku*. [Diplomová práce] Olomouc – Univerzita Palackého, fakulta filozofická.
- Orton, C. – Tyers, P. – Vince, A. 1993: *Pottery in archeology*. Cambridge.

- Papajík, D. 2007: Páni z Holštejna. Významný, ale zapomenutý panský rod. České Budějovice.
- Petráň, J. – Petráňová, L. 2000: Rolník v evropské tradiční kultuře. Praha.
- Plch, J. 2012: Jedovnické Madony, Jedovnický zpravodaj 1, 23–26.
- Plch, J. 2018: Historie Holštejna a holštejnského panství. In: Bejček, M. a kolektiv: Almanach 750 let od první písemné zmínky o Holštejně. Holštejn, 23–70.
- Podborský, V. 1997: Dějiny pravěku a rané doby dějinné. Brno.
- Procházka, R. – Peška, M. 2007: Základní rysy vývoje středověké brněnské keramiky ve 12.–13./14. století, Přehled výzkumů 48, 143–99.
- Semotanová, E. 2007: Středověk. In: E. Semotanová a kolektiv: Ottův historický atlas. Praha, 70–151.
- Smetánka, Z. 1968: Technologie výroby českých kachlů od počátku 14. do počátku 16. století, Památky archeologické 59, 543–578.
- Smetánka, Z. 1985: K ikonografii středověké vesnice, Archeologické rozhledy 37, 319–333.
- Smetánka, Z. 1988: Život středověké vesnice. Zaniklá Svídna. Praha.
- Smetánka, Z. – Richter, M. 1958: Příspěvek k metodice studia středověké keramiky v Čechách. In: J. Böhm (ed.): Referáty o pracovních výsledcích československých archeologů za rok 1957. Liblice, 131–150.
- Svoboda, J. 1972: Atlas ČSSR. Praha.
- Šlězár, P. 2005: Předběžná zpráva o objevu „Antiqua civitas“ na Starém městě v Litovli a několik poznámek k aspektům geneze města Litovle, Přehled výzkumů 46, 103–110.
- Šlězár, P. 2008: Archeologický výzkum v suterénu budovy Městského klubu v Litovli, Vlastivědný věstník moravský 60, 167–183.
- Štajnochr, V. 1999: Náčrt problematiky etnoekologických vztahů. In: F. Malý. – B. Viktoriová (eds.): Česká etnologie. Praha, 39–58.
- Štětina, J. 2016: Hrad Holštejn. In: M. Ebel a kolektiv: Dějiny staveb 2016. Plzeň, 89–109.
- Unger, J. 1984: Základní horizonty keramiky 12. až 15. století na soutoku Jihlavy a Svratky, okr. Břeclav, Archeologické rozhledy 36, 288–296.
- Unger, J. 2008: Archeologie středověku. Odras života lidí v archeologických pramenech. Hradec Králové.

Vařeka, P. 1998: Prameny keramické produkce vrcholného a pozdního středověku v Čechách, *Archeologické rozhledy* 50, 123–137.

Václavíková, L. 2011: Vývoj rybníkářství na Moravě na příkladu vybrané rybníční soustavy. [Diplomová práce] Olomouc – Univerzita Palackého, fakulta přírodovědecká.

Wankel, J. 1984: *Obrazy z Moravského Švýcarska a jeho minulosti*. Brno, 144–146.

19. Použité prameny

Lendřáková, Z. – Moník, M. 2018: Geofyzikální průzkum Molenburk (2018), Zpráva z průzkumu. Olomouc.

MZD 1 Brno – Beilage zum I. III. Buche der Brunner Cuda. Die Landtafel des Markgrathumes Mahren (1348–1466). Brun 1856.

20. Internetové zdroje

Martínek, J. 2016: Historické cesty. projekt NAKI: Výzkum historických cest v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech. [online]. [cit. 1. 4. 2016]. Dostupné na adrese: www.historicke-cesty.cz

ČÚZK, zeměměřický úřad, geoportál, analýzy výškopisu. [online]. [cit. 11. 8. 2017]. Dostupné na adrese: <http://ags.cuzk.cz/dmr/>

21. Seznam zkratk

ARUB Archeologický ústav Brno

GIS Geografický informační systém

GPS Global positioning system (globální družicový polohový systém)

HP Holštejnské panství

ZSO Zaniklá středověká osada

22. Seznam příloh

Kresby v příloze

Obr. 1: Holštejn. Profily okrajů a typy fragmentů nalezené středověké keramiky

Obr. 2: Holštejn. Profily okrajů a typy fragmentů nalezené středověké keramiky.

Obr. 3: ZSO Husí. Profily okrajů a typy fragmentů nalezené středověké keramiky.

Obr. 4: ZSO Husí. Profily okrajů a typy fragmentů nalezené středověké keramiky.

Obr. 5: ZSO Husí. Profily okrajů a typy fragmentů nalezené středověké keramiky.

Mapová příloha

Obr. 1: Celková geografická situace ZSO Husí; rekonstrukce ZSO Husí provedena na základě nedestruktivního výzkumu (povrchové prospekce) s umístěním kostela a hřbitova po provedení geofyzikální prospekce.

Obr. 2: Zkoumaná oblast zaznamenaná na II. vojenském mapování. Červené body: nálezy z povrchové prospekce. Žluté body: zaniklé cesty.

Výkresová dokumentace

Obr. 1: Půdorysná mapka Dolního mlýnu v Holštejně. Zjištěný stav 25. 4. 2018.

Fotogalerie v příloze

Obr. 1: Holštejn. Celkový pohled na SZ stěnu vápencového ostrohu. Vpravo uměle vyhloubený hradní příkop do skály.

Obr. 2: ZSO Holštejn, lokalita „Na městečku“. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice.

Obr. 3: Holštejn. Kamenem dlážděná cesta při vstupu k hradu.

Obr. 4: Holštejn. Jižní strana hlavní budovy Dolního mlýna navazující na vodní náhon. Spodní okno se nachází v mlýnici v nejnižším podlaží budovy.

Obr. 5: Holštejn. Barokní masivní dřevěné dveře v prostoru hospodářského traktu Dolního mlýna.

Obr. 6: Holštejn. Čtyřúhelníkový relikv v blízkosti předpokládaného středověkého mostu.

- Obr. 7:** Holštejn. Středověká cesta ve svahu, sestupující k Holštejnu od ZSO Bohdalůvka.
- Obr. 8:** Holštejn. Umělý průchod z hradu Holštejna do jeskyně Hladomorna.
- Obr. 9:** Holštejn. Terénní stopy dochované po ohrazení městečka Holštejna.
- Obr. 10:** ZSO Bohdalůvka. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice.
- Obr. 11:** Bohdalůvka. Pramen na lokalitě ZSO.
- Obr. 12:** Bohdalůvka. Zaniklý rybník ve středu ZSO. Velmi dobře jsou viditelné terénní úpravy a torzo rybniční hráze.
- Obr. 13:** Bohdalůvka. Kamenné haldy severně od ZSO.
- Obr. 14:** ZSO Husí. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice.
- Obr. 15:** Vysočany. Kostel v Molenburku (vstup z půdního prostoru do věže), na tento kostel byl údajně použitý sekundárně stavební materiál ze zaniklého kostela v Husí.
- Obr. 16:** Husí. Zbytky plužin s mezním pásem SZ od ZSO navazující přímo k zaniklým usedlostem.
- Obr. 17:** Husí. Kamenné haldy severně od ZSO.
- Obr. 18:** Housko. Kronika zachycující výstavbu kostelu v Molenburku z druhé poloviny 19. století.
- Obr. 19:** ZSO Svatoňůvka. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice.
- Obr. 20:** Svatoňůvka. Čtyřúhelníkový relikt s vkleslinou a náspem, JZ od ZSO na rozcestí zaniklé komunikace.
- Obr. 21:** Svatoňůvka – lom. Terénní relikt pravidelných oválných tvarů s násypy na komunikaci mezi Svatoňůvkou a Bohdalůvkou.
- Obr. 22:** Svatoňůvka – lom. Nad skalní stěnou jsou velké plochy s naházeným kamením.
- Obr. 23:** ZSO Vaňkouš. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice.
- Obr. 24:** Vaňkouš – na lokalitě ZSO probíhá rozsáhlá těžba dřeva.
- Obr. 25:** Úsek úvozových cest ze Svatoňůvky do bezejmenné vsi.
- Obr. 26:** Torzo středověkého kachle s motivem jezdce nalezeného v ZSO Bohdalůvce.
- Obr. 27:** Fragменты středověké keramiky, nálezy E. Černého v Bohdalůvce.
- Obr. 28:** Fragменты středověké keramiky, nálezy J. Plcha v Jedovnicích.
- Obr. 29:** Fragment středověké keramiky (hrnce), nález J. Plcha v Jedovnicích.

Obr. 30: Fragment středověké keramiky (poklice), nález J. Plcha v Jedovnicích.

Obr. 31: Nález J. Plcha v Jedovnicích. Fragmenty renesančních kachlů (z kachlových kamen) kolem r. 1620 s rostlinnými motivy (např. „heraldickou“ lilií). Nalezeno r. 2002 na náměstí ve výkopu před č. p. 46.

Obrazová příloha v textu

Obr. 1: Vymezený prostor zkoumané části holštejského panství.

Obr. 2: Podrobná mapa zkoumané lokality.

Obr. 3: Teplota severní polokoule v letech 1000–2000, sestavená na základě ledových vrtů a dalších přírodních archivů.

Obr. 4: Přehled hlavních metod nedestruktivního archeologického průzkumu a výzkumu.

Obr. 5: Grafické znázornění vzdálenosti mezi vesnicemi založenými při kolonizaci holštejského panství rozloženým do čtyř tras.

Obr. 6: Grafické znázornění možné dostupnosti farních oblastí na holštejském panství v 15. století.

Obr. 7: Jedovnicko na mapě 1. vojenského mapování a současná lidarová mapka zachycující terénní situaci Jedovnic.

Obr. 8: Rekonstrukce hradu Holštejna z poloviny 14. století.

Obr. 9: Půdorys Smilova hradiska a keramika z povrchových sběru ze zadní části hradu.

Obr. 10: Rekonstrukce hradu Kuchlova v polovině 14. století a keramické nálezy z jádra hradu.

Obr. 11: Holštejské panství. Současné katastrální uspořádání. Hydrologie povrchových vod na sledovaném území.

Obr. 12: Holštejské panství – vymezená část severní oblasti.

Obr. 13: Pohled na věž hradu Láva z hlavního nádvoří.

Obr. 14: Výčet jmen prodávaných osad holštejského panství z roku 1349.

Obr. 15: Terminologie složených artefaktových pramenů podle teorie sídelních areálů.

Obr. 16: Holštejn. Zlomek okenní kružby nalezený při výzkumu propojení hradu s podzemní chodbou.

Obr. 17: Netypický pohled na zříceninu hradu Holštejna od západu.

Obr. 18: Hrad Holštejn. I. Studie vývoje půdorysu jádra hradu Holštejna, ve čtyřech hlavních stavebních fázích.

Obr. 19: Celkový pohled na Dolní mlýn z jižní strany.

- Obr. 20:** Legenda barevného vyhodnocení stavebního vývoje Dolního mlýna.
- Obr. 21:** Soška Madony na čestném místě v kostele v Jedovnicích, pochází ze zříceného kostela v Husí.
- Obr. 22:** ZSO Husí – nálezy křížků.
- Obr. 23:** Torzo kamenné zídky na stráni pod kostelem.
- Obr. 24:** Horizontální řezy měřenou plochou a vybrané profily s jejich interpretací.
- Obr. 25:** Hypotetická představa půdorysu základu kostela (náčrt), podle naměřených hodnot.
- Obr. 26:** Ruiny presbytáře románského kostela v Bukovince, stav v roce 2007.
- Obr. 27:** Půdorys zaměření kostelu ve Slavkově u Českého Krumlova.
- Obr. 28:** Prostor obdélníkové pece středověké vápenky.
- Obr. 29:** Povrchové lomy na těžbu kamene.
- Obr. 30:** Zbytky plužin zaniklého Holštejna.
- Obr. 31:** Zbytky plužin zaniklé Bohdalůvky.
- Obr. 32:** Kamenné haldy severně od ZSO Bohdalůvky.
- Obr. 33:** Zbytky plužin zaniklého Houska.
- Obr. 34:** Štoblovy skalky – pastviny.
- Obr. 35:** Zbytky plužin zaniklé Svatoňůvky.
- Obr. 36:** Současný stav zbytku plužin zachycené lidarem zaniklého Vaňkouše.
- Obr. 37:** Současný stav zbytku plužin zachycené lidarem ZSO neznámého jména.
- Obr. 38:** Holštejnské rybníky a foto rybníku patřící k Dolnímu mlýnu na Holštejně.
- Obr. 39:** Torzo hráze rybníčku v ZSO Bohdalůvka.
- Obr. 40:** Terénní situace možného zaniklého rybníku v ZSO Husí, dnes již zavezeného.
- Obr. 41:** Terénní situace možného rybníku na Svatoňůvce.
- Obr. 42:** Zaniklý rybník v ZSO Vaňkouš.
- Obr. 43:** Dopravní spojení Moravy ve vrcholném středověku.
- Obr. 44:** Zachycená středověká komunikace kolem zaniklého Holštejna.
- Obr. 45:** Relikty kamenného mostu u Holštejna.
- Obr. 46:** Indikační skica zachycující situaci bez mostu v Holštejně.
- Obr. 47:** Náročnost trasy mezi ZSO Svatoňůvkou a ZSO Bohdalůvkou.
- Obr. 48:** Svazky úvozových cest u ZSO Svatoňůvka.

- Obr. 49:** Zachycená komunikace mezi ZSO Svatoňůvkou a ZSO Bohdalůvkou.
- Obr. 50:** Hrad Holštejn. Ideální rekonstrukce hradního areálu kolem poloviny 15. století.
- Obr. 51:** Lokalita „Na městečku“ Holštejn. (stínovaný reliéf, sklonitost svahů, stínovaný reliéf Z-factor 10).
- Obr. 52:** Městečko Holštejn – Celkový pohled od severu.
- Obr. 53:** Holštejn – keramika, výzdoba radélkem.
- Obr. 54:** Holštejn – keramika, loštická keramika.
- Obr. 55:** Holštejn. Luxusní pozlacená brož.
- Obr. 56:** Holštejn. Železné předměty.
- Obr. 57:** ZSO Bohdalůvka – Celkový pohled od severu.
- Obr. 58:** ZSO Bohdalůvka – keramika, výzdoba radélkem.
- Obr. 59:** ZSO Bohdalůvka – keramika.
- Obr. 60:** ZSO Husí – Celkový pohled od západu.
- Obr. 61:** ZSO Husí – keramika, zdobení radélkem.
- Obr. 62:** ZSO Husí. Železné předměty.
- Obr. 63:** ZSO Svatoňůvka – Celkový pohled od JV.
- Obr. 64:** ZSO Vaňkouš – Celkový pohled od SV.
- Obr. 65:** ZSO Vaňkouš. Soubor keramiky (Muzeum Prostějov).
- Obr. 66:** ZSO neznámého jména – Celkový pohled od východu.
- Obr. 67:** ZSO Jedovnice – keramika.
- Obr. 68:** ZSO Rohrbach – načervenalá keramika, zdobení radélkem, větší koncentrace přítomnosti slídy.
- Obr. 69:** Upravené chronologické schéma brněnského horizontu.

Tabulka 1: Vzdálenosti mezi vesnicemi založenými při kolonizaci holštejnského panství.

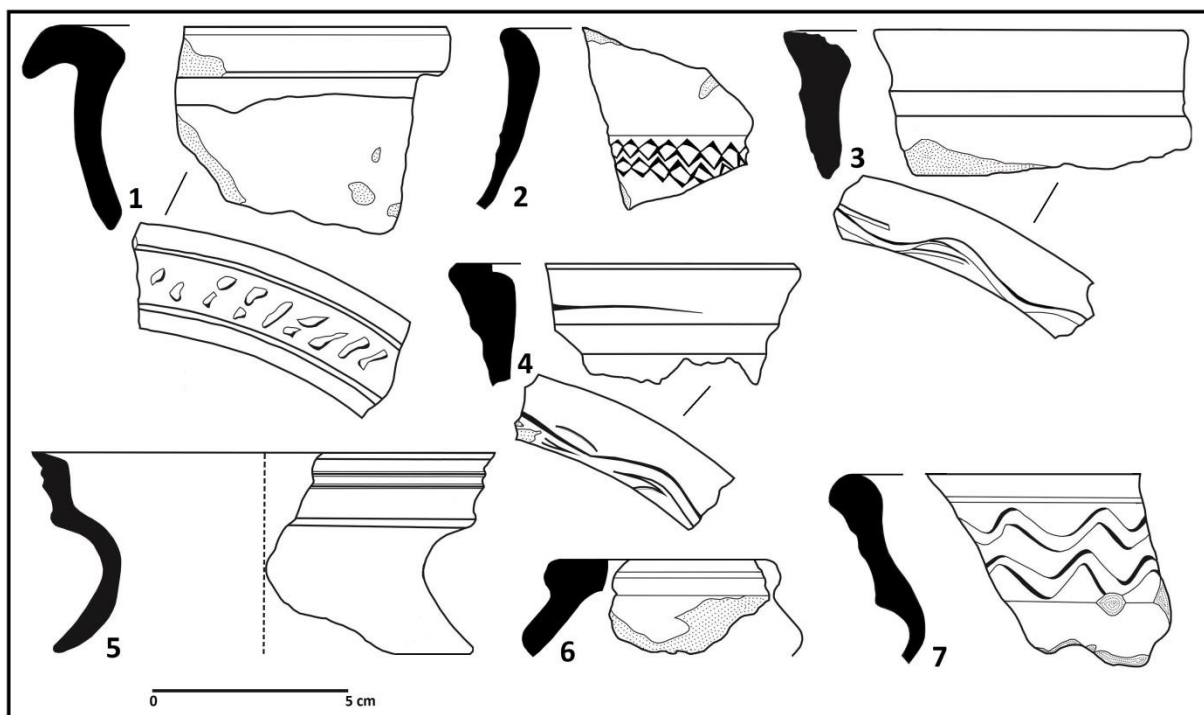
Tabulka 2: Zanikání osad v holštejnském panství.

Tabulka 3: Přehled keramických nálezů z Holštejna v Muzeu Blansko.

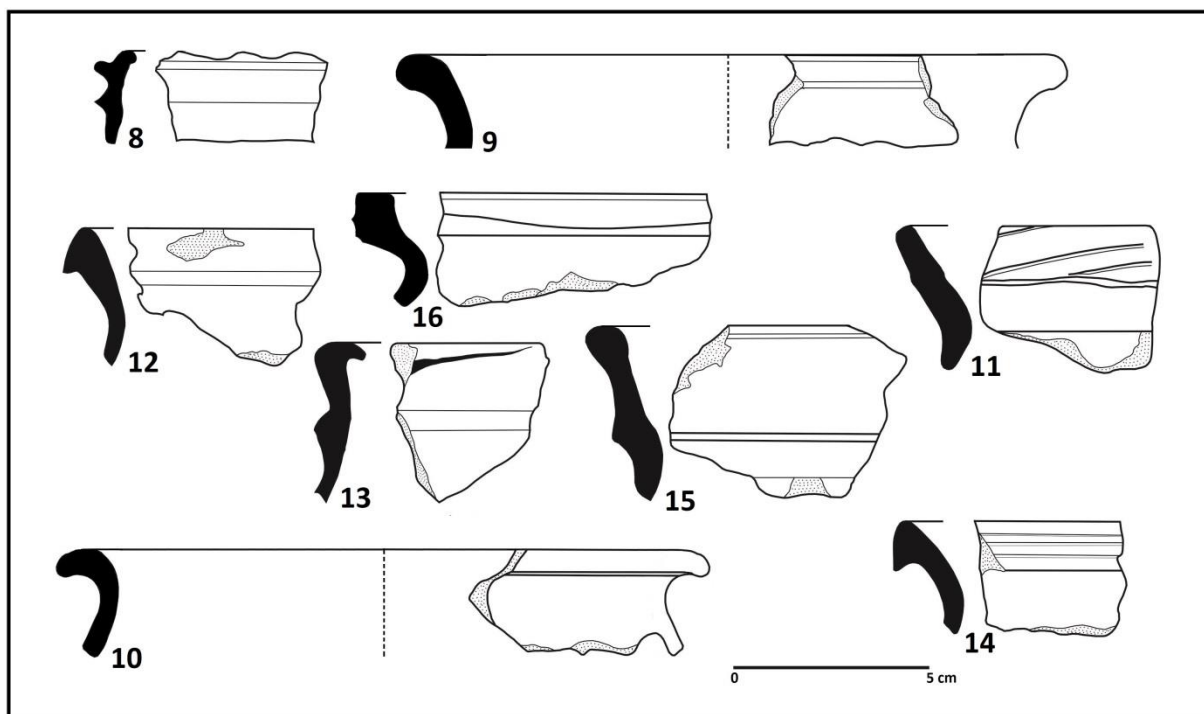
Tabulka 4: Přehled keramických nálezů ze ZSO Vaňkouš.

- Graf 1:** Zanikání osad v holštejském panství.
- Graf 2:** Nadmořská výška počtu vesnic holštejského panství.
- Graf 3:** Nadmořská výška vesnic holštejského panství.
- Graf 4:** Orientace založení vesnic v severní části holštejského panství.
- Graf 5:** Zakládání středověkých vesnic holštejského panství v návaznosti na vodní zdroj.
- Graf 6:** ZSO Holštejn – četnost typů okrajů
- Graf 7:** Holštejn – keramika. Přehled počtu kusů nalezených typů fragmentů E. Černým.
- Graf 8:** Holštejn – keramika. Součet kusů nalezených fragmentů z ARUB a Muzea Blansko.
- Graf 9:** ZSO Bohdalůvka – keramika.
- Graf 10:** ZSO Bohdalůvka – četnost typů okrajů.
- Graf 11:** ZSO Husí – keramika.
- Graf 12:** ZSO Husí – četnost typů okrajů.
- Graf 13:** ZSO Svatoňůvka – keramika.
- Graf 14:** ZSO Svatoňůvka – četnost typů okrajů.
- Graf 15:** ZSO Vaňkouš – nálezy keramiky.
- Graf 16:** ZSO Vaňkouš – keramika (nálezy E. Černého + Muzeum Prostějov).
- Graf 17:** Městečko Jedovnice – keramika.
- Graf 18:** Městečko Jedovnice – četnost typů okrajů.
- Graf 19:** ZSO Rohrbach – keramika.
- Graf 20:** Četnost typů okrajů nádob ve zkoumané severní části HP.

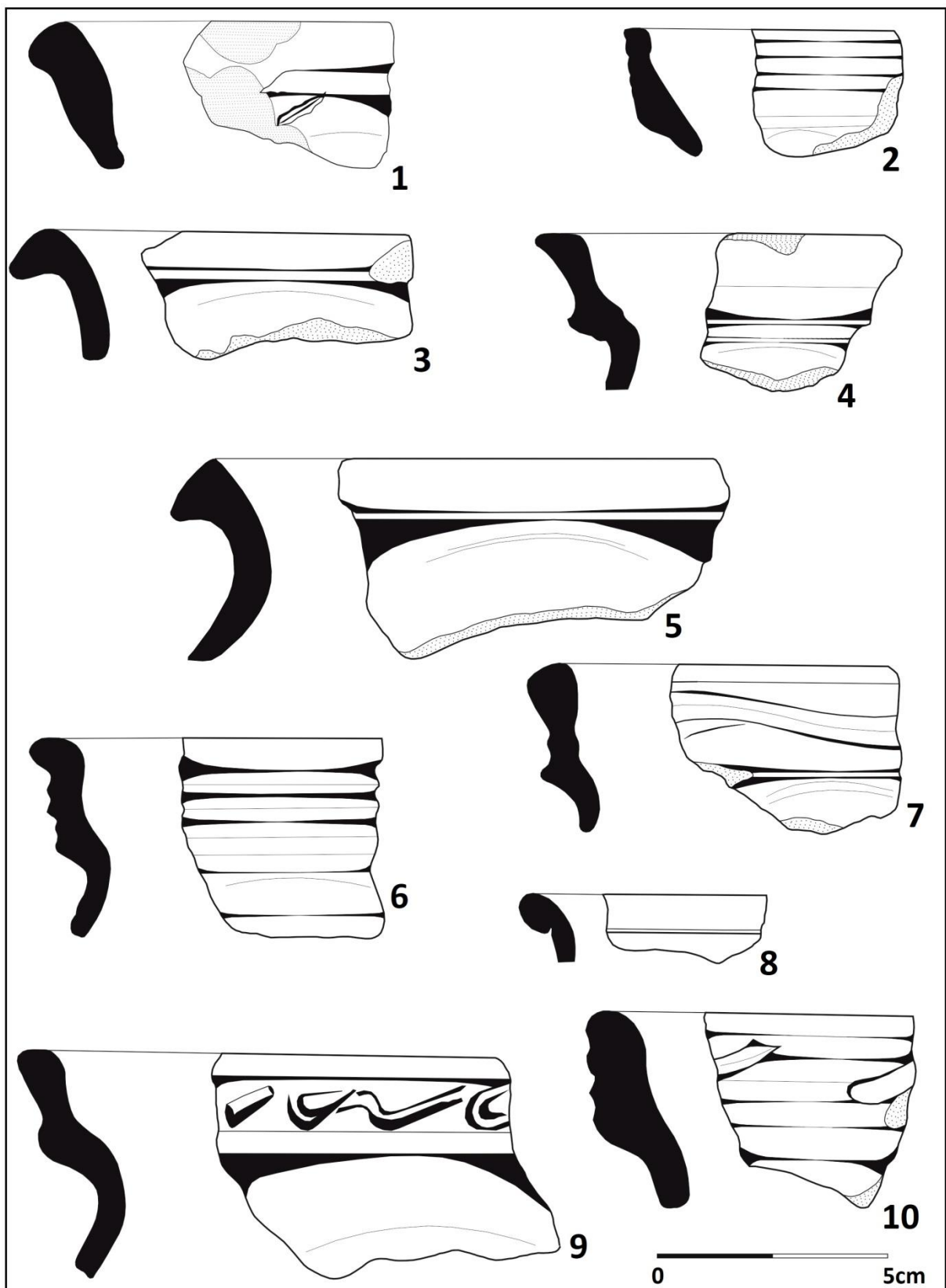
23. Kresebná dokumentace

Obr. 1. Holštejn. Keramika z lokality „Na městečku“ kresba: V. Kolomazníček (2017, 77–83).

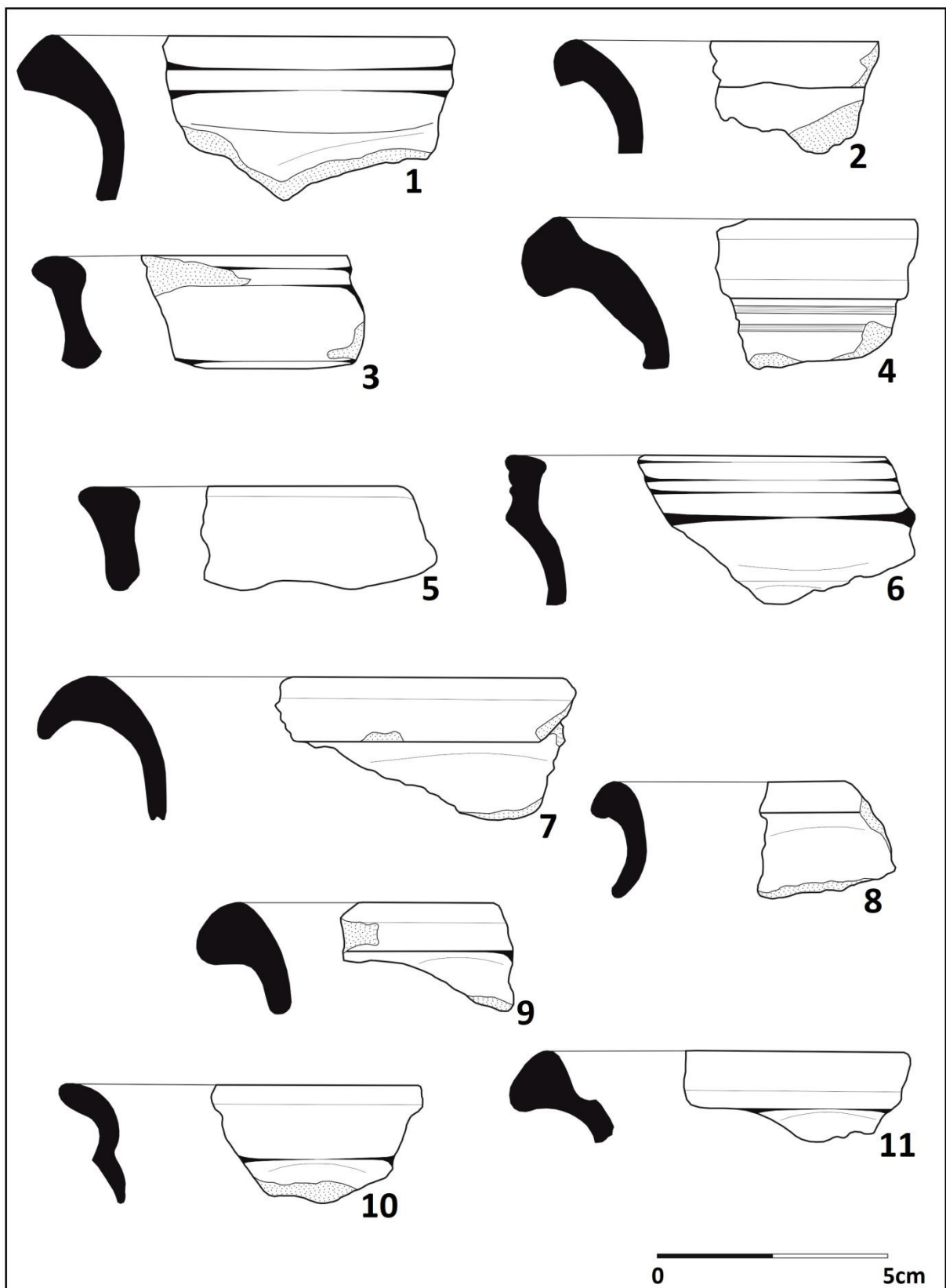

Obr. 2. Holštejn. Keramika z lokality „Na městečku“ kresba: V. Kolomazníček (2017, 77–83).

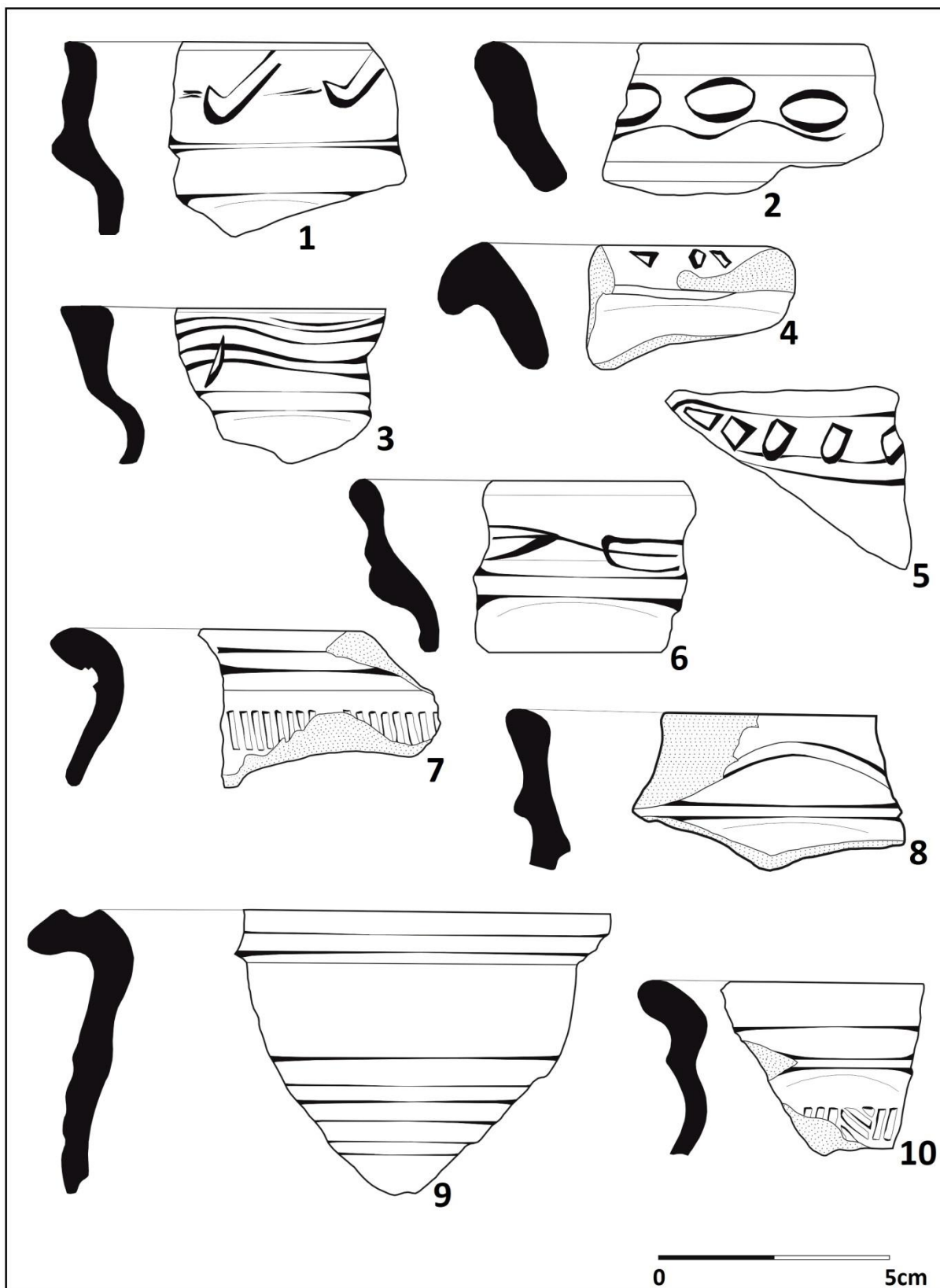

Obr. 3. ZSO Husí. Profily okrajů a typy fragmentů nalezené středověké keramiky. Povrchový sběr J. Doležela 1997 „u kostelní výšiny“: 1, 2, 4, 5; E. Černého 1974 „na rozorané louce“: 3, 7–10 (kresba: V. Kolomazníček).

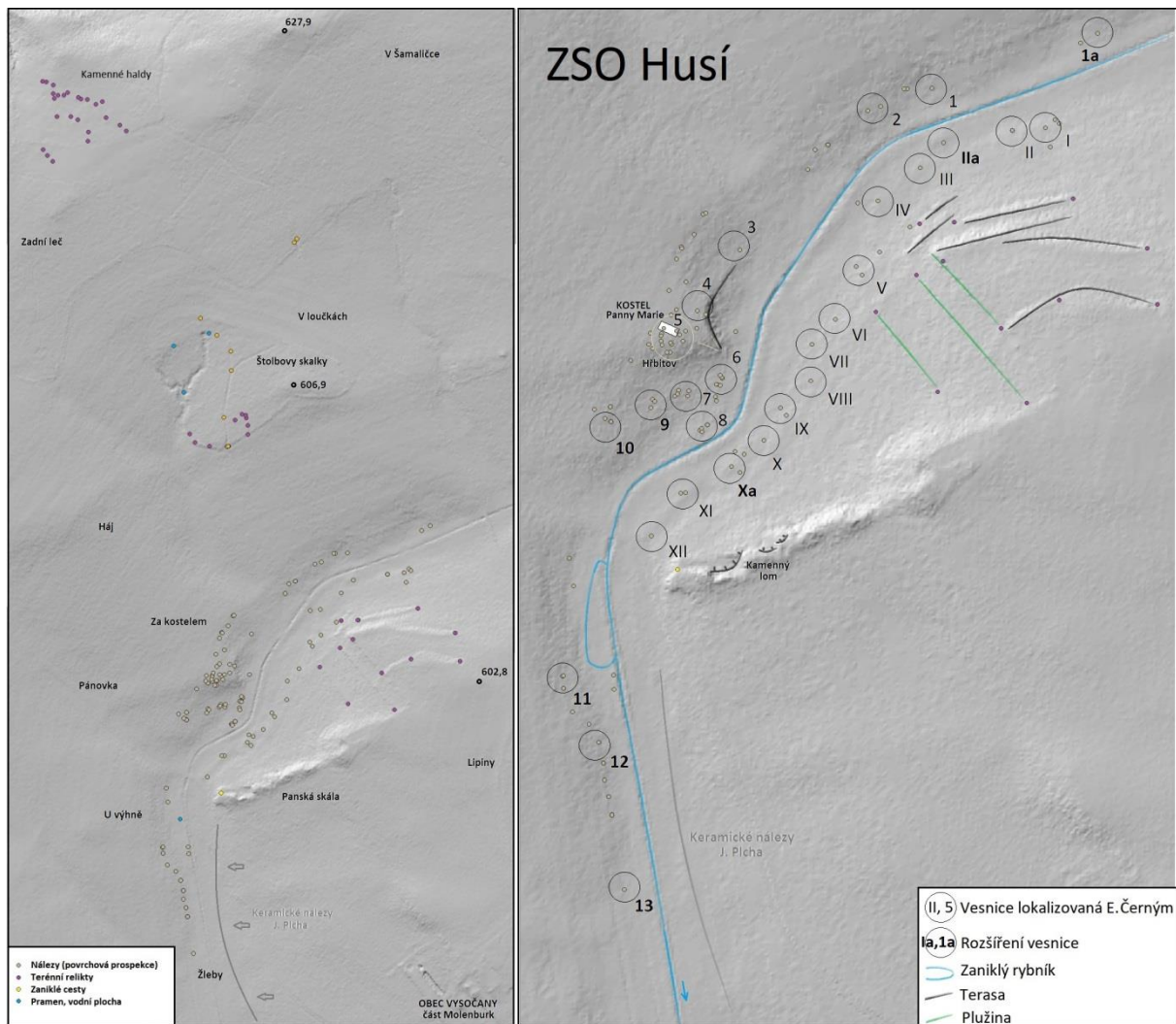

Obr. 4. ZSO Husí. Profily okrajů a typy fragmentů nalezené středověké keramiky. Povrchový sběr J. Doležela 1997 „u kostelní výšiny“: 1, 2, 4, 6; E. Černého 1974 „na rozorané louce“: 3, 5, 7–11 (kresba: V. Kolomazníček).

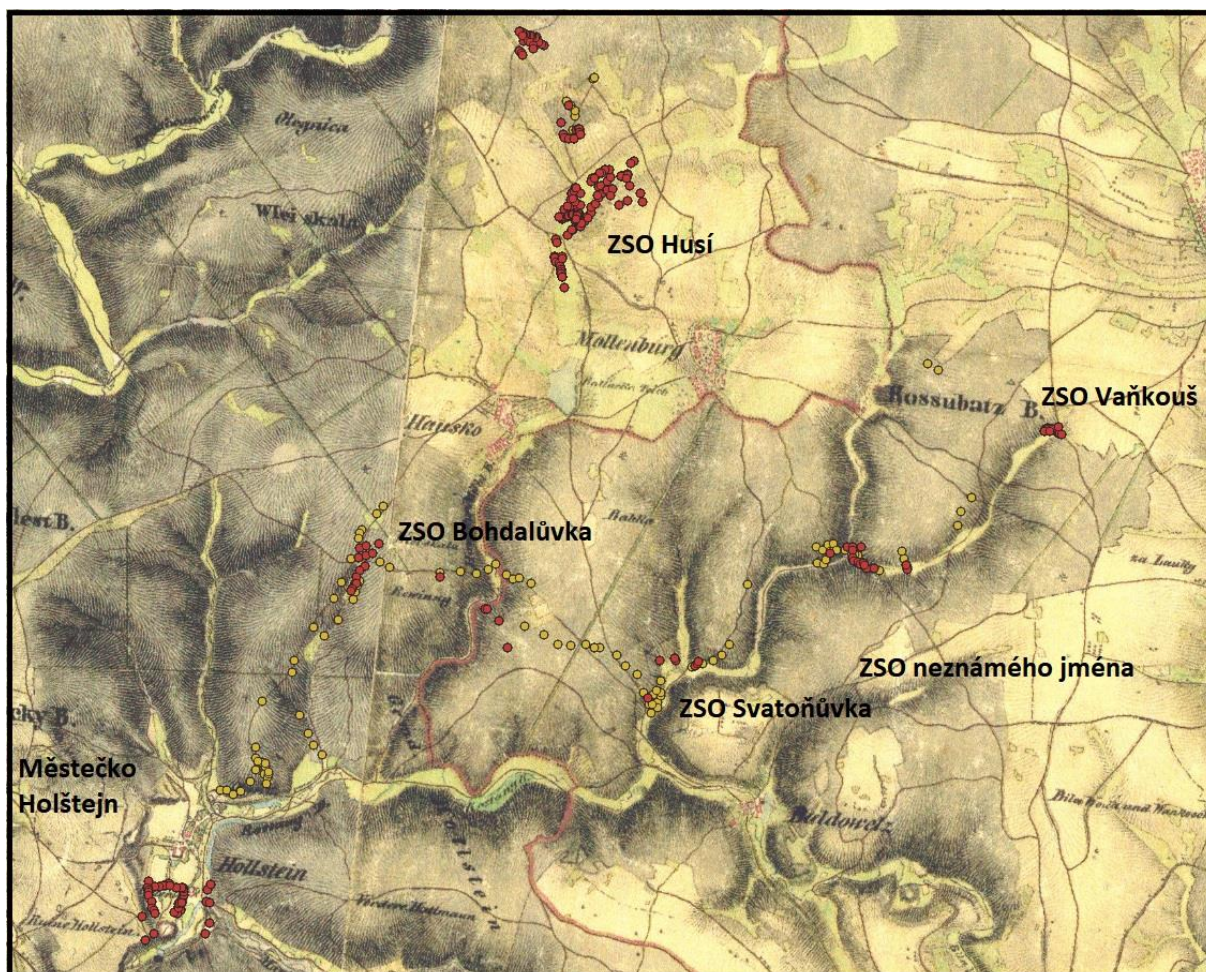
Obr. 5. ZSO Husí. Profily okrajů a typy fragmentů nalezené středověké keramiky. Povrchový sběr E. Černého 1974 „na rozorané louce“: 1–10 (kresba: V. Kolomazníček).

24. Mapová příloha

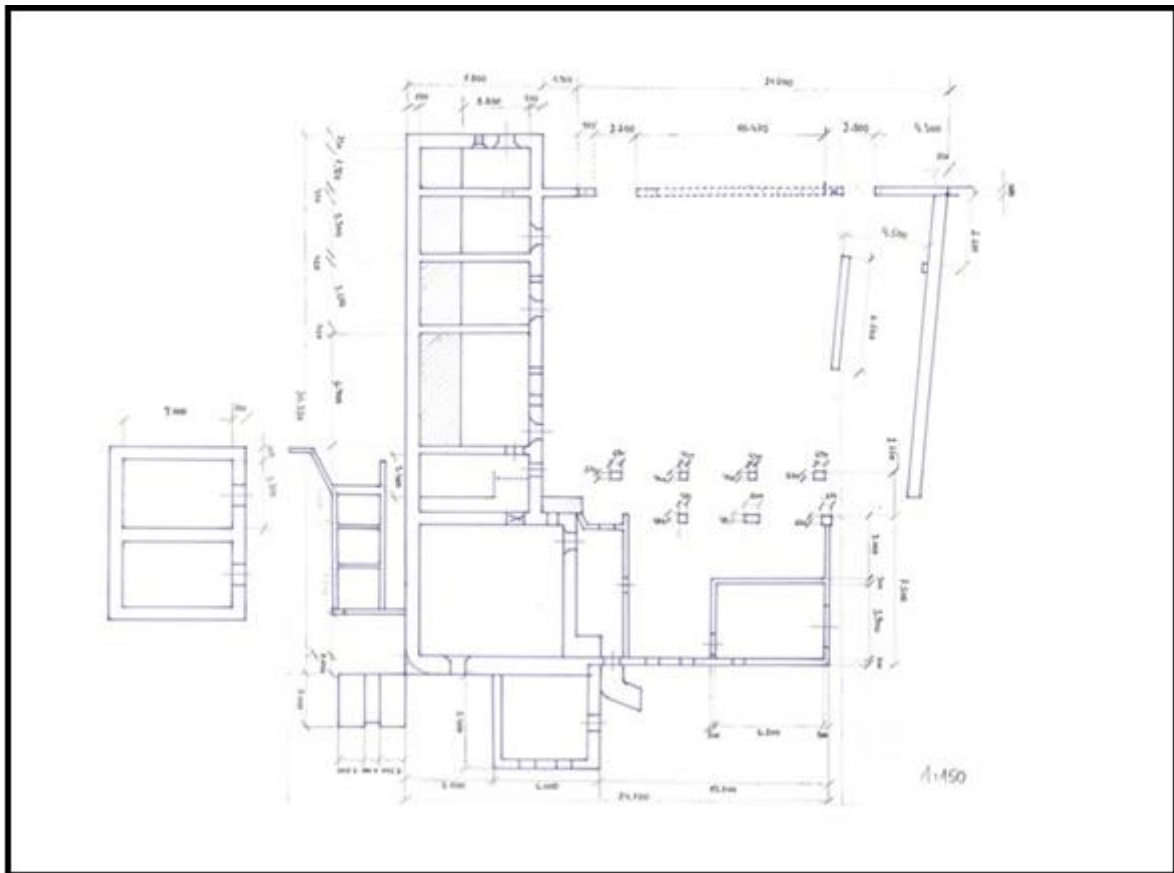
Obr. 1. Nalevo: Celková geografická situace ZSO Husí. Napravo: Rekonstrukce ZSO Husí provedena na základě nedestruktivního výzkumu (povrchové prospekce) s umístěním kostela a hřbitova po provedení geofyzikální prospekce (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 1. Zkoumaná oblast zaznamenaná na II. vojenském mapování. Červené body: nálezy z povrchové prospekce. Žluté body: zaniklé cesty (zpracoval V. Kolomazníček).

25. Výkresová dokumentace

Obr. 1. Půdorysná mapka Dolního mlýnu v Holštejně. Zjištěný stav 25. 4. 2018 (zpracoval V. Kolomazníček).

26. Obrazová příloha

Obr. 1. Holštejn. Celkový pohled na SZ stěnu vápencového ostrohu. Vpravo uměle vyhloubený hradní příkop do skály (foto V. Kolomazníček 2019).

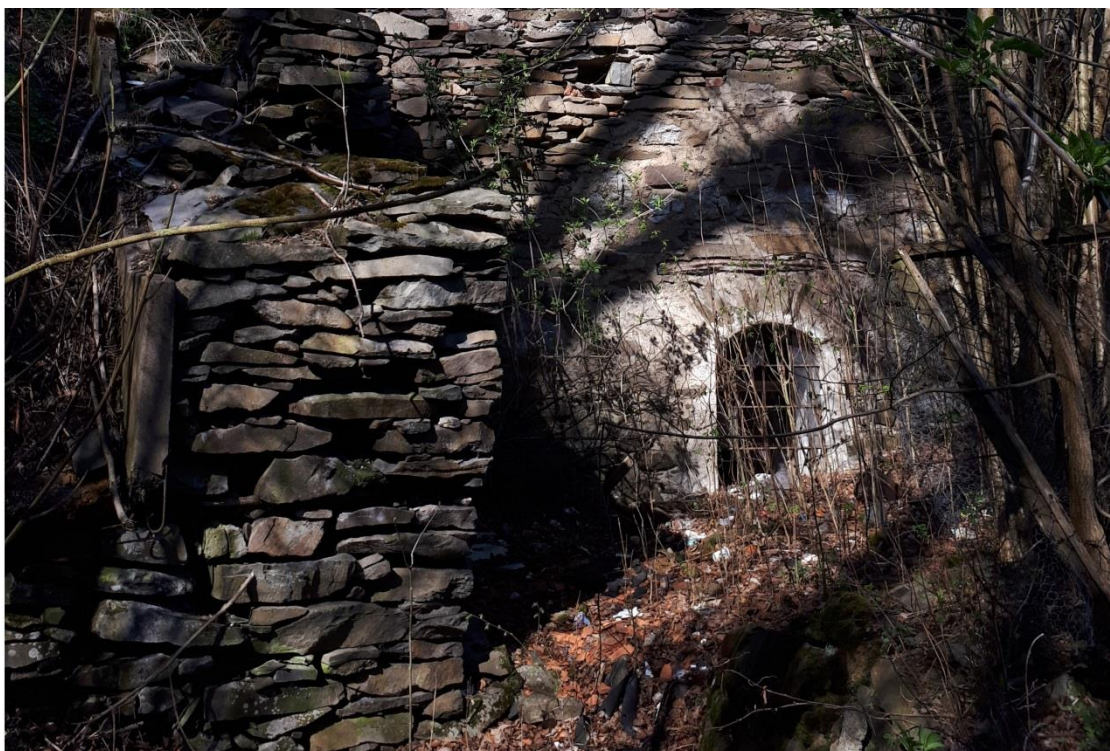

Obr. 2. ZSO Holštejn, lokalita „Na městečku“. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 3. Holštejn. Kamenem dlážděná cesta při vstupu k hradu (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 4. Holštejn. Jižní strana hlavní budovy Dolního mlýna navazující na vodní náhon. Spodní okno se nachází v mlýnici v nejnižším podlaží budovy (foto V. Kolomazníček 2018).

Obr. 5. Holštejn. Barokní masivní dřevěné dveře v prostoru hospodářského traktu Dolního mlýna (foto V. Kolomazníček 2018).

Obr. 6. Holštejn. Čtyřúhelníkový relikt v blízkosti předpokládaného středověkého mostu (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 7. Holštejn. Středověká cesta ve svahu, sestupující k Holštejnu od ZSO Bohdalůvka (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 8. Holštejn. Umělý průchod z hradu Holštejna do jeskyně Hladomorna (foto V. Kolomazníček 2015).

Obr. 9. Holštejn. Terénní stopy dochované po ohrazení městečka Holštejna (foto V. Kolomazníček 2015).

Obr. 10. ZSO Bohdalůvka. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 11. Bohdalůvka. Pramen na lokalitě ZSO (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 12. Bohdalůvka. Zaniklý rybník ve středu ZSO. Velmi dobře jsou viditelné terénní úpravy a torzo rybniční hráze (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 13. Bohdalůvka. Kamenné haldy severně od ZSO (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 14. ZSO Husí. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 15. Vysočany. Kostel v Molenburku (vstup z půdního prostoru do věže), na tento kostel byl údajně použitý sekundárně stavební materiál ze zaniklého kostela v Husí (foto V. Kolomazníček 2019).

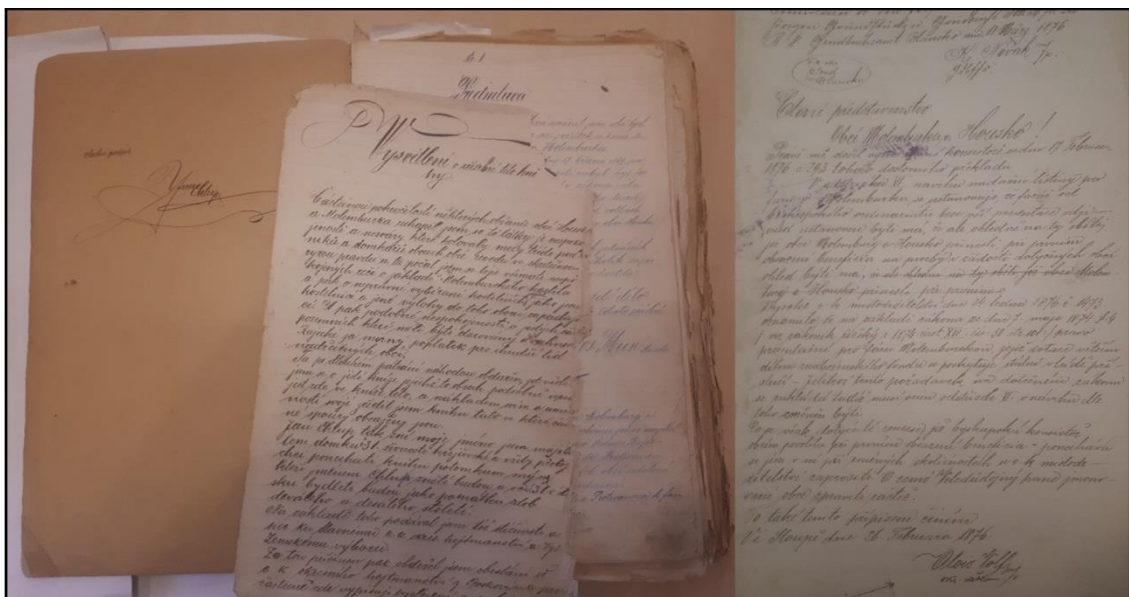

Obr. 16. Husí. Zbytky plužin s mezním pásem SZ od ZSO navazující přímo k zaniklým usedlostem (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 17. Husí. Kamenné haldy severně od ZSO (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 18. Housko. Kronika zachycující výstavbu kostelu v Molenburku z druhé poloviny 19. století (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 19. ZSO Svatoňůvka. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 20. Svatoňůvka. Čtyřúhelníkový relikt s vkleslinou a náspe, JZ od ZSO na rozcestí zaniklé komunikace (foto V. Kolomazníček 2017).

Obr. 21. Svatoňůvka – lom. Terénní relikt pravidelných oválných tvarů s náspe na komunikaci mezi Svatoňůvkou a Bohdalůvkou (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 22. Svatoňůvka – lom. Nad skalní stěnou jsou velké plochy s naházeným kamením (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 23. ZSO Vaňkouš. Celkový pohled na lokalitu zaniklé vesnice (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 24. Vaňkouš – na lokalitě ZSO probíhá rozsáhlá těžba dřeva (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 25. Úsek úvozových cest ze Svatoňůvky do bezejmenné vsi (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 26. Torzo středověkého kachle s motivem jezdce nalezeného v ZSO Bohdalůvce (foto V. Kolomazníček 2019).

Obr. 27. Fragmentsy středověké keramiky, nálezy E. Černého v Bohdalůvce (foto V. Kolomazníček).

Obr. 28. Fragments středověké keramiky, nálezy J. Plcha v Jedovnicích (foto V. Kolomazníček).

Obr. 29. Fragment středověké keramiky (hrnce), nález J. Plcha v Jedovnicích (foto V. Kolomazníček).

Obr. 30. Fragment středověké keramiky (poklice), nález J. Plcha v Jedovnicích (foto V. Kolomazníček).

Obr. 26. Nález J. Plcha v Jedovnicích. Fragments renesančních kachlů (z kachlových kamen) kolem r. 1620 s rostlinnými motivy (např. „heraldickou“ lilií). Nalezeno r. 2002 na náměstí ve výkopu před č. p. 46 (foto V. Kolomazníček 2019).

